

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

Yayın No:125

HALKBİLİM ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ
(HAMER)

II. HALKBİLİM SEMPOZYUMU

"HALKBİLİMİ'NDE ERGENLİK VE ERGİNLİK OLGUSU"

BİLDİRİLER KİTABI

Hazırlayanlar

Uzm. M. Tekin KOÇKAR
Arş. Gör. Erkan ERDEMİR

25 - 26 Kasım 2005
ESKİŞEHİR

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
Yayın No:125

HALKBİLİM ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ
(HAMER)

II. HALKBİLİM SEMPOZYUMU

"HALKBİLİMİ'NDE ERGENLİK VE ERGİNLİK OLGUSU"

BİLDİRİLER KİTABI

Hazırlayanlar

Uzm. M. Tekin KOÇKAR
Arş. Gör. Erkan ERDEMİR

25 - 26 Kasım 2005
ESKİŞEHİR

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No: 125

ISBN 975-7936-44-8

Baskı:
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi
Eskişehir, 2006

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
Halkbilim Araştırma ve Uygulama Merkezi (HAMER)
Meşelik Kampusu, 26480 ESKİŞEHİR
Tel: 0222.239 37 50 / 1454
www.hamer.ogu.edu.tr
hamer@ogu.edu.tr

II. Halkbilim Sempozyumu Onursal Başkanı:

Prof. Dr. Necat Akdeniz AKGÜN
(Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Rektörü)

Sempozyum Başkanı:

Prof. Dr. Atilla YILDIRIM
(Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Rektör Yardımcısı)

Sempozyum Düzenleme Kurulu:

Uzm. M. Tekin KOÇKAR (HAMER Merkez Müdürü)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YAMAÇ (HAMER Müdür Yardımcısı)
Arş. Gör. Pınar GİRMEN (HAMER Yönetim Kurulu Üyesi)
Arş. Gör. Erkan ERDEMİR (HAMER Yönetim Kurulu Üyesi)

Bilim Kurulu:

Prof. Dr. Atilla YILDIRIM (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Rıza BALAMAN (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Gürbüz ERGİNER (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. H. Örcün BARIŞTA (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Yavuz KILIÇ (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Gürbüz AKTAŞ (Ege Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YAMAÇ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Çiğdem KARA (Anadolu Üniversitesi)

II. Halkbilim Sempozyumu Sekretaryası:

Uzm. M. Tekin KOÇKAR (mtkockar@ogu.edu.tr)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YAMAÇ (myamac@ogu.edu.tr)
Arş. Gör. Pınar GİRMEN (pgirmen@ogu.edu.tr)
Arş. Gör. Erkan ERDEMİR (eerdemir@ogu.edu.tr)

Posta:

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Halkbilim Araştırma ve Uygulama Merkezi (HAMER)
Meşelik Kampusu, Rektörlük, 26480, ESKİŞEHİR

II Halkbilim Sempozyumu

Prof. Dr. [illegible]

ÖNSÖZ

Üniversitemiz Halkbilim Araştırma ve Uygulama Merkezi (HAMER)'in düzenlemiş olduğu II. Halkbilim Sempozyumu, 25 - 26 Kasım 2005 tarihlerinde ESOGÜ Eğitim Fakültesi Konferans Salonu'nda yapıldı.

Sempozyumun konusu "Halkbilimi'nde Ergenlik ve Erginlik Olgusu" olarak belirlendi. Söz konusu sempozyumda Türkiye'nin değişik üniversitelerinden çok sayıda bilim insanı sözlü bildiri oturumlarında ilginç çalışmalar sergiledi.

Oturumlardan ilkine kısa süre önce kaybettiğimiz çok değerli arkadaşım, dostum ve HAMER'e büyük emekleri olan Prof. Dr. Hasan ÇOLAK'ın adının verilmesi nedeniyle sempozyum'u düzenleyen arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Çok büyük kadirşinaslık, hakbilirlik göstermişlerdir.

Sempozyum programında yer alan bir konuşmacı da Sayın Hıfzı TOPUZ olmuştur. Kara Afrika Sanatı ile ilgili değerli koleksiyonunu Üniversitemize bağışlayan Sayın Topuz'un da bu sempozyumda konuşmacı olarak aramızda bulunması mutluluk verici bir olaydır.

Bu gibi bilimsel toplantıların, bir devlet üniversitesinin 12 yılda gelmiş olduğu noktayı, en genç araştırma görevlisinden en kıdemli profesörüne kadar el ele vererek gerçekleştirmiş olduğu atılımı gözler önüne sermesi açısından da büyük bir fırsat olduğunu düşünüyorum.

Elinizdeki kitap büyük emeklerle hazırlanmış bildirileri kapsamaktadır. Bilimsel çalışmaları için tüm katılımcıları ve bu kitabı yayına hazırlayan Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Halkbilim Araştırma ve Uygulama Merkezi (HAMER) Müdürü Uzman M. Tekin KOÇKAR'ı ve Sempozyum Düzenleme Kurulu Üyelerinden Arş Gör. Erkan ERDEMİR'i kutluyorum.

I. Halkbilim Sempozyumu Bildiriler Kitabı'nın okuyuculara yararlı olması dileğiyle saygılarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Necat A. AKGÜN
Rektör

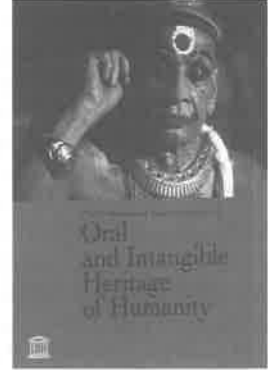
İÇİNDEKİLER

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI SÖZLEŞMESİ ve HALKBİLİMİ

Prof. Dr. Öcal OĞUZ[1]

Kısa adı UNESCO olan Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü, 1972 yılında imzalanan Maddi Kültür Varlıklarını ve Sit Alanlarını Korumaya yönelik sözleşmeden sonra, maddesi olmayan ve sözlü kültür ortamında yaratılan ve yaşatılan kültür varlıklarının da korunması yönünde girişim başlatmıştır. Bu girişimler, insanlığın sözlü ve somut olmayan kültürel mirasının korunması yönünde bir sözleşme hazırlanması kararı ile sonuçlanmıştır. Bu karar doğrultusunda toplanan Hükümetler Arası Uzmanların yaklaşık iki yıllık çalışmaları sonunda hazırlanan metnin "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" adıyla UNESCO'nun 32. Genel Konferansında 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilmesiyle yeni bir süreç başlamıştır.

Sözleşmenin 1. maddesinde amaçlar şu şekilde tanımlanmaktadır:

a) Somut olmayan kültürel mirası korumak;
b) İlgili toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek;
c) Somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerbilirliği sağlamak;
d) Uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamak.

Belirlenen bu amaçlar doğrultusunda korunması gereken somut olmayan kültürel miras alanları ise, 2. maddenin 2. bendinde şu başlıklar altında toplanmaktadır:

a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar;
b) Gösteri sanatları;
c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler;
d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar;
e) El sanatları geleneği.

Görüldüğü üzere, Somut Olmayan Kültürel Mirasın korunması gereken temel konuları, halkbilimi disiplininin çalışma alanlarından oluşmaktadır. Halkbiliminin temel alanlarından biri olan "el sanatları geleneği"nin somut olmayan kültürel miras kavramına eklenmemesi düşüncesi, sözleşme metninin hazırlık aşamalarında kimi uzmanlar tarafından öne sürülmüş ise de, bu görüş genel kurulda kabul görmemiş, el sanatlarının üretim ve yaşatılmasının sözlü gelenek içinde mümkün olabildiği, bu sanatların öğrenilmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılmasının usta-çırak ilişkisi içinde sözlü ortamda gerçekleştirildiği değerlendirilerek, el sanatları alanında asıl korunması gerekenin maddi olarak ortaya çıkan ürün değil, üretim tarz ve kültürü olduğu vurgulanmıştır. Toplumsal değişmelerin bu üretim tarz ve kültürünü, üretim sürekliliğini ortadan kaldırdığı vurgulanarak, el sanatları geleneğinin korunması gereken bir insanlık mirası

[1] Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı.

olarak değerlendirilmesi görüşü benimsenmiştir. Böylece sözleşme, korunması gereken beş temel alanı yukarıdaki şekilde karara bağlamıştır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, bu alandaki kültürel mirasın korunmasını 2. maddenin 3. bendinde şu şekilde tanımlamaktadır:

" *"Koruma" terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir; buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması dâhildir."*

Bu ifadeler açıkça göstermektedir ki, sözleşme, somut olmayan kültürel mirası, kuşaklar arası iletişimin bir parçası olarak görüyor ve bunun eğitimini ve sürekliliğini esas alıyor. Bu sürekliliğinin en önemli ayağını "okullu eğitim" oluşturmaktadır. "Formel eğitim" olarak da adlandırabileceğimiz bu alanda, somut olmayan kültürel mirasın "olumlu ve yaşayabilir bir kültür değeri" olarak çocuklara okul içinde aktarılmasını hedeflemektedir. Bu aktarın aracı ise, somut olmayan kültürel miras dersi olmaktadır. Sözleşmenin, taraf ülkeden istediği en temel uygulama, SOKÜM'ün ders olarak eğitim ve öğretim kurumlarında yerini almasıdır. Korumanın ikinci ve önemli boyutu ise, okullarda öğretilen bu somut olmayan kültürel mirasın, okul dışı eğitim kurumlarında yaşamasının sağlanmasıdır. Okul dışı eğitim, "enformel eğitim" olarak da adlandırılabilir. Bu kurumlar içinde ise en önemli ve güçlü olanı kitle iletişim araçlarıdır. Sözleşmenin bu maddesi ile, Medya'nın, sözleşmenin öngörüleri konusunda duyarlı olması, kendi coğrafyasının kültürünü içselleştiren bir yayın anlayışı geliştirerek, kültürün kuşaktan kuşağa aktarımındaki kendi etkin gücünü bu yönde kullanması amaçlanmaktadır. Buna uygun hareket eden kitle iletişim araçlarının unutulan veya unutulmaya yüz tutan somut olmayan kültürel mirasın yeniden canlandırılmasına büyük katkısının olacağı açıktır.

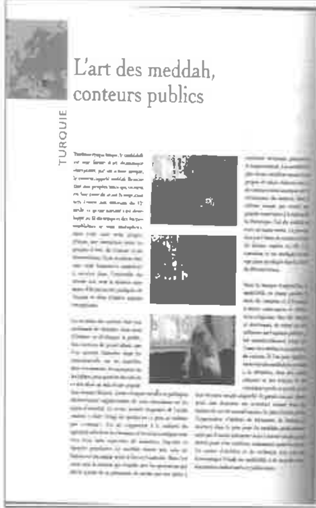
Somut Olmayan Kültürel Mirasın neden ve nasıl korunması gerektiğini biçimlendiren sözleşme, korunması gereken kültür varlıklarının envanterlerinin hazırlanmasını ve bunun güncelleştirilmesini 12. maddede şu şekilde anlatmaktadır:

" *Her Taraf Devlet, korumak için tespit amacıyla kendi toprağı üzerindeki somut olmayan kültürel mirasın bir veya daha fazla envanterini, kendi durumuna uygun olacak biçimde hazırlar. Bu envanterler düzenli olarak güncelleştirilir.* "

Bu madde, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nden önce yürürlükte olan ve bugüne kadar Türkiye'nin 2003 yılında ilan edilen kitapçığına "Meddah Hikayeleri" 2005 yılında ilan edilenine ise "Sema Gösterileri" ile girdiği "İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Başeserleri" ilanı konusunu, köklü bir koruma ve envanter hazırlama çalışmasına dönüştürerek, a) Yok olma tehlikesi altındaki somut olmayan kültürel miras b) Diğerleri şeklinde iki kategori oluşturuyor. Buna göre her taraf ülke, kendi toprağı üzerindeki kültürel mirası yok olma tehlikesi altında olup olmamasına göre tasnif edecek ve yaşaması yönünde önlemler alacaktır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, ülke düzeyinde yapılması gerekenleri, 13. maddede "Diğer Koruma Önlemleri" başlığı altında şu şekilde belirlemiştir:

> *Her Taraf Devlet kendi toprağı üzerindeki somut olmayan kültürel mirasın korunmasını, gelişmesini ve değer kazanmasını güvence altına almak amacıyla aşağıdaki hususları gerçekleştirmeğe gayret eder:*

TURQUIE

L'art des meddah, conteurs publics

a) Toplum içinde somut olmayan kültürel mirasın işlevinin değer kazanması yönünde bir genel politika benimsemek ve planlama programlarına bu mirasın korunmasını dâhil etmek;

b) Kendi toprağı üzerindeki somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda bir veya daha fazla yetkili kurum belirlemek ya da kurmak;

c) Özellikle tehlike altındaki somut olmayan kültürel miras konusunda, somut olmayan kültürel mirasın etkili bir şekilde korunması için bilimsel, teknik ve sanatsal incelemeleri ve araştırmaya ilişkin yöntembilimini özendirmek;

d) Aşağıdaki hususları amaçlayan uygun yasal, teknik, idari ve mali önlemler almak:

(i) Somut olmayan mirasın eğitimi ve idaresi ile ilgili kurumların oluşturulmasını özendirmek ve bu mirasın sunum ve anlatımına ayrılmış yerlerde geleceğe iletilmesini sağlamak;

(ii) Bu mirasa ulaşılmasını düzenleyen, mirasın kendine özgü geleneksel uygulamalarına saygı göstererek, somut olmayan kültürel mirasa ulaşılmasını güvence altına almak;

(iii) Somut olmayan kültürel miras konusunda dokümantasyon merkezleri kurmak ve buralara ulaşılmasını kolaylaştırmak.

Sözleşmenin amaçlarının gerçekleşmesi bakımından üzerinde durulan ve önem verilen konulardan birisi de toplumsal bilincin yükseltilmesi, eğitim süreçlerinde somut olmayan mirasın korunmasına yönelik duyarlılığın güçlendirilmesi konusudur: Sözleşmenin "Eğitim, Duyarlığın ve Kapasitenin Güçlendirilmesi" başlıklı 14. maddesi bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

> *Her Taraf Devlet, uygun tedbirlerle şu hususları gerçekleştirmeye gayret eder:*

a) Somut olmayan kültürel mirasın tanınmasını, buna saygı duyulmasını ve geliştirilmesini özellikle aşağıda belirtilen önlemlerle sağlamak:

i. Toplumun genelini ve özellikle gençleri hedefleyen eğitici, duyarlılığı arttırıcı ve bilgilendirici programlar düzenlemek;

ii. İlgili topluluklar ve gruplar içinde belirli eğitim ve yetiştirme programları düzenlemek;

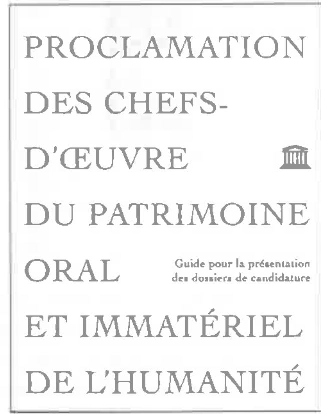
iii. Somut olmayan kültürel mirasın korunması için özellikle yönetim ve bilimsel araştırma gibi alanlarda kapasite güçlendirici etkinlikler düzenlemek;

iv. Bilginin kuşaktan kuşağa geçişini okul dışı olanaklarla sağlamak;

b) Kamuoyunu bu mirasa yönelen tehditler ve işbu Sözleşme gereğince yapılan etkinlikler konusunda bilgilendirmek;

c) Somut olmayan kültürel mirasın anlatımı için gerekli olan doğal alanların ve belleğe ilişkin mekânların korunması için eğitim verilmesini teşvik etmek."

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin yukarıdaki maddelerinden, diğer maddelerinden ve giriş bölümünden ayrıca UNESCO'nun bu alanla ilgili belge ve bilgi ve yaklaşımlarından, halkbilimi konusunda yapılması gereken en önemli konuları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) SOKÜM Sözleşme standartlarına göre bir halkbilimi envanterinin hazırlanması,
b) Halkbilimi ve halk kültürü konularının eğitim süreçlerine etkin olarak dâhil edilmesi, (İlköğretim okullarında ve liselerde halkbiliminin ders olarak okutulması, müfredatın sözleşmenin hükümlerine göre biçimlendirilmesi),
c) Devlet içinde etkin kurumlaşmaların gerçekleştirilmesi (arşiv, dokümantasyon merkezi, müze, araştırma kurumları, eğitim birimleri vb.),
d) Halk kültürünün kitle iletişim araçlarında olumlu bir miras olarak kuşaktan kuşağa aktarımının sağlanması (drama, belgesel vb. programlarla ilginin bu alana yönlendirilmesi),
e) Halkbilimi konusunda akademik yapılaşmaların güçlendirilmesi, halk kültürünü kültürel bir zenginlik olarak ilköğretim ve liselerde gelecek kuşaklara aktarabilecek öğretmen kitlesinin ve araştırmacı akademisyenler grubunun yetiştirilmesi.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin korunmasını amaçladığı halk kültürü, küresel kentin kültür üretim ve tüketim biçimlerinin doğurduğu tek biçimlilik içinde hızla yok olmaktadır. Türkiye özelinde, sözleşmenin önemine vurgu yaptığı kültür değerlerinin korunması, çağdaş kent içinde yeniden ve sanatsal alanlarda üretilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması ve gün geçtikçe özgünlük alanı daralan kültür turizmi içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye toplumunun ve siyaset kurumlarının bu boşluğu dolduracak, bilgi, belge ve kuramsal açılımlara ulaşması en önemlisi, somut olmayan kültürel mirası koruma bilinç ve duyarlığına ulaşması gerekmektedir.

KIRSAL YAŞAMDA ERGEN (DELİKANLI) ÖRGÜTÜ

Prof. Dr. Ali Rıza BALAMAN [2]

GİRİŞ

Birey, ana karnından mezara değin süren kısa yaşam çizgisinde önce, yumruğunu sıkıp, bağırarak ve de bir aile üyesi olarak, yılın herhangi bir gününde gözünü Dünya'ya açar; ekonomik koşullarına uygun biçimde beslenir, temizlenir ve çevresini (doğayı) algılamaya başlar. Bu andan itibaren **İnsan-doğa İlişkileri** içine girer. Bunu **İnsan Toplum İlişkileri** izler: Neyi yapıp, yapmaması gerektiğini; doğruyu, yanlışı; iyiyi, kötüyü; güzeli, çirkini yaygın ve örgün eğitim süreci içerisinde öğrenir. Günü geldiğinde de, **Toplumda Kalıplaşmış Düzenli İlişkiler** içinde kendini bulur. Sunumuzun konu başlığı olan **Kırsal Kesimde Ergen** (Delikanlı) **Örgütü**, bu son ilişkinin bir gereği olarak var olmuş, kimi işlevler üstlenmiş, kendi üyelik kurallarını da belirlemiştir.

Genelde kırsal kesim yaşamında kimi işlevsel değişmelerle varlığını hala sürdüren Ergen Örgütü ' ne biz ilk kez, bir halkbilimci olarak, alan araştırmaları sırasında Örencik Köyü nde rastladık: Padişahlık yönetimi döneminde, köyü eşkıya saldırısından korumak amacıyla kurulmuş, bir başa (lidere) bağlanmış olan örgütün üyeleri, köyün henüz evlenmemiş ergenleridir. Örgüte Delikanlı Örgütü, başkanına da Delikanlı Başı denilmiş. Örgüt, o günlerden günümüze değin yaşamını sürdürerek devam edip gelmiştir. Örencik Köyü'nde rastladığımız bu örgüte komşu köylerde ve tüm Ankara merkez ve Kızılcahamam köylerinde de rastlamaktayız. Bir zamanlar Ankara Seğmenler Örgütü'ne Örencik Köyü Ergen Örgütü'nden seğmen giysili özel üyelerin seçilip gönderildiği de bilgilerimiz arasındadır. Böylece, örgütün bir yanıyla da büyük kent (Başkent) örgütleriyle bağlılığı söz konusudur.

İÇERİK:

Üyelik Koşulları: Köy Ergen Örgütü'ne üyelik zorunlu dolmayıp, üyelik koşulları, çok katı olmamakla beraber, kimi kurallar içerir. Örneğin:

1. Çocukluk yaşından kurtulmuş, ergen olmak,
2. Hırsızlık ve benzere yüz kızartıcı suçlardan birine bulaşmamış olmak; evlenmek örgütten ayrılmayı gerektirmez,
3. Delikanlı Başı'nın uygun göreceği salmaya (aidat'a) razı olmak, hissesine düşeni itirazsız ödemeyi kabul etmek

Ergenlik çağına gelen erkek çocuk, kendisini köy Ergenler Örgütü içinde bulduğunda, kendiliğinden örgüte aday olmaktadır. Aday, bundan böyle kendisinin de örgüt üyesi olmak istediğini, sözel olarak Ergen Örgütü Başı'na duyurur : "cezama razıyım" diyerek, peşinen örgütün kurallarını kabul ettiğini belirtir. Örgüt Başı'nın "olur" u sonunda aday, kendisini bu örgütün üyesi sayar. Örgüt üyeliğine girmek belirli koşulları gerektirdiği bibi, üyelikten çıkmak da belirli kurallara bağlıdır. Evlilik, üyelikten çıkmayı gerektirmez ama çoğunlukla evliler,

---

[2] Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi'nden Emekli Sosyal Antropolog.

[3] Örencik, Ankara'ya 48 Km. uzaklıkta, eski adı Halkavun, yeni adı Kazan İlçe'sine bağlı, eski Ankara-İstanbul yolu üzerinde, 470 nüfuslu bir köydür. Fazla bilgi için bkz. A.R. Balaman, "Örencik'te Kültür Değişmeleri" Antropoloji Dergisi, Sayı:IV,1969 Ankara

yerlerini ergenlere gönüllü bırakırlar. Bunlar, önceleri kendilerini oda toplantılarından uzak tutar, uygun bir zamanda da, Örgüt Başı'na hissesine düşen salmayı (aidatı) bu yıl ödemeyeceğini söyleyerek, üyelikten bağışlanmasını anıştırır (ima eder). Üyelikten kendi kararlarıyla çekilmiş olanlar, örgüt yönetim grubu içerisinde bulunmuş, hatta örgüt başkanlığı yapmışsa, önemli dernek (eğlence, toplantı vb.) toplantılarına özel postayla davet edilirler. Belirli özürleri olmayanlar bu toplantılara katılmak zorundadırlar. Toplantıda hatırı sayılır bir konuk varsa, ona saygı anlamında, toplantının yönetimi için, daha önce başkanlık yapmış olan en eski başkan önerilir. Bu durumda, toplantıyı yönetmesi istenen eski başkan, toplantıyı yönetmek istemezse, bağışlanmasını ister ve çekilirken de becerikli eski başkanlardan birini seçer. Bu türden görevler, zorunluluktan öte gönüllülük esasına bağlıdır.

Üyelikten ceza yoluyla çıkartmalarda vardır: Sözgelimi, kocası askerde bir geline kötü gözle bakan, sataşan ya da taciz eden, yolsuzluğa ya da yüz kızartıcı eylemlerden birine bulaşan önce, uslandırılma yolu seçilir: Kınanır, suçun derecesine göre, gerekirse dövülür. Sonuç alınmazsa, üyelikten çıkartılarak baskı yapılır, köyü terk etme yolları bile aranır.

Bir başkan ve iki yardımcısından oluşan yönetim kurulu, toplantılarda parmak kaldırılıp, sayılarak üyeler tarafından seçilirler. Tembelliği ya da yolsuzluğu görülen yönetim kurulu, olağanüstü toplantıda seçime davet edilerek düşürülür ve yenisi seçilir. Başkan, iki yardımcısını kendisi seçer ve yardımcılarını istediği zaman da değiştirebilir. Örgüt iyi yönetildiği sürece yöneticiler değiştirilmez. Örencik'e 16 yıl sürekli olarak başkanlık yapanın adından hala övgüyle söz edilir.

Örgütün Görevleri: Örgütlerine gelir için Örencik'ten kız alacak olan yabancı damat evinden aldıkları "zırtapoz" parası karşılığı, düğünde köylerine gelen yabancı konuklara hizmet vereceklerdir. Örneğin, genellikle güzün yapılan düğünlerde, köylerine gelen yaban köyün (ya da kentin) oğlan evi sahipleri, onların konukları ve ergen örgütü üyeleri, köyün Ergen Örgütü üyeleri tarafından karşılanır, önceden hazırlığı yapılmış odalara pay edilir; düğün süresince bu konukların konaklama, yeme, içme eğlenme gibi gereksinmeleri gönüllü yerine getirilir ve hiç özür yapmamaya özen gösterilir.

Çoğu zaman uzun süren kış gecelerinde düzenlenen eğlence toplantıları (ferfene), örgütün mevcut parası yoksa, üyelerden toplanan salmalarla çeşitli yemekler, tatlılar, çerezler hazırlanır, önceden belirlenen odada toplanılır: Yenilir, içilir, "köy oyunları" çıkartılır, çevreyi rahatsız etmemek koşuluyla geç zamanlara değin eğlenilir.

Bayramlarda ve düğünlerde düzenlenen eğlenceler (dernekler), köy içindeki ve dışarıdan gelen damat adayları (ulaşıklılar), bayramın birinci günü akşam, kümeler halinde kız babasının ve anasının elini öpmeye giderler. Bu gidiş gürültülü, şamatalı olur, gürültü oğlan evinden çıkarken başlar, kız evinin önüne değin sürer. Eve girildiğinde ulaşıklı oğlan kız babasının ve annesinin ellerini öper, oturur ve ulaşıklısının (nişanlısının) tepsi içerisinde göndereceği işlemeli mendili bekler, mendil alınır; aynı tepsiye oğlan da kıza vereceği armağanı (saat, bilezik, kaşlı yüzük, altın vb.) koyar. Armağan değiş-tokuşundan sonra yemekler yenilir sonra da eğlence başlar: karşılıklı Ankara oyun havaları oynanır, naralar atılır. Bir süre sonra da ergenler yine küme halinde kız evini terk ederler.

Derneklerin daha büyükleri de zengin düğünlerinde düzenlenir. Örgütün yeterince parası varsa kentten çalgıcı ve oyuncu kadınlar da getirtilir. Tüm ergenler örgütü üyeleri ve çağrılı konuklar en büyük köy odasında toplanırlar. Derneği Ergenler Örgütü Başı yönetir: "Derneğe özel postayla falancalar çağırılacak, içki daha fazla içilmeyecek, falanca dışarı

çıkartılacak, falanca derneğe sokulmayacak, kapı kapanacak ya da açılacak, tabanca tavandan değil pencereden atılacak, sazcılar dinlenecek, kadınlar oyuna devam edecek vb." tür buyrukları Ergenler Örgütü Başkanı verir. Onun emirlerine kesin uyulmak zorunluluğu vardır. Ergenler, kadına eşlik ederek karşılıklı oynarlar, Oyuncu kadın, kendisine eşlik edecek olan ergeni, topluluktan seçer, oyuna kaldırır. Herkes oyuna kalkmak için can atar ama sıranın kendisine gelmesini de sabırla bekler. Çay bardaklarına konulan rakılar tepsi içerisinde konuklara hizmetliler tarafından oyun eşliğinde dağıtılır. Rakı dağıtanı, elindeki tepside dilimlenmiş kavun ve kuru yemişle ikinci ergen hizmetli izler. Konuklar, sunulanları kabul etmek zorundadırlar. Rakı kentten sağlanır; ilk birkaç şişeyi Ergen Başı konuklarına örgüt ikramı olarak dağıttırır. Ardından konuklar ısmarlamaya başlar: Rakı ısmarlayacak konuk, hizmetliyi yanına çağırır, kulağına ısmarlayacağı rakının şişe sayısı yanında kendi adını ve lakabını söyler. Sözgelimi, hizmetli, iki elindeki rakı şişesini havaya kaldırarak, "Yuvalı Yılmaz Ağa'dan cabaaa" diye bağırır ve meydanda bir tur atar sonra, onları bardaklara doldurur dağıtır. Ergenler Örgütü kendi hesabından fazla rakı ısmarlamamaya özen gösterir; toplulukta rakı ısmarlayacak adam kalmadıysa başkan, köyde sayılı kişilere haber salar, bu çağırının gereğini yapmak zorunluluğu vardır. Çağrılan, özründen ötürü toplantıya katılamayacaksa ısmarlayacağı rakı şişenin sayısını söyler ve parasını verir. Çağırıya katılan, toplantıya girerken kapıda ısmarlayacağı şişenin sayısını hizmetliye söyler, başkanın gösterdiği başköşeye geçer, oturur. Orta yaşın üstündeki örgüt eski başkanları ya da üyeleri, ergenlere taş çıkartırcasına oyuncu kadınla kıvrak kıvrak oynar, nara atarlar... "Ergenler toplantıya kadın getirtmişler" sözü köy içine yayıldıktan sonra –rakı ısmarlama pahasına da olsa- pek çok eski üye, özel postayla toplantıya çağırılmayı bekler. Bu tür toplantılara çağırılma, çağırılanları onurlandırır. Toplantıdan ayrılmak izne bağlı değildir. Özellikle orta yaşın üstündekiler, ergenlere daha çok oynama şansı tanımak için bir bahaneyle erken ayrılılar... Rakıya sigara dumanı eşlik eysin düşüncesiyle kapı ve pencerelerin uzun süre açık kalmasına izin verilmez, içeriye girip çıkanlar ivedi davranmak zorundadırlar.

Eğlence süresinde naralar atılır, en çok atılan nara: "Yaşa muhabbet, yaşaaa" tekerlemesidir. Başkan, saz ekibi ve oyuncu kadınların gitmelerine izin verdikten sonra toplantı, devam etmek isteyenlerce sürdürülür. Ergenler bu kez de kendi aralarında "oyun çıkartırlar". Bunlar, sekse vurgulu, can yakıcı, kaba mı kaba hareketlerle yapılan. Gösterilerdir. Can yakma durumu korkunç bir işkenceye dönüşmesine karşın, buna katlanmak oyunun kuralı gereğidir. Örneğin, iri kıyım bir delikanlı kapıdan girer, başkana yaklaşarak, "Ağa, senin köyüne cami gerekmiş, ben cami yapım ustasıyım, istersen yapayım" der. Başkan "He ya., iyi bildin, ben de usta arıyordum" der. Bunun üzerine usta rolündeki genç, odadakilerden dört-beş kişiyi seçer –seçilenler oyuna katılmak zorundadır. Seçilenler caminin temel taşları olmak üzere kesilip, yontulacaklardır. Bu eylemler sırasında kimi zaman usta elindeki sopayı o denli güçlü indirir ki, temel taşı yerindeki "anam..." diye bağırırken, izleyici acıyı kendinde duyar. Usta, "caminin çeşmesine oluk açacağım" diye elindeki sopayla, baş aşağı eğdirdiği oyuncuyu, hayvanların seks benzetmesiyle, oymaya çalışır. Katılanlar gülmekten kırılırlar, "amma da dayandı, ha!.." derler ama, canı yanan oyuncu da ustadan başka bir oyunda intikamını almak düşüncesiyle dişlerini gıcırdatır...Toplantı, yine başkanın kararıyla acısı, tatlısıyla sonlandırılır.

Köyümüzde ergen kızlar da, dernek toplantıları yaparlar. Onların örgütlenmiş kümeleri yok ama İstediklerinde en az 5–10 ergen kız bir araya gelip, eğlenebilirler: Ergen kız, bir hizmet karşılığı babasından ya da ağabeyinden aldığı birkaç lirayı, benzer hizmetler yapan başka bir kız arkadaşıyla birleştirerek, birbirlerine haber vererek, belir bir günde ve yerde toplanır, köy bakkalından sağladıkları yiyecek ve içeceklerle yer içer; çalar, söyler; kimi zaman kapışır, güreş tutar, oynar dağılırlar.

Örgütün Gelirleri: Ergenler (Delikanlılar) Örgütü'ne bağlı üyelerden, ekonomik güçleri oranında, her yıl salmayla para ya da para karşılığı ürün toplanır. Salmaya katılacak ekonomik güçte olmayanlardan aidat istenmez ama daha çok angarya işler yüklenirler. Bu durumda olanları ancak yöneticiler bilir ve öteki üyelere duyurulmamaya özen gösterirler. Yılda bir kez yapılan salmadan başka, gerektiğinde yönetici grup, olağanüstü salmalar yaparak para toplayabilir.

Örgütün bir başka geliri de, Örencikten yabana gelin gidecek kızın, kayınbabası tarafından alınan "zırtapoz" parasıdır [4]. Yabana gidecek kızın sözü kesilip, şerbeti içilir içilmez Örgüt Başı, damat tarafından bir büyüğü dışarı çağırır: "uğurlu kademli olsun, ağa" der. Damat tarafı varlıklıysa, düğünde tatsızlık çıkmasın, her türlü servis aksamasın anlamında, Örgüt Başı'na beklenenden de fazla para verir. Değilse pazarlık başlar ama pazarlıkta çoğunlukla da örgütün dediği olur. Beklenenden fazla para alındığında, düğün boyunca, düğün sahipleri, onların konuklar ilgi ve saygı görür.

Bu türden toplanan gelirlerin giderleri de, olağan yıllık toplantılarda açıklanarak aklanır.

SONUÇ:

Örencik Ergenler Örgütü, köyü eşkıya baskınlarından korumak amacıyla silahlanarak kurulmuş, bir başkana bağlanmış. Zamanla eşkıya korkusunun kalmadığı, silahlanmaya da gerek olmadığı halde bu örgütün, hala günümüze değin yaşamakta olduğuna görmekteyiz. Toplumsal bünye içerisinde bir gereksinmeye cevap olarak oluşturulan kimi kurumlar, gereksinmenin ortadan kalkması ve görevini tamamlamasıyla ortadan kalkmıyor; Aynı örgüt bünyesinde ya da amacında kimi değişiklikler yaparak yaşamını devam ettiriyor. Ne var ki, yeni amaçlar, güçlü gereksinmelere cevap vermekten çok öte, seyrek de olsa, ferfene, dernek gibi eğlence türünden eylemlere dönüştürülüyor.

Örencik köylüleri, son yıllarda para ekonomisine geçme gayretleri içerisinde olduklarından, üretim türlerinde ve de biçimlerinde yapısal değişimlere uğramış, toplumsal yaşam eskiye göre farklılaşmıştır. Eskilerde daha sık ve daha çok çeşitlilik içinde (bağbozumu, hıdrellez, harman sonu vb) geçen toplantılar giderek azalmış ve de seyrekleşir olmuştur.

Eskilerde, askerlik hariç köy dışına çıkamayanlar, şimdilerde okumak ya da iş bulmak amaçlı köyü terk etmekte, kent yaşamını yeğlemektedirler. Eskiden yüzlerce üyeli Ergenler Örgütü, şimdilerde üye bulma, salmayla para sağlama savaşımı vermektedir.

Örgütün bünyesinde ve amaçlarında yapılacak kimi değişikliklerle, örgütün mevcut iş gücünü üretim etkinliklerine yönlendirerek örgütün yeniden güçlenmesi ve daha uzun yaşaması olanağı sağlanabilir. İsveç Köy Gençler Birliği, nin (J.M.F.) eski uygulamaları, hala kırsal yaşamın başat olduğu ülkemizde, olumlu sonuçlar almamıza, kalkınmamıza yardım edecektir kanısını taşımaktayız: İsveç'te merkeze bağlı kurumlar tarafından desteklenen bu örgütler,

[4] Yılar önce Ergenler Başı Osman Çavuş zamanında Karakaya Köyü'nden Emim Ağa, örgütün kendisinden istediği parayı çok bulur; parayı vermeden gelini almanın da olanağının olmadığını bildiğinden parayı veriri ama Ankara Kadısı'na da başvurur, şikâyet eder. Kadı, Örgüt Başkanı'nı diledikten sonra hak verir ancak, kararı yazarken de olaya ad koymak gerektiğini düşünerek "zırtapoz" (kabına sığmazlık, delikanlılık) parası der. Oysa köyümüzdeki ve çevre köylerdeki örgütlerin, resmi ya da resmi olmayan hiçbir merkezi kuruma bağlı ve bağımlı durumları yoktur. Uğraşları da bütünüyle üretim uğraşlarının dışındadır.

- Tarım dergileri çıkartmak,
- Söyleşi toplantıları düzenlemek,
- İnceleme, araştırma gezileri düzenlemek,
- Tarım okulları ve Ekonomi Birliği'nin eğitim uğraşlarına katılmak,
- Merkez örgüt danışmanlarıyla ilişki kurmak,
- Üretim girişlerini desteklemek amacıyla, örgütler arası yarışmalar düzenlemek,
- Benzer köy örgütleri aracılığıyla, belirli kalıplara uygun yetiştirilen ürünleri, pazara zamanında yetiştirmek vb görevleri üstlenirler.

Derneklerde çıkarılan oyunlarda gözlemlediğimiz, bilgi ve teknik yerine salt acı gücün gövde gösterisi, geleneksel toplumumuzun doğayla uğraşısında hala insan gücünün geçerliliğini kanıtlamaktadır. Aynı oyunda çok açık olarak, sekse vurgulu davranışlar da, bilinçaltına itilmiş, doyurulmamış bir seks itisinin dışa yansıması olarak görülebilir.

Örencik köyündeki örgütün cevre köylerde de bulunması, köylerarası ilişkilerde, birlikte ortak sorunları çözümlemede kolaylık sağlayacak; örgütten örgüte haberler, dayanışmalar daha bir iyi sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKLAR:

BALAMAN, Ali Rıza. **Gelenekler, Töre ve Törenler,** Betim Yayınları, Halkbilimi Dizisi: No:1, İzmir, 1983.

SEVESSEN, Siguel. **İsveç'de Köylü Gençler Birliği,** Ülkü Dergisi, Cilt:6, Sayı 33.

BALAMAN, Ali Rıza. **Örencik'de Kültür Değişmeleri,** DTCF. Antropoloji Dergisi, Sayı: IV, 1969, Ankara, 1969.

KURBANLA İLGİLİ ANTROPOLOJİK KURAMLAR

Prof. Dr. Gürbüz ERGİNER[5]

Kurban sözcüğünün kökü olan "krb" da yakınlaşma, bir bakıma akrabalık kurma anlamı bulunmaktadır. (Sancaktar, 1988: 4)

"Kırban: 'Kaf'ın kesriyle yakın olmak manasınadır..." (Kamus-ı Muhit, I.c., 423)

Sözcüğün kökündeki bu anlam, simgelediği ritüelle doğaüstü güçlere yakınlaşma, onlarla ilişki kurma hatta akraba olma içeriğine sahiptir. Bu çerçevede, kurban sözcüğünün aşağıdaki karşılıkları önem taşımaktadır:

> *"Kesilen ve cenab-ı Hakk'a vesile-i tekarrub `add olunan koyun ve sair eti yenir hayvan. Mec. Bir uğurda feda olmak." (Şemseddin Sami, 1311)*
> *"Kurban. Allah'a mânen yaklaşmak maksadı ile, sunulan şey, kurban. " (İslâm Ans.,1950: 6.c, 2. ksm.)*
> *"Tanrı'ya sunulan eti yenen hayvan... Bu anlamda Arapçaya İbrânice korban deyiminden Ârâmîce aracılığıyla geçmiştir. Arapça krb kökünde yakın olma (Kurbîyet) anlamı vardır, bu yüzden Tanrı'ya yakınlaşmak için sunulan anlamında tanımlanmıştır." (Hançerlioğlu, 1984)*
> *"Kurban, Allâh Taâlâya tekarrüb (yaklaşmak) için kurban niyetiyle kesilen husisi hayvandır. Kurban Bayramında böyle Hak rızâsı için kesilen kurbana "uhdiye ", bunu kesmeye de "tazhiye" denilir. " (Bilmen, 1956: 13)*
> *"Kurban; Allah'a takarrub, yani O'na yaklaşarak rızasını kazanmak için, Kurban Bayramı günlerinde ibadet ve tadhiye (yani kurban) niyetiyle kesilen belirli cins ve vasıftaki hayvan'a denir. Allah'a takarrub ve ibadet maksadıyle bayram [da] kesilen bu hayvanlara; Arapçada "udhiye", "dahiyye" ve "ıdhiye" adları verilmektedir. Türkçemizde ise, genel olarak "kurban" diyoruz. Kurban kesmeye "tadhiye" denir. Tadhiye, ibadet ve taat niyetiyle, vakti mahsusunda, bu iş için tahsis edilen hayvanı kesmekten ibarettir." (Aydın, 1990: 103'dan El-Ceziri, 1939: 593)*

Antropolojik perspektiften baktığımızda,

> *"Kurban: Dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sununun yok edilmesini içeren, verme eylemidir. Kurban yiyecek ya da içecek türünden olan kurban objesini sunmak, teklif etmekten ibaret de olabilir. Açıklayıcı teorilere göre kurban, bugün ya da gelecekte tanrının lütfunu kazanmak için O'na sunulan bir hediyedir. Kefaret teorisi (The substitutionary theory), kurbanı, işlenmiş bir suç ya da günah karşılığı olarak doğaüstü güce bu suç ya da günahın kefaretini ödeme, onun gönlünü almak amacıyla kurbancının ölümünü sembolize edecek hayvanları kurban etmeye dayandırır. Kutsallaşma teorisi (The sacramental theory), kurbanı, kurbancıların kurban hilesi ile bir tür kutsallığa ulaşması anlamında kabul eder. Yiyeceği, içeceği paylaşma, birlikte yeme teorisi (The communion theory), kurbanı, Tanrının sembolik olarak birlikte, paylaşılarak yenmesi biçiminde yorumlar" (Dictionary of Anthropology, 467)*

---

[5] Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Halkbilim Bölümü, Etnoloji A.B.D.

Etnolog Sedat Veyis Örnek, kurbanın sunuluşuna dayalı şöyle bir tanım verir:

"İbadetin önemli bir bölümünü teşkil eden kurban, doğaüstü alana giren kudretlerle barışıklığı sağlamak, onların verdiklerine teşekkür etmek ve onlardan bir şeyler istemek için sunulur." (Örnek, 1971 -B-: 87)

Pek çok ortak yönün bulunmasına karşın kurban pratiğinin uygulandığı hemen her toplumda genelde amaçlar ve biçimler benzerlikler göstermekle birlikte ayrıntıda kimi farklılıklar da taşımaktadırlar. Bu farklılıklar aynı toplum içinde bile, toplumsal/ kültürel evrim sürecinin birbirini izleyen basamaklarında açık bir biçimde izlenebilmektedir. Gerçi evrim süreci gündeme geldiğinde toplumun aynı toplum olduğu elbette söylenemez. Ancak, belirli bir toplumda aşırı tutucu oldukları bilinen gelenek ve göreneklerin, özellikle de son derece dayanıklı, sürekli olan kült ve ritüellerin çok zor değiştiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bunun yanısıra, konuyla ilgilenen bilim adamlarının yeğledikleri siyasal ideolojilerin ritüel konusundaki görüşlerine yansıdığı görülmektedir. Örneğin, Durkheim ritüeli yararlı, toplumsal bir yumuşatıcı olarak görürken, Marksist ideoloji yanlıları ritüeli sosyal bir bağ olarak ele almaktadırlar. Onlara göre ritüel, ekonomik ve siyasal baskıyı gizler ve böylece eleştiri sindirilir. (Combs-Schilling, 1989: 35-36)

Yine toplumsal/kültürel evrimle ilgili olarak, genel kültik tasarımlarda ortaya çıkan değişmeler amaçlara, biçimlere, öğelere, işlevlere yansıyarak onları değişikliğe uğratmaktadır. Burada göz önünde bulundurulması gereken nokta, değişmenin ve buna dayalı yansımanın tek yönlü olmayıp karşılıklı ya da birlikte olabileceğidir. Bu durumu, eski toplumlarda kişileştirilmiş doğaüstünün insanımsı bir takım gereksinimleri olduğu tasarımına bağlı olarak ona bitkisel öğeler sunulurken, sonraları insan ya da hayvanların sunulmaya başlanması; eski Türk boylarındaki doğaüstü güçlere at kurbanının ve buna ilişkin sunma biçiminin Anadolu Türkleri arasında görülmemesi konuları örneklemektedir. Çağdaş toplumların kimilerinin ataları, kurban kapsamında doğaüstüne bitki, hayvan ve diğer şeyleri sunarken bugün onların doğaüstü tasarımlarındaki değişme ve doğaüstünün insanımsı bir takım gereksinimleri olmadığı düşüncesine ulaşmış olmaları toplumsal/kültürel evrimin yukarıda değindiğimiz farklılıkları doğuran asal etmenlerden olduğunu ortaya koymaktadır.

Ünlü insanbilimci Edward Burnet Tylor'un kurbanla ilgili varsayımı şudur: Kurban, doğaüstünün lütfunu güvence altına almak ve onun düşmanlığını en aza indirmek için, doğaüstüne sunulan özgün bir hediyedir. (Tylor, 1920: 2.c. 375)

Tylor kuramında, kurbanın zaman içindeki değişimini özetle şöyle açıklamaktadır: Kurban, başlangıçta insanların kendilerini sevdirmek için doğaüstüne sundukları hediyedir. Giderek tanrılar yücelip insanlardan uzaklaşmışlar ama insanlar onlara hediye verme gereksinimi duymayı sürdürmüşlerdir. Böylece kutsallaştırılmış kurban sunma geleneklerine geçilmiştir. Bundan sonraki basamakta, insanın tanrıya ait olduğu düşüncesi gelişmiş ve uzun bir zaman dilimi içinde basit hediyenin yerini, insanın kendisini kurban olarak sunmasına geçilmiştir.

Fransız Sosyoloji Okulu üyesi Henri Hubert ve Marcel Mauss, Edvard Tylor'ın, Adolf Bastian, Herbert Spencer ve Charles Darwin'den esinlendiğini; çeşitli ırk ve uygarlıklardan aldığı örnekleri karşılaştırarak kurban biçimlerine bir köken formüle

ettiğini belirt- mektedirler. Hubert ve Mauss, Tylor'ın kuramını eski, halka özgü düşüncelerin bilim dili ile yinelenmesi olarak değerlendirmektedirler. (Bkz.: Hubert-Mauss,1981:2)

Tylor'dan sonra konu üzerindeki yoğun çalışmalarıyla W. Robertson Smith'i görüyoruz. Robertson Smith, Samilerin dinleri üzerine yaptığı kapsamlı araştırması ile tanınmaktadır. Smith " communal type " kurbanın, " theanthropic " olarak bilinen ilk kuramında ortaya koyduğu, **aynı zamanda Tanrı olan hayvan ve insan akrabalar düşüncesinden, yani totemizmden** kaynaklandığını ileri sürer. Daha sonra, James Frazer'ın varlığını çeşitli belgelerle ortaya koyduğu, kutsal totem hayvanlarının eti ve kanıyla yıllık totem kutsamalarında toplulukça yenmesi olayını göz önünde bulundurarak kurbana kefaret (expiatory), gönül alma (propitiatory) ayrımlarını getirmiştir. Bu kavramlar onun kurbana, Tanrıya sunulan bir hediye olarak bakmadığını ortaya koymaktadır. Smith'in kurban ritüeli alanına yaptığı önemli katkılardan biri, kutsal şeylerin belirsiz karakterlerinin nasıl dönüşüme uğradığını açıklamasıdır. Robertson Smith, tamamının yakıldığı kurban motifi üzerindeki araştırmasında, şeylerdeki kutsallığın aşırı derecede artmasının onları dokunulmaz (tabu) kıldığını görmüş ve aşırı kutsal şeylerin toplum adına bir anlamda yasağa (tabuya) dönüştüğünü ileri sürmüştür.

Bununla ilgili olarak etnoloji literatüründe, çeşitli ilkel toplumlarda, özellikle Melanezya toplumları (Trobriand Yerlileri) arasında yaygın olarak görülen pek çok manaya sahip olan kabile şeflerinin tamamen tabulaştıkları, dokundukları her şeyi tabulaştırdıkları, böylece bu şeyleri halklarına yasak hale getirdiklerine bu nedenle hiç bir şeye el süremedikleri hatta yemeklerini çeşitli araçlardan yapılmış gereçlerle başkaları aracılığıyla yiyebildiklerine ilişkin zengin örnekler vardır.

Yine, her tuttuğunun altın olmasını isteyen Midas efsanesi de simgesel yönüyle bu durumu örneklemektedir.

Robertson Smith, kurbanın kökenini totemik kültte bulmaktadır. Zaman içindeki değişimi de, Samilere dayalı olarak özetle şöyle açıklamaktadır: Başlangıçta totemin kurban olarak sunulması vardır. Totemizmden çıkışla, insanla totemin akrabalığından, giderek totem kurbanın yerini insan almıştır. Ancak, toplumsal yaşamda bireyin yaşamını güvence altına alan geleneklerin ağır basması nedeniyle insan kurbanı terkedilmiş, insanın yerine çiftlik hayvanlarının kurban olarak sunulması gündeme gelmiştir. Çiftlik hayvanlarına atfedilen kutsallık, insanoğlunun beslenmesi adına zamanla bozulmuş, böylece hediye kurbanı doğmuştur. Smith, primitif toplumlarda ve Sami dinlerde tamamının yakılarak sunulduğu kurbanlara ilişkin olarak şu açıklamayı getirir: İnsanın kurban olarak sunulması döneminde, insan eti yemenin doğru bir uygulama olmadığı düşüncesine ulaşıldığında, onun tamamının yakılması uygulaması doğmuştur. İnsan kurbanından vazgeçildiği dönemde, yani insanın yerini alan hayvanların kurban olarak sunulması döneminde bu kurbanların tamamının yakılarak sunulması uygulaması sürdürülmüştür. (Bkz.: Ency. of Religion and Ethics, IX.c. 2; Durkheim, 1926: 326-350; Hubert-Mauss, 1981: 2-8; Freud, 1971: 192-200; Chambers' Encyclopaedia, 1968: XII.c.128)

İnsanın kurban olarak sunulduğu dönemden önce ya da sonra ortaya çıktığı konusu kesin olmamakla birlikte çeşitli toplumlarda çeşitli doğaüstü güç ya da güçlere parmak, el, kol, kulak, penis gibi organların vücuttan koparılarak sunulduğu uygulamalar vardır. Bu uygulamaların kurban ritüellerinin sınıflandırılmasında bağımsız bir dönem ya da ara

dayanmaktadır. O, totem kurumunun kökenlerini Oedipus kompleksinde bulmaktadır. Freud, psikanalitik açıdan ele aldığı totemin kendisinin baba yerine konduğu düşüncesine dayalı olarak, ilk totem kurbanı ile ilgili ilginç bir varsayım ortaya atmıştır. Antropoloji çevrelerince pek dikkate alınmayan bu varsayım (bkz.: Beattie, 1970: 223; Malinowski, 1989: 122'den Kroeber, 1920: 48 vd.; Malinowski, 1989: 101-129) klanın ekzogam olması temeli üzerine kuruludur. Baba, farklı totem grubuna dolayısıyla farklı toteme bağlı olan karısı ve kız çocukları üzerinde seksüel anlamda birtakım haklara sahiptir. Babanın, büyüyen erkek çocukları sürüden kovması ve öteki nedenlerden dolayı erkek çocuklar bu durumdan hoşnut değildirler. Güç birliği yaparak babayı öldürürler, ondaki özellikleri kendilerine geçirmek için onu yerler ve anne ile kız kardeşler üzerinde sekse dayalı hakları ele geçirirler. Ancak, aralarında sürekli bir anlaşma sağlayamazlar ve pişman olurlar. Freud bu varsayımının sınırlarını genişleterek hayvan, insan, Tanrı kurbanlarına ulaşır. Smith'in çalışmasına da dayanarak kurbanı bayram olarak kutlayanların duygularında bu "efsanevi trajedinin" doğrudan yansımasını görür. (Bkz.: Freud, 1971: 204-220) Freud bu varsayımıyla ilgili olarak şu görüşü ileri sürer:

"İnsanlığın belki de ilk bayramı olan totem şöleni, bu cinayetin, toplumsal örgüt, ahlâk kuralları, din gibi bir çok şeyleri başlatan bu unutulmaz olayın tekrarlanması ve anılması olmuştur." (Freud, 1971: 205)

Freud'un adı geçen çalışmasında ortaya koyduğu psikanalitik temelli hipotezi ülkemizde [Ziyaeddin Fahri] Fındıkoğlu tarafından ele alınarak konu Türk sosyal bilimcilerine duyurulmaya çalışılmıştır. (Bkz.: Fındıkoğlu, 1943: 70-72)

Claude Lévi-Strauss, kurbanın köklerinin totemizmle ilişkilendirilmesi konusunda, kurban sunmanın ilk biçimleriyle totem yeme pratiği arasında bir ilişki kurulamayacağını ileri sürmektedir. Adı geçen çalışmasında, konuyu tartıştıktan sonra şöyle bir açıklama getirmektedir:

"Öyleyse intichiuma adıyla bilinen çoğalma kuttörenlerinde bazı totemsel türün yenildiğini görmemiz, bu kuttörenleri kurban sunmanın ilkel, hatta aykırı bir biçimi saymamız için yeterli değildir; bizi balinayla balığı özleştirmeye yönelten benzerlik kadar yüzeysel bir benzerliktir bu." (Lévi-Strauss, 1984: 242)

Mircea Eliade *Kutsal* ve *Dindışı* adlı eserinde, özellikle mekânın farklılaştırılması üzerinde durarak, merkez simgeciliğini vurgula-maktadır. Çeşitli toplumlar, söz konusu merkez simgeciliğinden çıkışla, gerek içinde yaşadıkları gerekse genelde mekânı ve zamanı farklılaştırmışlardır. Böylece kültürler, özleri açısından bir örnek ama içerik açısından çeşitlenen **kutsal** ve **dindışı** ayrımını ortaya koymuşlardır. Eliade tapınakların, ibadete dayalı alan sınırlamalarının ve mimarinin kutsal mekânı kutsal olmayandan ayırmaya yönelik olduğunu belirtirken; kurban sunmanın farklılaştırılarak kutsallığı onaylanmış merkez simgeciliğine dayalı yerlerde yapıldığını belirtmektedir.(Bkz.: Eliade, 1991: 34)

"Bazı kanlı kurbanların meşrulaştırılmasının ilksel bir tanrısal eylemde bulunduğu..." nu (Eliade, 1991: 80) savlayarak örnekleyen Eliade, **"İnsan bu kanlı kurban edişi, bazen insan da öldürerek, bir köy, tapınak veya sadece bir ev kuracağında tekrarlamaktadır."** (Eliade, 1991: 80) demektedir. Eliade ilk tarımcı halkların söylen (mit) ve kuttören (ritüel) lerine dayanarak, insan olan tanrısal bir varlığın, grubun diğer üyelerinin zorlanmadandoymaları adına kendisinin kurban edilmesine onay verdiği;

dönem oluşturup oluşturmadığını bilmiyoruz. Ama insanın tamamının kurban olarak sunulması yerine onun bir organının kurban objesi olarak sunulması uygulamalarına geçilmiş olması akla uygun gelmektedir. Bununla ilgili olarak Ana Tanrıça Kybele'ye rahiplerin ve sıradan insanların penislerini sunmaları, Azteklerde diri diri insanların yüreklerinin sökülerek Kuş Tüylü Tanrıya sunulması, çeşitli Amerika, Afrika, Avustralya yerlileri ile Asya etnik grupları arasında görülen doğaüstüne kulak, parmak gibi organların kesilerek sunulmasına ilişkin etnoloji literatüründe son derece zengin örnekler vardır. Günümüzde Musevilik ve Müslümanlığın gereği olarak uygulanan sünnet ritüelinin, kökleri çok eskiye dayanan bu pratiğin bir devamı olduğu konusu kesinlik kazanmış görünmektedir.

Kurbanın, dolayısıyla kurban ritüellerinin kökeni ve gelişimiyle ilgili yukarıda değindiğimiz iki temel kuramcıyı izleyen diğer bilim adamlarının bir bölüğü onların görüşünü paylaşırken örneğin F.B. Jevons, Salomon Reinach, Robertson Smith'in görüşlerine katılırlar. Marillier, Henri Hubert, Marcel Mauss gibi kimi bilim adamlarıysa bu kuramların evrensel olamayacağını, eksik ya da yanlış olduğunu ileri sürmüşlerdir. Westermarc, James Frazer gibi bilim adamları da diğerlerinden küçük farklılıklar gösteren değişik kuramlar ortaya koymuşlardır.

Robertson Smith totemizmin kültik yönüne ağırlık verirken, James Frazer totemizmin özellikle toplumsal yönünü öne çıkarmıştır. (Bkz.: *Encyclopeadia of Religion and Ethics* IX.c. Sacrifice)

Fransız Sosyoloji Okulu üyesi olan Henri Hubert ve Marcel Mauss *Sacrifice Its Nature and Functions* adlı çalışmalarında Smith'in ulaştığı sonuçların çoğunu onaylarken, en azından evrensel boyutta kurbanın temelde basit bir formdan türemediği, yani totemizm kökenli olmadığı; çünkü kurban ritüelinin bulunduğu her toplumun totemizmden geçmediği görüşünü ileri sürerek araştırmasını teknik ve yöntemsel açılardan eleştirmektedirler. (Bkz.:Hubert-Mauss, 1981: 1-9)

Henri Hubert ve Marcel Mauss adı geçen çalışmalarında, Hint ve Yahudi kurban ritüelleri üzerinde durmuşlardır. Bu çalışmayla onlar, her kurbanın özel durumlara ve özel amaçlara yönelik olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Onların bu çalışmayla ulaştıkları diğer sonuçları şöyle sıralayabiliriz: Amaçların çeşitliliği, karmaşık sistemlerin farklılaşmasını doğurur ve bu sistemlerin bulunmadığı bir din de yoktur. Ayrıca, temelinde doğaüstü ile karşılıklı anlaşma düşüncesi ya da niyetinin bulunmadığı hiçbir kurban ritüeli yoktur. Bu konuyu Durkheim, **"do ut des"** (ben sana vereyim, sen de bana ver) kuralıyla açıklamakta ve bunu doğaüstü ile kurban sunan arasında bir tür hizmet değişimi olarak vurgulamaktadır. (Bkz.: Durkheim, 1926: 346-347) Hubert ve Mauss bunun tek kuraldışı örneğinin Tanrı kurbanı olduğunu belirtirler. Bu örnekte Tanrının kendisi kurban edilir, aracı yoktur. Kurbanın, toplumsal dayanışmayı yenilediği, birlikteliği pekiştirdiği, paylaşmayı ve özveriyi körüklediği vb. biçimlerde toplumsal işlevini yerine getirdiği görüşünü ileri sürerler. Hubert ve Mauss'un kurbanın işlevi ile ilgili olarak ulaştıkları bir başka sonuç da şöyle özetlenebilir: Kurban, dua ve büyü törenlerinde olduğu gibi, aynı zamanda şükran sunmak, ant içmek ve tövbe etmek adına kullanılarak çeşitli tinsel işlevleri yerine getirmektedir. (Bkz.: Hubert- Mauss, 1981: 95-103)

Sigmund Freud, *Totem ve Tabu* adlı çalışmasında Robertson Smith' in kurban kuramına değinir ve onun görüşlerine katıldığını söyler. Freud'un adı geçen çalışmasının malzemesi Durkheim gibi başkaları tarafından derlenmiş Avustralya materyaline

kurban adına, bu halklar için esas olanın söz konusu bu ilk cinayetin periyodik bir biçimde tekrarı olduğu zerinde durur. (Eliade, 1991: 81-84)

Kanlı kurbana değgin antropolojik kuramlar çerçevesinde, çağdaşımız Amerikalı Antropolog Marvin Harris önemli bir yere sahiptir. Harris, *Yamyamlar ve Krallar*, Kültürlerin Kökeni adıyla dilimize çevrilmiş eserinin 9.-12. bölümlerinde, pek azına bizim de değindiğimiz pek çok ülke ve çeşitli inanç sistemlerindeki kurban konusu üzerinde durmaktadır. Harris, konuyla ilgili kuramını şu özet tümceyle formüle etmektedir:

" *Ayrıca ekolojik ve ekonomik maliyet ve kazançlar ile dinsel inanç ve uygulamaları belirleyen koşullar arasında her zaman bir geri besleme (feedback) bulunduğunu kabul ediyorum. (...) Bir yandan hayvansal proteinlerin tükenmesi ile, öte yandan insan kurban edilmesi ve yamyamlık, dinsel dağıtım şölenlerinin gelişmesi ve bazı hayvanların etinin yasaklanması arasındaki bağlantı özdeksel (maddi) maliyetlerin ve kazançların ruhsal inançlar üzerindeki kuşku götürmez nedensel önceliği ispatlamaktadır.* " (Harris, 1994: 206)

Harris, kanlı kurbanlarla ilgili kuramını, insanın beslenmesi adına protein ve yağ gereksiniminin karşılanması bağlamında ekolojik ve ekonomik koşullarla; üretim, dağıtım, tüketim faktörleri üzerine temellendirmektedir.

Kurbanın, çeşitli toplumların mit ve inançlarında yaygın bir biçimde yer alan ölüp dirilme motifiyle de ilişkisi bulunmaktadır. Bu motif bitki, hayvan, insan giderek ruh ve Tanrılara yönelik olarak öldükten sonra yeniden dirilme inancına temellenmektedir. Bir yönüyle ata ruhları inancıyla koşut, hatta onu içeren bir sınır genişliğine sahip olan bu inanç biçimi insanoğlunun din tarihinde ilk basamaktan başlayarak son basamağa dek uzanmaktadır. Tek Tanrıcı dinlerde de yer alan ölüp dirilme motifini antikçağ toplumlarının yoğun bir biçimde yaşadıkları görülmektedir. Reinach, efsane ve inançlardaki ölüp dirilme motifi ile kurban arasında şöyle bir ilişki kurmaktadır:

"Oziris de tıpkı Adonis, Dionysos Zagreus, Orpheus. ve İsa gibi acı çeken bir kahraman, arkasından gözyaşı dökülüp sonra dirilen bir kahramandır; efsanesine uyularak yapılan çok eski kurban törenleri gereğince, onun şerefine kutsal bir boğa kurban edilip on dört parçaya bölündükten sonra bir araya toplanan müminler tarafından yenilmekte, sonra da Oziris'in dirilişini sembolleştirmek için yenilen boğanın yerine başka bir kutsal boğa konulmaktaydı Eski Yunanlılar, Oziris efsanesinin Dionysos Zagreus'unkiyle olan benzerliğinden pek hayrete düşmüşlerdi. Dionysos Zagreus, Titan'lar tarafından parçalanıp yenilmiş yavru bir boğa idi ki, sonradan Tanrı Zeus onu diriltip şan ve şeref dolu bir hayata kavuşturmuştu. İkisi de kurban törenlerinden çıkma olan bu efsaneler, birbirlerine etki yapmamış olmakla beraber çok benzeşmektedirler." (Challaye, 1963: 40'dan ; Reinach, Orpheus)

Freud da aynı konu üzerinde durmuştur. (Bkz.:Freud, 1971: 221-223)

Frazer, Eskimolar, Laplar ve Kuzey Amerika yerlileri gibi avcı toplumlarda hayvan ve balıkların kemik ya da kılçıklarının kırılmadan saklandığını örnekler. O, bu uygulamaya ilişkin olarak iki neden ileri sürmektedir. Bunlardan birisi ölüp dirilme motifi olup diğeri bu motife dayalı olarak hayvanın kendi cinsinden diğer hayvanlara acı

çektiklerini söyleyerek ava engel olacakları inancıdır. (Eröz, 1980: 22'den Frazer, 1967: 689-694)

KAYNAKLAR:

AYDIN, Ali Arslan. **Ramazan Orucu ve Kurban.** (Hikmetleri ve Fıkhi Hükümleri.) Bayrak Matbaacılık, İstanbul, 1990.

BEATTİE, John Other Cultures. Aims, **Methods and Achivements In Social Anthropology**, Routledge and Kegan, London, 1970.

BİLMEN, Ömer Nasûhî. **Kurban**. Mâhiyyeti, 1956, Vücûbu, Hikmet-i Teşrîiyyesi. 2. bsm. Ankara Matbaası,

CHALLAYE, Felicien. **Dinler Tarihi**. 2. bsm. Çev.: Semih Tiryakioğlu. Ekin Basımevi. "Varlık Yayınları Faydalı Kitaplar: 7 ", Chambers's Encyclopaedia, Pergam on Press Ltd. London 1966.-1968. İstanbul, 1963.

COMBS-SCHİLLİNG, M.E. **Sacred Performances: İslam**, Sexuality and Sacrifice. Colombia University Press. New York, 1989.

DURKHEİM, Emile. **The Elementary Forms of The Religious Life,** A Study in Religious Sociology. Transl.: Joseph Ward Swain. Repr. Phototype Limited. London, 1926.

ELİADE, Mircea. **Kutsal ve Dindışı**, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 1991.

.... **Encyclopaedia of The Religion and Ethics**. New York, 1908-1920

.... **Encyclopaedia of the Social Science**. The Macmillan Company, New York, 1939.

ERÖZ, Mehmet. **Türk Boylarında "Kansız Kurban" Geleneği,** TÜRK KÜLTÜRÜ XVIII. yıl 211.-214. sayı Mayıs-Ağustos 1980 17.-22. s.. 1980.

FINDIKOĞLU, [Ziyaeddin Fahri]. **Freud'e Göre Kurban Müessesesi,** DEĞİRMEN I.yıl 2.c. 9.sayı 6/1943 70.-72.s. 1943.

FRAZER, Sir James George. **The Golden Bough**. 12 volume. ST Martin's Press. New York, 1955.

FREUD, Sigmund. **Totem ve Tabu**. Çev.: Niyazi Berkes, Yükselen Matbaacılık Ltd. Şti. İstanbul, 1971.

HANÇERLİOĞLU, Orhan. **İnanç Sözlüğü**. Dinler, Mezhepler, Tarikatler, Efsaneler. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

HANÇERLİOĞLU, Orhan. **İslâm İnançları Sözlüğü**. Remzi Kitabevi. İstanbul, 1984.

HARRİS, Marvin. Yamyamlar ve Krallar. Kültürlerin Kökeni. Çev.: Doç. Dr. Fatih Gümüş. Zirve Ofset Ltd. Şti. Ankara, 1994.

HUBERT, Henri and Marcel Mauss. **Sacrifice: Its Nature and Function**. Translated by: W.D. Halls. Printed in USA Chicago, 1981.

.... **İslâm Ansiklopedisi**, MEB Basımevi. İstanbul, 1950.

LÉVİ-STRAUSS, Claude. **Yaban Düşünce**. Çev.: Tahsin Yücel. Kent Basımevi, İstanbul, 1984.

MALİNOWSKİ, Bronislaw. **Büyü Bilim ve Din**. Çev.: Ender Gürol. Ekin Basımevi, İstanbul, 1964.

ÖRNEK, Sedat Veyis. Etnoloji Sözlüğü. A.Ü Basımevi, **"A.Ü. DTCF Yayınları: 200"** Ankara, 1971a.

ÖRNEK, Sedat Veyis. **100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**. FonoTesisleri, İstanbul, 1971b.

SANCAKTAR, Hasan Şakir. **Kurban ve Önemi**. Diyanet Gazetesi, 353. sayı Temmuz/1988 4.-5. s. 1988.

SAMİ, Şemseddin. **Kamus-ı Türki**. Der Sa`adet 1317 İkdam Matbaası.

The Oxford Classical Dictionary. Edited by: N.G.L. Hammond and H.H. Scullard. Oxford University Pres, Oxford, 1984

TYLOR, Edward Burnett. **Primitive Culture**. 2. volume. USA. 1920.

WİNİCK, Charles. **Dictionary of Anthropology**. New York USA, 1956.

KARA AFRİKA TOPLUMLARINDA ERGENLERİN ETNİK EĞİTİMİ

Hıfzı TOPUZ [6]

GİRİŞ

Bu eğitim 5–15 yaşındaki çocuklara toplumun geleneklerini, törelerini ve inançlarını öğretmeyi amaçlar. Etnik eğitimin kökü laik ilkokulların, misyoner okullarının, kuran kurslarının açılmadığı dönemlere dayanır. Kentlerden ve kasabalardan uzak kırsal bölgelerde, orman içlerinde ve savanlarda kurulmuş köylerde, mezralarda yaşayan toplulukların çocuklarının tümü bu tür bir eğitimden geçirilirler.

Bugün Afrika'da yaklaşık 800 milyon insan yaşamaktadır. Mısır, Tunus, Cezayir ve Fas'tan oluşan Kuzey Afrika ülkeleri tümüyle Arap Müslüman'dır. Kuzey Afrika'nın güneyinde kalan ve zenci toplumlardan oluşan ülkelere Kara Afrika ülkeleri denir. Kara Afrika ülkelerinde de Müslümanlığın çok gelişmiş olduğunu görüyoruz. Müslümanlık özellikle Kara Afrika'nın Kuzey bölgelerinde çok yaygındır. Hıristiyanlık daha çok güney bölgelerde gelişmiş durumdadır. Geri kalan yerlerde 100–200 milyon kişi animizme inançlarına bağlıdır.

Animizm Nedir?

Animizm yüce bir tanrıya, ya da tanrılara inanan, dünyadaki ve evrendeki bütün varlıkların, canlıların ve doğal güçlerin birer ruh taşıdığını ve ölümden sonra insan ruhlarının çok uzun süre yaşadıklarını, insanları çok yakından izlediklerini ve topluma iyilik ya da kötülük edebileceklerini kabul eden bir inanç düzenidir.

Kızların Dansı – Gaza, Orta Afrika (Huet, 1994)

Animist sözcüğünü XIX. Yüzyılda Edward Burnett Taylor (1832 – 1917) adında bir İngiliz uydurmuştur. Bu sözcüğün kökü Latince "animus", yani Ruhtur. Her şeyin bir ruhu olduğuna ve dünyayı o ruhların yönettiğine inananlara animist demişlerdir.

Tek tanrılı dinler Afrika'ya girmeden önce tüm Afrikalıların Animist olduğu biliniyor. Tek tanrılı dinler yayıldıkça animizmin alanı daralmıştır ama bazı bölgelerde tek tanrılı dinlerle animizm iç içe girmiş, bir arada yaşamı sürdürmüşlerdir. Afrikalılar genelde Hıristiyanlığa da kendilerine göre biçimler vermişler, yerel tarikatlar ve kiliseler kurmuş, şarkılı, oyunlu törenler düzenlemişlerdir. Bunun yanı sıra milyonlarca Afrikalı da kendi ilkel inançlarını sürdürmüştür.

Animizm bir peygamberin yarattığı bir din değildir. Animizmin bir kitabı yoktur. Kiliseleri, camileri, papazları, hahamları ve hocaları da yoktur. Törenleri yönetenler din adamı değildir, başka meslekleri vardır. Her etnik topluluğun kendi tanrıları, kendi yüce ruhları vardır.

---

[6] Gazeteci, yazar

Uygulamaları da kendilerine göredir. Gençlerin topluma katılıma haklarını kazanabilmeleri için düzenlenen ergenlik eğitimi de etnik toplulukların her birinde değişik biçimlerde yapılır.

Ntomo Maskeleri – Bambara, Mali. (Huet, 1994)

Ne var ki bu eğitimin ortak yanları da bulunur. Bu eğitim şöyle olur:

5 – 15 yaşlarındaki kızlar ve oğlanlar yağmur yağmayan mevsimde, köye birkaç km uzaklıkta, genelde bir ırmak kıyısında, ağaçlık bir yerde ayrı ayrı kamplarda toplanırlar. Sazlardan barınaklar kurulur, otlardan döşekler yapılır, çocuklar oralara yerleşirler. İlk iş çocukların sünnet edilmesidir. Örneğin Oubangi Eyaleti'nin Manja topluluğunda bu iş şöyle uygulanır. "Ganza" denen oğlanlar önce kendi yataklarını hazırlarlar. Yatak ot ve yapraklardan oluşur. Geceleri hep sırt üstü yatmaları gerektiği için bağlanırlar. Üç gün oruç tutarlar, ama o günlerde yine bir araya gelerek oyunlar oynarlar, derede yıkanırlar, eğlenirler. Sünnet günü gelince çocukların başları, gövdeleri, ayakları beyaza boyanır. Sazdan eteklikler giyerler. Saçlarına biçimler verilir.

Daha önce eğitim görmüş ergen gangalar çocukları kırbaçlarlar. Sonra derenin kıyısında ayakta sıralanırlar. Sünnetçi çocukların falluslarının başındaki deriyi kesip dereye atar. Çocuklar haykırıp ağlamamaya özen gösterirler. Sonra çocuklar otların üzerine uzanırlar, akşama kadar dinlenirler. Akşam hepsinin ayağa kalkıp oynamaları gerekiyor. Fallularından kan aksa da geleneksel oyunlarını oynarlar. Bu oyun dönemi 12 gün sürer. Dönemin sonunda avcılık dönemi başlar. Ormanlardan bal ve yemiş toplarlar. Çocukları böcekler, karıncalar, arılar ısırır. Zaman zaman kırbaç altında çalışırlar.

Bir yandan da çocuklar böceklere karşı korunmasını, ürün toplamasını öğrenirler. Bu dönemde çocuklara toplumun gelenekleri anlatılır. Tanrılar, doğal güçler, ataların ruhları, maskelerin anlamı, hakkında bilgiler verilir. Tanrılara ve ırklara dualar edilir, dua metinleri, kutsal sözler ezberletilir. Topluluğun sırları açıklanır, tarihi anlatılır.

Pigmelerde Ergenlik Töreni (Naggar, 1984)

Her topluluğun kutsal şiirleri, öyküleri, efsaneleri vardır. Onlar öğretilir. Topluma katılma töreniyle çocuklar çeşitli sınavlardan geçtikten sonra yeniden dünyaya geçmiş olurlar. Eski adlarını unuturlar, kendilerine yeni adlar verilir, eski giysiler yakılır. Kamp yerindeki yataklar da ateşe verilir. Çocuklar artık ergen sayılırlar, topluma katılma hakkı kazanırlar.

Sonra hep birlikte köye dönerler. Bu törenlerin her toplumda ayrı adları vardır. Örneğin Kenya'da, Gikuyu topluluğunda buna İnua denir.

Kızların sünneti:

Gikuyularda topluluğun temeli bu ergenlik törenlerine dayanır. Her yıl düzenlenen törenin bir adı vardır. Kuşaklar o adlarla anılırlar. Sünnetten önce kızlara da özel bir besin rejimi uygulanır. Çocuklara Njahe denen besleyici bir fasulye yedirilir. Ogembe denen bir tohumun unundan yapılmış bir çorba içirilir. Bu yemeklerin kanamayı önlediğine inanırlar. Kızların adet görmemiş, hiçbir cinsel ilişkide bulunmamış ve mastürbasyon yapmamış olmaları gerekir.

Latuka Töreni - Nalam
(Naggar, 1984)

Eğer yapmışlarsa aklanmaları için ayrı bir takım yöntemler uygulanır. Sünnetten 3-4 gün önce çocuklar evlerine gönderilirler. Akşamları kızlar ve oğlanlar birlikte oyunlar oynar, şarkılar söylerler. Şeker kamışlarını döverek suyundan "Koreria Morunu" denen bir çeşit içki hazırlanır. Bunu tanrıları ve ruhları hoşnut etmek için içerler. Sabaha kadar eğlenirler. Uyku yasaktır.

Ertesi sabah çocuklar bir alanda toplanırlar. Tanrıların oturduğu Kenya Dağı'nda bulunan bir topraktan yapılmış beyaz tebeşirlerle alınları, yanakları, gözlerinin çevresi, burunları, boyunları ve göbekleri çizilir. Köyün yaşlı bir kadını kızların vücutlarına bitkisel bir yağ sürer. Yaşlılar: "Çocuklar barış içinde yaşasınlar, Tanrı'ya yalvarıyoruz: Barış, barış, barış. Ey Ngai Tanrısı, çocuklarımızı barış içinde yaşat!" diye haykırırlar. O gün çocukların saçları traş edilir. Kızlar soyunur, boyunlarına taşlardan, kabuklardan kolyeler takılır. Atalar saygıyla anılırlar. Kızların ayak bilekleri halkalarla süslenir. Öğle üzeri herkes tören yerine gelir. "Mondo - mogo - wa nambura!" denen büyücü yere buğday renkli bir un serper. Amaç kötülükleri önlemektir. Yaşlılar da yere ekşitilmiş baldan üretilmiş bir alkol serperler. Amaç ataların ruhlarına saygıdır. Sonra yerlere yeşil yapraklar atılır, borular çalınır.

Latuka Töreni - Nalam
(Naggar, 1984)

Oğlanlar ve kızlar ayrı ayrı sıralanır. Bir boru sesi üzerine kızlar 2 km uzaktaki kutsal ağaca doğru yürümeye başlarlar. Kadınlar ve yaşlı savaşçılar da kızlara eşlik ederler. Onlar kutsal ağaca yaklaştıkları zaman ikinci bir boru çalınır. Bu kez de oğlanlar kutsal ağacın yönünde koşmaya başlarlar. Ağaca ilk varan çocuk grubun şefi ilan edilir. O çocuk yaşamının sonuna kadar grup şefi sayılır. Ağaca ilk ulaşan kız da bir çeşit prenses ilan edilir. Bütün erkekler onunla evlenebilmek için can atarlar.

Şarkılar söylenir. Şarkı sözlerinde hep cinsel eğitim önerileri yer alır. Sonra çocuklar geleneklere bağlı kalacaklarına, görevlerini yapacaklarına, topluluğun sırlarını

geleneklere bağlı kalacaklarına, görevlerini yapacaklarına, topluluğun sırlarını açıklamayacaklarına, birbirlerine yardım edeceklerine dair ant içerler. Kendilerine yine kötü ırklardan korunmaları için bir içki içirilir. Sonra kulübelerine dönerler.

Ergenliğe geçiş töreni - Gine
(Verger, 1954)

Sömürgeciler uzun yıllar kızların sünnetine karşı koymuşlardır. Özellikle 1929'da İskoçyalı bir misyoner sünneti yasaklamak için büyük bir kampanya açmış, ama başaramamıştır. Sünnet sabahı kızlara "kemere kia oomo" denen bir yemek yedirilir. Sonra sağdıçlar kızları soyarlar. Bunun amacı kızların sağdıçlarından gizli hiçbir yerlerinin kalmamasıdır.

Sonra kızları oğlanlarla birlikte ırmağa götürürler. Çocuklar hep birlikte suya girip eğlenirler. Ellerine yapraklar alır, onları vücutlarına sürdükten sonra suya batırırlar. Bu kutsal suyun kanamayı önlediği ve uyuşturucu etkisi olduğuna inanırlar. Herkes şarkılar söyler. Sonra borular çalınır. Sünnet alanında toplanırlar. Sağdıçlar kızların arkasına otururlar, omuzlarından tutarlar, bacaklarını açarlar. Sünnetçi kızların seks organlarını çok soğuk suyla yıkar. Ağlamak, haykırmak yasaktır. Kızlar gözlerini gökyüzüne dikerler.

Yüzü beyaz ve kara çizgilerle boyanmış kadın sünnetçi cebinden bir ustura çıkartır ve kızın klitorisini ve seks dudaklarını keser. Yaranın üzerine süt ve bitki tozlarından yapılmış bir sıvı sürer. Bu sıvının uyuşturucu ve kanı durdurucu etkisi olduğu söylenir. Herkes haykırmaya başlar: "Bizim kızlarımız yüreklidir. Hiç bağırmazlar. Bağıran oldu mu? Hayır. Hurra!.."

Ergenliğe geçiş töreni - Gine
(Verger, 1954)

Bundan sonra sağdıçlar kızlarının kollarına girerek onları kulübelerine götürürler. Kızlar orada birkaç saat dinlenir, uyurlar. Uyandıkları zaman kendilerine antiseptik etkisi olan bir sıvı içirilir. Yaralarına özel bir yağ sürülür. Yaralara bezlere sarılır. Kızlar her tuvalete kalktıklarında yaralar temizlenir. İlk bir hafta kızların yürümeleri ve yiyeceklere dokunmaları yasaktır. Ancak muz yaprağı ile beslenirler.

Sekizinci ya da on ikinci gün yine bir tören düzenlenir. Bir koyun kesilir, içkiler içilir. Kızlar yaşlıların önünden geçirilirken, dualar edilir, şarkılar söylenir. 3–4 ay kızlar hiçbir iş görmezler. Ergenlik şarkıları söyleyip gezinirler. Bütün bu dönem sona erdikten sonra son bir tören düzenlenir ve kızların topluma katıldıkları ilan edilir.

Oubangi'nin Manja topluluğunda da kızlar aynı biçimde sünnet edildikten sonra kesilen parçalar ırmağa atılır. Bu parçaların birer sülük olacağı sanılır.

Komo Maskesi - Mali
(Huet, 1994)

Mali'de Bambara etnik topluluğu içinde Komo Topluluğu'nun da ilginç bir ergenlik geleneği vardır. Komo Maskesi denen korkunç bir maskeyi yüzüne geçiren ve siyah giysiler içinde bir kişi elinde zehirli bir kancayla ortaya gelir ve töreni yönetir. Çocuklara gelenekler, törenler, inançlar, maskelerin nerelerde niçin kullanılacağı, toplum düzeni anlatılır.

Etnik ergenliğe erişecek olanlar bu sırları açıklamamaya ant içerler. O gün kurban edilmiş bir keçinin kanı içilir. Oyunlar oynanır, şarkılar söylenir. Eğer eskiden eğitilmiş birileri geleneklere uymayarak topluluğun sırlarını açıklamışsa ve törelere karşı gelmişse Komo Maskesini taşıyan kişi onu zehirli kancasıyla tırmalayarak orada öldürür. Komo Maskesi topluluk içinde adaleti sağlar, düzeni korur ve korkutur. Kongo'nun güneyinde kızlar ilk adet görmeye başladıkları zaman sünnet edilirler. Hottantot'larda sünnet yerine duduklar uzatılır.

Hıristiyanlığın yaygın olduğu Basonto'larda ise ergenlik eğitimi okullarda yapılır. Çocuklar " Bekârlık Okulu " denen okullarda sosyal ve cinsel eğitim görür ve etnik topluluğun geleneklerini öğrenirler. Bazı bölgelerde etnik ergenlik eğitimi yerini laik eğitime bırakmıştır. Bu da olumlu bir gelişmedir.

Komo Topluluğu Sünnet Töreni – Mali
(Huet, 1994)

Sünnet geleneği de büyük kentlerde yok olmuştur. Erginlerin etnik eğitimi ve topluma katılma görenleri aydınlanmamış, uygarlık ışıklarından uzak kırsal kesimlerde geleneksel biçimlerde sürdürülmektedir.

KAYNAKLAR

DESCHAMPS, Hubert. **Les Religions de l'Afrique Noire**, PUF, 1965.

HUET, Michel. **Danses D'Afrique**, Textes de Claude Savary, Editions du Chene, 1994.

KENYATTA, Jomo. **Au pied du Mont Kenya**, Mospero, 1960.

NAGGAR, Carole. **George Rodger en Afrique**, Herscher, 1984.

RAPONDA, André -Walker, Roger Sillans. **Rites et Croyanes du Peuple Gabon**, Présence Afrique, 1962.

.... **Textes Sacrés d'Afrique Noire**, NRF, 1965.

VERGER, Pierre. **Dieux D'AfriquePaul Hartmann Editeur**, Paris, 1954.

ERGENLİKTEN ERGİNLİĞE GEÇİŞ AŞAMASINDA SAĞDIÇLIK, KARDEŞLİK VE YENGELİK (İĞDİR KÖYÜ[7])

Ayşegül KOYUNCU [8]

GİRİŞ

Yaşam, doğumla başlayan inişli-çıkışlı bir dizi olaylar içerisinde gelişen ve ölümle sona eren bir süreçtir. Bu süreç içerisinde, toplumda kalıplaşmış düzenli ilişkiler içerisinde olan ergenlikten erginliğe giriş kapısını aralamada önemli bir araç durumunda olan evlilik olgusunun kaçınılmaz uygulamalarından olan sağdıçlık, kardeşlik ve yengelik uygulamaları yöreden yöreye benzer ve benzemezlikler gösterir. Düğünlerin başından sonuna kadar bir düzen içerisinde düğünün akışını sağlamak için bir takım kişiler görevlidirler. Gerçekte birbirleriyle kan bağı olmadıkları halde sonradan kurulan, sıkı ve yakın ilişkilerle sanki akrabaymış gibi davranan sağdıç, kardeşlik ve yengeler düğün esnasında damada ve geline eşlik etmek, her konuda onlara yardımcı olmak ve düğünün kusursuz bir düzen içerisinde geçmesini sağlamakla yükümlüdürler.

Bu çalışmada, Denizli ili Çivril ilçesine bağlı İğdir Köyü'nde konumuz olan sağdıçlık, kardeşlik ve yengelik uygulamaları halkbilimi yaklaşımıyla araştırılmış, incelenmiş, fotoğraflarla belgelenmiş ve bir sonuç çıkartılmaya çalışılmıştır. Tamamen alan araştırmasına dayalı bu çalışmada araştırmanın sağlıklı olarak yürütülüp, güvenli bir sonuca ulaşması için yöntem anlayışımız ışığında gerekli araçlar olan gözlem ve söyleşi tekniklerinden faydalanılmıştır.

İğdir Köyü Hakkında:

İğdir Köy'ü Çivril ilçe merkezine bağlı 68 yerleşim biriminden birisidir. İlçe merkezine 3 km. uzaklıkta bulunan ova köyü niteliğinde olan köy, taban topraklı olup düz bir alan üzerine yerleşmiştir. İğdir Köyü'nün nüfusu, 2000 Genel Nüfus Sayımı verilerine göre 732 kişidir. Bu 732 kişinin çocuklar dâhil 350'sini erkekler 382'sini kadınlar oluşturur.[9] 145 haneden oluşan köyün ekonomik yapısı geleneksel tarıma ve hayvancılığa dayanır.[10]

İğdir köylüleri gelenek ve göreneklerini günümüzde de yaşatmaya çalışmaktadırlar. Özellikle geçiş törenleri içerisinde yapısının karmaşıklığı ve içeriğindeki ayrıntıların zengin çeşitlenmeleri bakımından hem çok ilginç olan hem de tüm köy halkının katılımıyla gerçekleşen düğünler mümkün olduğunca geçmişteki uygulamalarıyla devam ettirilmeye çalışılmaktadır.

Araştırma konusunun geçtiği İğdir Köyü'nde bu araştırma için,-bu köyün yerlisi olarak sık sık düğünlere katılarak gözlem yapılmış, olanaklar dahilinde fotoğraflar çekilmiş, fırsat bulunan tüm zamanlarda köyün yerlileriyle söyleşi yapılarak gerekli bilgiler kolaylıkla

---

[7] İğdir Köyü Denizli ili Çivril ilçesine bağlıdır.

[8] Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı, Sanatta Yeterlilik Öğrencisi

[9] Çivril Nüfus İdaresi'nden bilgi alınmıştır.

[10] Ayşegül Koyuncu., "İğdir Köyü'nde (Denizli-Çivril) Geleneksel Haşhaş Tarımı ve Kullanım Alanları", **Motif,** yıl : 10, sayı : 39, Ekim-Kasım-Aralık 2004, s. 16.

sağlanmıştır. Çekilen fotoğraflar arasında konuyu en iyi anlatanlar seçilmiş ve metini desteklemesi amacıyla bildiriye eklenmiştir.

İĞDİR KÖYÜ'NDE SAĞDIÇLIK UYGULAMALARI

İğdir Köyü'nde sağdıç, düğün esnasında güveyin (damadın) yanında bulunan, güveyin her türlü işlerinde yardımcı olan, ona rehberlik eden ve neredeyse düğünün tüm yükünü omuzlarında taşıyan kişidir. Ancak, ülkemizin çoğu yerinde sağdıç, hem güveye hem de geline kılavuzluk eden kimse anlamını taşımaktadır. İğdir Köyü'nde ise gelinlere rehberlik eden kişiye sağdıç değil "yenge" denilmektedir.

İğdir Köyü'nde, küçük yaştaki erkek çocukları yaşıtlarıyla karşılaştığında ailelerinin aklına, bu çocukların birbirleriyle sağdıç olmaları gelir. Belirli kurallara bağlı olmadan sadece yaşıt olmaları göz önünde tutularak bu çocuklar sağdıç ilan edilir. Yörede bu tür ilişkilere de "sıpa kardeşliği"[10] adı verilir.[11] Eğer küçük yaşlarda kimseyle sağdıç olunmamışsa evlilik çağına geldiğinde her damat adayı kendisine bir sağdıç bulur. İğdir Köyü'nde "gel seninle sağdıç olalım" teklifinde bulunan kişiye verilen cevap olumlu ise artık o kişiler sağdıç olmuştur. Kan bağı bulunmamasına rağmen sağdıçlar en az öz kardeşler kadar sevilir ve sayılır. Bu sevgi ve saygı ileride eşler tarafından da kabul görür ve ölene kadar da devam eder. Öncelikle kim evlenirse diğeri o kişiye "sağdıç dikelir" (olur). Daha sonra evlenen kişiye de ilk evlenen sağdıç olur. Eğer sağdıç olacak kişi küçük yaşlarda edinilmemiş, düğün öncesinde de kimseye teklif edilmemişse bu görevi eğer varsa bir erkek kardeş üstlenir.

Fotoğraf 1
Sağdıç Anası Tarafından Güvey ve Sağdıcın Hazırlanması

Düğün hazırlıklarının başlamasından itibaren nişan, kına gecesi ve düğün esnasında düğün sahipleri kadar sağdıcın da yerine getirmesi gerekli bir takım görev ve sorumlulukları vardır: Nişan, kına gecesi ve düğünde gereksinim duyulan şeylerin düğün evine getirilmesi ve götürülmesinden sağdıç sorumludur. Kına gecesinde gerekli olan kına, çerez, helva ve çöreği (ekmek)[12] sağdıç kendi parasıyla alır. Sağdıç anası da bunları güvey anasına götürür. Düğün alış-verişi sırasında kız tarafı sağdıca hediye olarak iç çamaşırı, gömlek, kravat, çorap ve mendil alır. Düğün günü berber sağdıcın evine gelir ve burada güveyi ve sağdıcı tıraş eder. Sağdıç evinde giyinen güvey ve sağdıcın omuzlarına "poşu" adı verilen bir örtü ya da "kırmızı renkte bir yazma" üçgen şeklinde sağdıç anası tarafından iğnelenerek güvey ve sağdıç düğün için hazır edilir (Bkz. Fotoğraf: 1).

---

11 Buradaki sıpa sözcüğü sözlük anlamının dışında kullanılmıştır. Sağdıç olan kişilerin küçük yaşlarda olduğunu anlatmak için sıpa sözcüğü seçilmiştir.

12 Nezik Dağdelen, 89, okuma-yazma bilmiyor, çiftçi, İğdir Köyü.

13 Geline kına yakıldıktan, güvey tarafı ve tüm davetliler gelin evinden ayrıldıktan sonra gelin, kardeşliği ve arkadaşları sağdıcın aldığı ve güvey anasının gelinin evine getirdiği çerez, helva ve çöreği (ekmek) geç saatlere kadar yerler ve oturup konuşurlar.

Sağdıç evine gelen köy camisinin hocası ve düğün alayı, güveyi ve sağdıcı evden dualar okuyarak "güvey başının derilmesi "[14] için çıkartırlar. Sağdıcın evi camiye yakınsa camiye, değilse sağdıcın evininden düğün evine gidilir: Güvey sol eliyle sağdıcın sağ elinin küçük parmağını kenetleyerek yürür. Düğün evinde köy hocası güvey ve sağdıcı yönleri kıble yönünde yan yana ayakta durdurulur. Köy hocası sağ avucunun içine güveyin başını sol avucunun içine de sağdıcın başını alarak üç defa dua okur ve her defasında güvey ve sağdıcın kafalarını birbirine vurur. Düğün için güvey ve sağdıcın bu şekilde hazırlanmasına "güvey başı derme" adı verir (Bkz. Fotoğraf: 2). Sağdıcın evi camiye yakın olduğunda bu eylem cami önünde yapılır.

Bu işlemin nedeni sorulduğunda, "artık koca adam oldula, bak artık evleniyola yeni bir yuva guruyola, akıllanmalanın da vakti geldi, hoca da bunu hatırlatıyo"[15] cevabı alınmıştır. Köy camisi hocası ise "her işe bir dua katarak başlanmalı" gereğini göstermiştir. Son olarak tüm düğün alayı "Fatiha Suresini" okur ve "âmin" diyerek takı takmaya başlanır. Öncelikle erkekler daha sonra kadınlar güveye ve sağdıca takı (para, altın) takarlar (Bkz. Fotoğraf: 3). Güveye takılan paralar güveyin sağdıca takılan paralarda sağdıcın olur. Sağdıç yapmış olduğu masrafları bu paralardan düşer.

Fotoğraf 2
Güvey Başının Derilmesi

Fotoğraf 3
Güvey ve Sağdıca Takı Takılması

Takı töreni bittikten sonra araçlarla toplu olarak gelin almaya gidilir. Gelin arabasına güveyle birlikte sağdıç da biner. Gelin alındıktan sonra gelin arabasına gelin bindiği için sağdıç başka bir araçla gelin arabasından önce güvey evine ivedi döner. Gelin inerken yerine getireceği "buğday saçma" görevi için tüm düğün alayını görebileceği uygun, yüksekçe bir yer seçer. Gelin düğün evinde gelin arabasından inerken sağdıç güvey anasının kendisine verdiği içi buğday, şeker ve bozuk para karışımını gelinin, güveyin ve tüm düğün alayının başının üzerine serper (Bkz. Fotoğraf: 4).

Bu karışımın atılmasının nedeni gelinin bereketiyle geleceğine, dilinin tatlı olacağına ve zenginlik getireceğine olan inançtır. Buğday bereketi, şeker dilinin tatlı olacağını, bozuk paraysa zenginliği simgeler. Gelin güvey evine geldikten sonra arabadan iner inmez güvey ile birlikte yeni evine girer ve birlikte kimsenin olmadığı bir odaya geçerler. Güvey gelinin duvağını açtıktan sonra yüz görümlüğünü takar ve düğünün bittiğini belirtmek için düğün alayının yanına döner. Düğün alayı düğünün bittiğinin göstergesi olan güvey ve sağdıcın davul-zurna eşliğinde oynaması talebinde bulunur; bu etkinlik yerine getirilmeden düğün bitmez. Tüm düğün alayı dağılmak için onların oynamasını bekler. Oynayan güvey ve sağdıcın başından onları kutsamak için "paralar çevrilir, saçılır" ve düğün sona erer. Böylece gelin

---

14 Derilmek; toplanmak, derli toplu olmak anlamında kullanılmıştır. Derleme Sözlüğü IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1969, s. 1434. "Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 211/4"
15 Rıza Köseoğlu, 69, okuma-yazma bilmiyor, çiftçi, İğdir Köyü.

alınmış ve düğün bitmiş demektir. Ancak düğünün sona ermesi demek sağdıcın da işinin bittiği anlamına gelmez. Düğün hazırlıkları esnasında düğün evine getirilen her türlü araç ve gerecin yerlerine ulaştırılmasından da sağdıç sorumludur.

İğdir Köyü'nde güvey ve sağdıç düğünün son günü yatsı namazına birlikte gider. Namaz sonrası köy camisi hocası ve bir tanıkla düğün evine dönerler. Köyde "hoca nikâhı" olarak bilinen imam nikâhı kıyılır. Güveyin tanığı onun sağdıcıdır. İmam nikâhı kıyıldıktan sonra sağdıcın da görevi biter.

Fotoğraf 4
Sağdıcın Buğday, Şeker ve Bozuk Para Karışımını Gelinin-Güveyin ve Tüm Düğün Alayının Başının Üzerine Serpmesi

İĞDİR KÖYÜNDE KARDEŞLİK UYGULAMALARI

İğdir Köyünde kardeşlik, düğün esnasında gelinin yanında bulunan, gelinin her türlü işlerinde yardımcı olan ve gelinin yanından hiç ayrılmayan kişi anlamına gelmektedir. Yapılan literatür taramasında ülkemizde bu tür bir uygulamaya rastlanmamıştır. Geline yardımcı ve yol gösterici kişilere sağdıç ya da yenge denilmektedir. Bazı bölgelerde güveyin sağdıcının eşi geline sağdıçlık yapmaktadır.

İğdir Köyü'nde, küçük yaştaki kız çocukları yaşıtlarıyla karşılaştığında ailelerinin aklına, bu çocukların birbirleriyle kardeşlik olmaları gelir. Belirli kurallara bağlı olmadan sadece yaşıt olmaları göz önünde tutularak bu çocuklar kardeşlik ilan edilir. Eğer küçük yaşlarda kimseyle kardeşlik olunmamışsa evlilik çağına geldiğinde her gelin adayı kendisine bir kardeşlik bulur. Yörede bu tür ilişkilere; tıpkı erkek çocuklarda olduğu gibi "sıpa kardeşliği" adı verilir. İğdir Köyü'nde "gel seninle kardeşlik olalım" teklifinde bulunan kişiye verilen cevap olumlu ise artık o kişiler kardeşlik olmuştur. Kan bağı bulunmamasına rağmen kardeşlikler en az öz kardeşler kadar sevilir ve sayılır. Bu sevgi ve saygı ileride eşler tarafından da kabul görür ve ölene kadar da devam eder. Öncelikle kim evlenirse diğeri o kişiye kardeşlik olur. Daha sonra evlenen kişiye de ilk evlenen kardeşlik olur. Eğer kardeşlik olacak kişi küçük yaşlarda edinilmemiş, düğün öncesinde de kimseye teklif edilmemişse bu görevi eğer varsa bir kız kardeş üstlenir.

Düğün hazırlıklarının başlamasından itibaren nişan, kına gecesi ve düğün esnasında düğün sahipleri kadar kardeşliğin de yerine getirmesi gerekli bir takım görev ve sorumlulukları vardır. Düğünden önce kardeşliklerin evinde toplanılır ve güvey tarafına gidecek olan baklava yazılır (baklava hazırlanır). Hazırlanmış olan baklava kardeşlik anası tarafından güvey evine götürülür. Gelin tarafından güvey tarafına gönderilen bu baklava "ağız tatlılığını" simgeler. Düğün alış-verişi sırasında erkek tarafı kardeşliğe hediye olarak terlik, ayakkabı, yazma ve mendil alır. Kardeşlik nişanda ve kına gecesinde damat tarafının geline daha önceden almış olduğu kıyafetlerinden birisini giyer. Kardeşlik nişan ve kına gecesinde gelinle birlikte berbere gitme ve saçını yaptırma hakkına sahiptir. Nişan esnasında takı merasiminden önce gelinin kaynanası tarafından gelinin ve kardeşliğin omuzlarına birer yazma ya da eşarp örtülerek sandalyelere oturtulur. Geline takılacak olan takı ve verilecek olan hediyeler güveyin yengesi tarafından öncelikle havaya kaldırılır ve herkesin duyabileceği bir ses tonuyla kimden ne hediyesi geldiği ilan edilir. Bu aşamada kardeşlik takılan gelinin kıyafetine iğneler. Nişan yapıldıktan sonra kardeşlik güvey tarafının kendisine almış olduğu hediyelere karşılık olarak,

geline bir tane çiçek süpürgesini[16] ve bir tane pamukla doldurulmuş nakış işlenmiş yastığı hediye eder.[17] Kardeşlik gelinin evinin döşenmesinde de gelin ve arkadaşlarına yardımcı olur. Özellikle gelinin çeyizinde bulunan dantellerin, oyaların yazma, bohça ve örtülere dikimi kardeşliğin görevleri arasındadır. Düğünün ertesi günü yapılacak olan duvak[18] da görücüye çıkacak olan çeyizler büyük bir özenle hazırlanır ve sergilenir. Kına gecesinde de gelini yalnız bırakmayan kardeşlik, tüm gece gelin ile birlikte oynar ve gecenin sonunda gelinin sağ eline kınayı yakar (Bkz. Fotoğraf: 5). Kına yakıldıktan sonra güvey tarafı ve tüm davetliler evlerine dağılır ancak kardeşlik gelini o gece de diğer arkadaşlarıyla birlikte yalnız bırakmaz, gelinle birlikte kalır. Sağdıcın aldığı, güvey anasının gelinin evine getirdiği çerez, helva ve çöreği (ekmek) geç saatlere kadar yerler ve oturup konuşurlar. Bir nevi bekârlığa veda partisi olan bu gecede bazen geline işkence çektirmek isteyen arkadaşları sabaha kadar hiç uyutmayacaklarını söylerler. Ancak böyle bir şeye kardeşlik izin vermez, gelinin uyuması gerektiğini hatırlatır. Düğün günü yapması gereken çok fazla görevi olmayan kardeşlik, sadece gelinle birlikte vakit geçirir ve onunla birlikte berbere gider. Berber sonrası eve dönen gelini hiç yalnız bırakmaz. Gelin baba evinden çıktıktan sonra en az gelinin anası kadar üzülen kardeşlik düğünün ertesi günü gelinin kendi evinde yapılan duvağa herkesten önce gider ve gelini orada da yalnız bırakmayarak yardımcı olur.

Fotoğraf 5
Kardeşliğin, Gelinin Sağ Eline Kına Yakması

Fotoğraf 6
Gelin Yengesinin Nişanda Seçtiği Kişileri Oyuna Kaldırması

İĞDİR KÖYÜNDE YENGELİK UYGULAMALARI

Güveyin ve gelinin amca-dayı eşleri ya da yakın akraba bir kadın düğün esnasında yengelik yapar. Bu kişiler genellikle herkesi tanıyan, köylülerin "acar"[19] diye tanımladıkları kişilerdir. Düğünün belli bir düzen içerisinde geçmesi için kız ve erkek taraflarının isteklerini diğer tarafa iletmede önemli bir göreve sahiptirler. Nişan ve kına gecesinde oyuna kalkmayanları, nazlananları ve sırasıyla oynaması gereken kişileri oyuna kaldırmak yengelerin görevidir. Özellikle nişanda gelin yengesinin, kına gecesinde ise güvey yengesinin dediği olur ve onların oyuna davet ettiği kişiler oynar (Bkz. Fotoğraf: 6). Nişan günü takı merasimi sırasında güvey yengesinin görevi, gelmiş olan takı ve hediyeleri öncelikle havaya kaldırmak ve herkesin duyabileceği bir ses tonuyla kimden ne hediyesi geldiğini ilan etmektir.

---

[16] Tarla kenarlarında, boş arazilerde ve dağlık alanlarda yetişen çiçek süpürgesi adı verilen bitkiden kopartarak süpürge şeklinde bağlarlar.

[17] Süpürge, evini temiz tutması gerektiğini hatırlatmasının yanı sıra kötülükleri süpürmesi için, yastıksa bir yastıkta kocamalarını için bir semboldür.

[18] Yeni gelinin elinden çay içmek bahanesiyle gelinin yeni evinde sergilenen çeyizlere bakmak için köy kadınları düğünün hemen ertesi günü gelinin evine gider. Gelinin elinden çay içilirken aynı zamanda da çeyizler hakkında yorumlar yapılır. Yörede düğünün ertesi günü olan bu güne duvak adı verilir.

[19] Acar, sözlük anlamı olan yeni ve taze anlamının dışında becerikli, maharetli anlamında kullanılmıştır.

Böylelikle düğün sahipleri kimin ne taktığını ve ne hediye getirdiğini duymuş olurlar. Bu yüzden yengelerin herkesi çok iyi tanıması gereklidir.

Kına gecesinde güvey tarafı kına yakmak için gelinin evine geldiğinde kına karım işleminde gelinin yengesi güveyin yengesine yardımcı olur ve birlikte kınayı kararlar (hazırlarlar). Gelinin yengesi gerekli olan suyu döker güveyin yengesi de kınayı kıvamına getirinceye kadar karar (Bkz. Fotoğraf: 7).

Hazır olan kına güzel bir tepsi üzerine konulur ve çiçeklerle süslenir. Kınanın süslenmesi güvey yengesinin görevidir. Bunu bilen güvey yengesi de zaten kına yakmaya gelirken hazırlıklı olarak gelir. Daha sonra gelin kına gecesinin yapıldığı meydanın ortasına sandalye konularak oturtulur ve başı "kırmızı pullu" adı verilen yazma ile örtülür. Güvey yengesi elinde kına bulunan tepsiyi gelinin başının üzerinde gezdirirken gelin yengesi de kına yakılırken gelinin etrafında dönerek oynamasını, türkü ve mani söylemesini istediği kişileri oyuna kaldırır (Bkz. Fotoğraf: 8). Sağ eline kardeşliğin kına yaktığı gelinin sol eline kınayı yakmak da güvey yengesinin görevidir. Kınayı yakıldıktan sonra güvey yengesinin işi biter, güvey tarafıyla birlikte geri döner ve gelini arkadaşlarıyla yalnız bırakır.

Fotoğraf 7
Yengeler Tarafından Kınanın Hazırlanması

Düğün günü gelinin yengesi kına gecesinde içerisine kına koyulan kaba kaşık, büyük bir çivi ve düğün yemeğinin piştiği kazanların altından aldığı bir avuç odun külünü koyar. Düğün konvoyu gelinin evine gelip de dualarla gelini arabaya bindirdiğinde gelin yengesi de önceden hazırlamış olduğu yöre halkının "kına tabağı ya da yenge tabağı" adını verdiği tabağı da yanına alarak gelinle aynı arabaya biner. Güvey evinde gelin dualarla arabadan indirildikten sonra gelin yengesi yanında getirmiş olduğu tabağı güvey yengesine verir (Bkz. Fotoğraf: 9).

Fotoğraf 8
Güvey Yengesinin Elindeki Kına Tepsisini Gelinin Başı Etrafında Gezdirmesi

Kına tabağı içindeki kül bereketi, çivi gelinin o ailedeki yerinin çivi gibi sağlam olmasını simgeler, kaşık ise yeni evlilerin ağızlarının tatlı olması dileğini dile getirir (Bkz. Fotoğraf: 10). Gelin bu kına tabağını çeyiz sandığının içerisine koyarak ölünceye dek saklar.

SONUÇ

Geçmişte uygulanan adetlerinin önemli bir bölümünü halen bünyesinde barındıran İğdir Köyü, ergenlikten erginliğe geçiş törenlerinden olan düğün adetlerini de son derece önemsemekte ve gereklerini günümüzde yapabildiği ölçüde özenle yerine getirmektedir.

Erkekler için sağdıç olmak kızlar için de kardeşlik olmak toplum değerleri içerisinde onur, gurur verici ve erdemli bir vazifedir. Geleneksel yaşam içerisinde her erkeğin bir sağdıca, her genç kızın da bir kardeşliğe gereksinimi olması bu görevin sırayla yerine getirilmesi

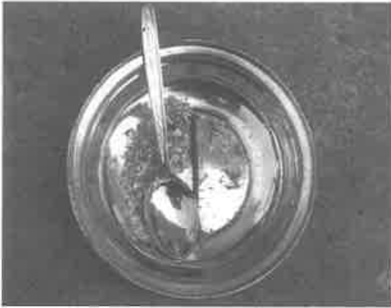
geleneğini doğurmuştur. Taraflar tarafından da oldukça ciddiye alınarak ve sevilerek yerine getirilmektedir.

Geçmişte güveyden önce evlenmiş olan sağdıcın asıl görevi imam nikâhından sonra güveye gerdek gecesinde nelerin yapılması ve yapılmaması konusunda kendi deneyimlerine dayanarak bilgiler vermekken, günümüzde bu işlevini yitirmiş tamamen düğünün yükünü üzerinde taşıyan kişi olmuştur. Bunun en büyük nedenlerinden biriside artık her erkeğin neyi, nasıl ve niçin yapması gerektiğini bilmesi gösterilir. Sağdıcın geçmişteki bir diğer görevi de güveyin gerdek odasına girmeden önce arkadaşları tarafından yumruklanması sırasında güveyi oluşabilecek tehlikelerden korumaktı. Ancak günümüzde bu gelenek de uygulamadan kalkmıştır. Kardeşliğin görevleriyse geçmişteki özelliklerini taşıyarak günümüzde de halen devam etmektedir.

Fotoğraf 9
Gelin Yengesinin. Güvey Yengesine Kına Tabağını Vermesi

Gelinin yanında gelen yengenin geçmişteki görevi tıpkı sağdıcın yaptığı gibi gerdek gecesinde geline nasıl davranacağı konusunda kendi deneyimlerine dayanarak bilgi vermek ve düğünün ertesi günü gelinin bakire olduğunu duyurmaktı. Ancak günümüzde gelinler bu tür bilgilere ihtiyaç duymadıkları ve bakireliğin ilanına gerek görülmediği için yengelerde sağdıç gibi düğünün yükünü çeken kişiler asında kalmıştır.

Fotoğraf 10
Kına Tabağı ve İçindeki Odun Külü, Çivi, Kaşık

Yardımlaşarak yapılan düğün hazırlıklarında düğün sahipleri kadar hizmet eden, yüke giren ve masraf yapan sağdıç, kardeşlik ve yengeler zaten yüz yüze olan ilişkilerin daha yoğun olarak yaşanmasına ve toplumda kalıplaşmış ilişkiler arasında olan düğünlerin de kolaylıkla el ele verilerek geçirilmesine yönelik biçimde görevler üstlenmişlerdir. Böylelikle bir kriz sorunsuz olarak atlatılmaktadır. Kendi düğünlerinde de onların bu görevi üsleneceğini bilmeleri içlerini rahatlatmaktadır. Bu derece önemsedikleri görevleri üstlenecek kişilerin daha küçük yaşlarda belirlenmek istenmesi bu olayın ne kadar önemli olduğunu vurgular niteliktedir.

Geçmişteki sağdıç ve yengelerin üstlenmiş oldukları görevler arasında yeni evlenen çiftin en özel ve gizli sırlarını bilmesi o kişilerin ailedeki yerini ve değerini bir kat daha artırmıştır. Sağdıç ve yengelerin günümüzde böyle bir fonksiyonu bulunmamasına rağmen geçmişteki saygınlıklarını halen korumaktadır. Hayatta bir kez evlenildiğine inanan genç çiftler hayatlarının bekli de en özel ve mutlu günlerinde kendilerini yalnız bırakmayan, her konuda yol gösterici ve destek olan kişileri aileden saymakta ve bu bağı hayatlarının sonuna kadar devam ettirmektedirler. Eşlerinin ve çocuklarının da aynı saygıyı ve sevgiyi göstermesi onları mutlu edecektir. Çünkü zamanında kendileri de babalarının sağdıcına ve annelerinin kardeşliğine aynı sevgi ve saygıyı göstermişler, yengeleri aileden saymışlardır.

KAYNAKLAR

.... **Derleme Sözlüğü IV,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1969. "Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 211/4"

KOYUNCU, Ayşegül. **İğdir Köyü'nde (Denizli-Çivril) Geleneksel Haşhaş Tarımı ve Kullanım Alanları,** Motif, yıl: 10, sayı: 39, Ekim-Kasım-Aralık, 2004.

EĞRETİ GELİNLER ROMANI VE ERGİNLİĞE GEÇİŞ

Gülşen YEĞEN[20]

GİRİŞ

Bilgi yayınevinin yayınladığı, Şükran Kozalı tarafından yazılmış olan Eğreti Gelinler adlı roman, gerçek yaşam öykülerine dayanmaktadır. Yazar, dayısının mezarının başında gördüğü ve hikâyesini öğrendiği eğreti gelini araştırmasıyla başlayan süreçte, başka eğreti gelinler olduğunu da öğrenmiştir. Diğer kadınların hikâyelerinin eklenmesi sonucunda da "Eğreti Gelinler" adlı roman ortaya çıkmıştır.

Romanın içeriği, yayınevi tarafından aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

Eğreti Gelinler

"Dünyaya sessizce gelmişti eğreti gelinler ve yine öylece çekip gideceklerdi. Mezar ziyaretlerinden biri Kostak Emine'yi ele verdi; yazarıyla karşılaştırdı. Denizli'den (Göller Şehri'nden) başka hiçbir yerde yaşanmamış olan "eğreti gelin" geleneğini el altından yürüten zengin aileler, ergen oğullarını kadın bedeniyle tanıştırıp, evliliğe hazırlarken, kendi evlerinde özel döşeli bir oda açıyorlar. Bedenlerini karın tokluğuna mektepli delikanlılara sunan bu kadınlar, eğreti gelinlikleri süresince, yol yordam öğrenip bilgileniyor, insanca bir hayatı rüyada yaşıyorlar. Kozalarını delip kelebek olmak isterlerse, kızgın buhara sokulup canlanmaları önleniyor. Eline bohçasıyla yüreği tutuşturulan eğreti geline, "bu evde işin bitti" deniliyor. İşinin ehli, kendince ilkeli ve ahlaklı olan eğreti gelinler, bir başkasına tavsiye ediliyor. Evsiz barksız kaldığında, bir zamanlar gelinlik yaptığı tutkulu erkekleri bazen onları korumaları altına alsa da, yasakları, geçmişi keskin ve kırıcı, aşkları büyülü ve kalıcı..."

Yukarıda içeriği kısaca belirtilen romanın, Atıf Yılmaz tarafından, "Eğreti Gelin" adıyla filmi çekilmiş ve aynı adla Sezen Aksu'da bir şarkı yapmıştır. Basında özellikle Denizlililerin ve Denizli milletvekilinin karşı çıkışı ile çeşitli polemiklere yol açmış olan romanın öyküsü, çocuk denecek yaşta kendinden yaşlı bir adamla evlendirilen bir kadının ağzından anlatılmıştır.

ERGİNLENME

Erginlenme, sözcük karşılığı olarak, ergin duruma gelmek, birini bir konu üzerinde aydınlatıp, onu gerekli bilgi ve becerilerle donatarak, ergin ve yetişmiş kılmak anlamına gelmektedir.

---

[20] Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü.

Genel olarak ilkel toplulukların sosyal yapılarında, bir toplumsal gruptan diğerine yükselme, her zaman bir geçiş ayini aracılığıyla gerçekleşmektedir. En önemli ve yetkin geçiş ayini, yeni yetmenin yetişkinler topluluğuna katılması sırasında yapılan "erginlenme" törenidir.

Erginlenme törenleri, ilkel topluluklarda önemli törenlerden biridir. Bir topluluğun üyesi olma, topluluğa kabul edilme niteliklerini kazanma, varsa topluluğun sırlarını ya da yetkilerini paylaşma (*Yunanistan'daki Eleusis Mis Misterlerinde olduğu gibi*), bir alt basamaktan bir üst basamağa geçiş haklarını kazandırmaktadır. İlkel topluluklarda bir tür geçiş töreni anlamını taşıyan bu ayinler, yapılış nedenine göre anlam içermektedir. Bir toplumsal gruptan diğerine geçiş, bu törenler sonrasında gerçekleşmektedir.

Erginlenme, adayın toplumdan yalıtılması, bekletme ve eğitim, yeni duruma geçiş olmak üzere üç aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamaların tamamlanmasının ardından kişi, yetişkinler arasına kabul edilmekte, hem var oluşsal rejiminde, hem de toplumsal konumunda kökten bir değişim olmaktadır.

And'a göre (2003), geçiş ritüelleri ya da törenleri, bir toplumun bireylerinin yaşamı bir çağdan ötekine, bir uğraştan bir başkasına geçişler dizisidir. Bu çağ ve uğraşlarda belirli bir ayrım olduğu zamanlarda bu geçişler eriştirme törenleri ile olur. Sözgelimi doğum, sünnet, erginlik çağına erişme, evlenme, baba olma, daha üst bir sınıfa erişme, uğraşlarla ilgili geçişler – yükselmeler (özellikle esnaf loncalarında çıraklığa alınış, kalfa ve usta olma törenleri gibi) ve ölümle ilgili törenler. Geçiş törenleri, törenin daha çok bir durumdan ötekine geçişte, bir başka deyişle "eşikte" yapılmış olmasıyla dikkati çekerler. Aday bu aşamada (eşikte), ne birincinin ne de yeni durumun ilişkinidir. İşte tören bu aşamada yapılmakta ve geçişi kolaylaştırmaktadır (s.308–309).

Campbell (2000), ilk eşik noktasının sıkıntılı olduğunu belirtir. Sınavlar beldesine ilk yola çıkma, üyeliğe kabul zaferlerinin ve aydınlatma anlarının, uzun ve gerçekten güç yolunun ancak başlangıcını belirtmektedir (s.127).

ÂHİLİK GELENEĞİ

Bir zanaatkâr, bir tüccar ya da bir hukukçu için bir topluluğa üye olmak, başarının yolunu açabilmektedir. İmparatorluk yapısının üstünlüğü karşısında girişimleri hüsrana uğrayan kişi, daha iyi bir gelecek için umut bağlayabileceği bir topluluğa yönelmektedir. Böylelikle hem bireyselliğin zevkini, hem de kardeşlik ortamının yararlarını bir arada bulabilmektedir.

Âhi birlikleri, belli gereksinimleri karşılamak için kurulmuş olan mesleki birliklerdi. Arapça "kardeş" anlamına gelmektedir. Âhi birliklerine üyelik serbestti. Üyeliğe kabul işlemleri teşkilat yetkililerince yapılır ve devlet buna müdahale etmezdi. Âhi birliklerine işi olan ve âhilik prensiplerini kabul eden herkes üye olabilirdi.

Âhi birliklerinde bir gencin âhiliğe kabulüne çok önem verilirdi. Teşkilata girmeyi arzu eden bir genç, kendisini kabul edecek bir asli azaya müracaat ederdi. Çırak da aranılan vasıflar hakkında çok titiz davranılırdı. Çırak kabulden önce uzun bir tetkik ve takibe tabi tutulur, bazen bu iş aylarca sürer, ilgili genç en küçük bir şüphe uyandırırsa kabul edilmezdi. İki yıl ücretsiz yamaklık edenler özel bir törenle çıraklığa yükseltilirdi (Ekinci, 1990; s.25,38).

Çıraklık süresini dolduran gencin, meslekte yeterli düzeyde yetiştiği ve ahlaken de olgunlaştığı ustası tarafından teşkilata bildirildikten sonra, kalfalık törenine esnaf yönetim kurulu üyeleri, adayın ustası ve kalfalarıyla, o mesleğin ustaları davet edilirdi. Mesleğine özgü kıyafeti giyerek toplantıya katılan kalfa adayına, esnaf başkanı tarafından besmele ile beline peştamal (şedd) kuşatılırdı (Ekinci, 1990; s. 40–41).

Üç yıl kalfa olarak çalışan, hakkında şikâyet olmayan, görevlerini dikkatle yerine getiren, çırak yetiştirme konusuna titiz davranan, diğer kalfalarla iyi geçinen, müşterilere iyi davranan, bir dükkânı idare edebilecek duruma gelen kalfalar, özel bir törenle ustalığa yükseltilirdi. Ustası tarafından usta olabileceğine kanat getirilen kalfa, ustalığa yükselmek için sınav niteliğinde bir törene katılırdı. Bu törende kalfa kendi sanatı ile ilgili ve kendi elleriyle yaptığı bir eseri hazırlar, Âhi vekilinin başkanlık ettiği ustalar meclisine sunardı. Yapılan iş ustalar meclis tarafından beğenildiğinde, usta kalfasının belindeki "kalfalık peştamalını" çıkarıp, kendi eliyle "ustalık peştamalını" kuşatır, genç ustalığa yükseltilirdi (Ekinci, 1990;s.41–42).

Eğreti Gelinler adlı romanın kahramanı olan kadının dedesinin dokuma atölyesinde, yukarıda anlatılanlara benzer bir ustalık töreni gerçekleştirilir. Bu bir âhilik törenidir. Üç usta adayı (Çökelez, Zeybek ve Yörük), törenin gerekleri yerine getirildikten sonra, ustalık peştamallarını kuşanır. Kitabın 57–58. sayfalarında bu tören ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Bu üç usta adayı, "eğreti gelin usulü muhabbet" adını verdikleri bir dokuma yaparak yarışırlar. Dokuma sanatına resimleme tekniğini kazandırırlar. Ancak filmde bu bölüme yer verilmemiş, filmin başında gösterilen bir dokuma ile değinilmiştir.

Ayrıca bu ayrıntılı törenin uzun süre devam etmeyeceğine yönelik bir ifade de kullanılmaktadır. Nitekim günümüzde Âhilik haftası (ekim ayının 2. haftası) olarak kutlanmaktadır. Toplumsal değişim, fazlasıyla ayrıntılı olan bu geleneklerin devam etmesine engel olmuştur. Günümüzde sendikalar bu derneklerin yerini almış, çalışanların haklarını koruma görevini üstlenmişlerdir (etik değerler nasıl korunacak acaba?).

Eğreti Gelin

Edebiyat eserlerinde, mitlerde ve masallarda, kahramanın bir kadınla ilişkisine değinilir. Campbell, aşağıda alıntı yapılan "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" adlı eserinde, bu ilişkiyi babanın yerine hazırlanma, onun görevlerini üstlenmeye hazırlık olarak açıklamaktadır.

"Dünyanın kraliçe tanrıçasıyla mistik evlilik kahramanın tam bir yaşam ustalığını temsil eder; çünkü kadın yaşamdır, kahraman onun bileni ve efendisidir. Kahramanın sonul deneyimini ve edimini önceleyen sınamalar, bilincini geliştiren ve kaçınılmaz gelininin, yani anne-yok edenin sahiplenişine katlanabilecek hale getiren araçların gerçeğe dönüşme krizlerinin simgesiydi. Böylece kendisinin ve babasının bir olduğunu bilir, babasının yerine geçmiştir (Campell, 2000; s. 141)."

Eğreti Gelinler romanının başlangıç bölümünde (s. 8–14), eğreti gelin olan 4 kadından söz edilir. Lâdik, Kostak Emine, Yörük güzeli Gülnaz ve Yenihisarlı Gül Hüsniye. Ancak birbirinden tümüyle zıt özelliklere sahip iki kadın, Lâdik ve Kostak Emine'nin öyküsü anlatılmıştır. Lâdik, kendisini gelini olduğu erkeğe beğendirmek için gayret gösteren işveli bir dişi, Kostak Emine ise gelini olduğu erkeğe ömrünü adayan, boyun eğen bir kadındır (Kostak Emine vefanın, Lâdik oynak gövdenin ateşi olarak anılıyorlar; s.13).

Eğreti gelinlik, Anadolu'nun belli bir bölgesinde (Göller bölgesi), Osmanlı İmparatorluğu döneminde var olan, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan sonra da 1935 yıllarına kadar devam ettiği bilinen bir gelenektir. Toplumun saygıyla karşıladığı bu kurumun üyeleri olan eğreti gelinler, kurallar çerçevesinde, 15 – 17 yaşları arasındaki erkek çocukları evliliğe hazırlayan bir eğitici konumundadırlar. Eğreti gelinlerin, var oldukları dönemle ilgili olarak verdikleri eğitimin kaynağı, daha çok İslamiyet'in temel kitabı olan Kuran'daki evlilik, kadın erkek ilişkileri ve cinsellikle ilgili ayetler ve bunların daha sonraki yorumlarıdır. Varlıklı aileler, erkek çocuklarının evliliğe hazırlanması için eve eğreti gelin alırlarmış. Çocuk gerçek bir evlilik yapınca da eğreti gelin eline bohçası verilip gönderilirmiş. Bu kızlar para karşılığı değil, yalnızca karın tokluğuna, zengin ailelerin yanında bu işi yaparlarmış. Geçici gelin olarak görülüyor, ancak onlardan evin işlerine yardım etmeleri beklenmiyor, kendileri için düzenlenmiş odada yaşıyorlarmış. İlk gece aile ile birlikte yemek yiyorlar, daha sonra aileden hiç kimse ile görüşmüyorlarmış. Yaşamları ve sorumlulukları kendi odaları ile sınırlı kalıyormuş.

Burada belirgin olan şey erkeğin evin reisi olduğu ve eşine – kadına evliliği öğreteceği, yani yetişkinler sınıfına geçip, babasının görevlerini üstleneceği düşüncesidir. Böylelikle, ergen yetişkin erkek olma rolünü, geçici eşi yaşayarak, yaşamını sürdüreceği kadına karşı görevleri konusunda hazırlanmaktadır.

Ancak bu geleneğin, yalnızca varlıklı ailelerin çocuklarına uygulanan bir uygulama olduğunu, toplumsal anlamdaki sınıflandırmanın bu gelenekte de var olduğunu göz önünde ulundurmak durumundayız. Erkeğin üstünlüğüne ve ailenin yönetim işinin erkeğe bir görev olarak yüklenmesi de bu gelenekte dikkati çeken başka bir noktadır.

Genç Kızlar Ve Ergenlik

Eğreti gelinler romanının (s.29) kahramanı olan genç kadın, arkadaşlarıyla sokakta oyun oynarken, görücülerin gelmesi nedeniyle eve çağrılır. Ardından bir daha sokakta oynamasına izin verilmez ve evlendirilir. İstekleri, hayalleri başka olsa da, önce eve kapatılır, sonra evlendirilir. Gelecek yaşamını kendisinden yaşça büyük bir eşle sürdürmek zorunda kalır. Yaşının kaç olduğuna bakılmaksızın ondan evin gelini olarak görevler beklenir.

Anadolu'nun bazı yerlerinde genç kızların ergenliğe geçişlerini belirlemek amacıyla yapılan bazı uygulamalar vardır. Bu uygulamalar bazı yörelerde eğlence şeklinde (küççe düğünü) yapılırken, bazı yörelerde de genç kızların oyundan-sokaktan eve alınarak, ev işlerine alıştırılmaya başlaması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Genç kızların ergenlik yaşına geldiğinde -ki genellikle menstürasyonun başlaması ile - sokakta oynamaktan uzaklaştırılıp,

artık genç bir kadın olduğu, gelecek yaşamı ve eşi için öğrenmesi gereken bilgilerin ona kazandırılmaya başlanması gerçeği ile karşı karşıya kalması sağlanır. Erkeğin evliliğe hazırlanma uygulaması ile genç kızların evliliğe hazırlanması arasında farklılıklar bulunduğu da gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır.

SONUÇ

Eğreti gelinler romanında, eğreti gelin geleneğinin yalnızca Göller Bölgesine ait bir gelenek olduğu vurgulanmaktadır. Soylu genç erkeklerin evliliğe hazırlanması, bir kadına nasıl davranılması, konuşulması gerektiği konusunda bilgilendirilme ve eğitilmesi özellikle Uzak Doğu Gelenekleri arasında da görülen uygulamalardır. Bu nedenle romanda belirtildiği gibi, eğreti gelin geleneği yalnızca Denizliye özgü bir gelenek olarak kabul edilmemelidir.

Bir edebi tür olarak romanlarda, Anadolu oyunlarındaki gibi bir takım gelenek ve törenlere yer verildiği görülmektedir. Basında farklı anlamlarda yer bulan ve filmi de çekilerek geniş bir kitleye ulaşan bu eser, içerdiği törenler açısından incelenmeye çalışılmıştır. İlk bakışta romanda göze çarpan erginlenme törenlerine ilave olarak, farklı sosyal ve ekonomik boyutların da yer aldığı dikkati çekmektedir. Halk bilimi alanının uzmanlarınca bu romanın kapsamlı olarak incelenmesi sonucunda başka bulgulara da rastlanacağı düşünülmektedir.

Eğreti gelinler romanının dışında farklı romanların da incelenmesi, unutulmaya yüz tutmuş ritüel ve geleneklerin ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır. Bu gün için geçerliliğini yitirmiş, ancak uygulandığı dönemde toplumsal yaşama yön vermiş olan gelenekler vardır. Bu geleneklerin bir bölümü, günümüz koşullarına uygun şekle dönüşmüştür. Bu değişikliklerin alan uzmanlarınca karşılığını bulabilmiş yapılarına ilişkin yorumlarının, gerek halk bilimine, gerek oyun ve drama alanına katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

'Eğreti Gelin' Türküsü

"Ödünç geldim, emanetsin elimde
Yasak döşeklere ömrün serilir
Ali derim, dünya döner dilimde
Çocuk uyur, er uyanır koynumda
Duyulsun ki ibret olsun aşkımız
Eğretiyim, bana yer yok düğünümde
Kırk düğüne bedel bir günahımız."

KAYNAKLAR

AND, Metin. **Oyun Ve Bügü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı,** Yapı Kredi Yayınları - 1891, Sanat-106, Ağustos, 2003, İstanbul, 2003

EKİNCİ, Yusuf, 1990. **Âhilik Ve Meslek Eğitimi.** Milli Eğitim Yayınları:862, Bilim Ve Kültür Eserleri Dizisi:132, Araştırma-İnceleme:1; Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

CAMPBELL, Joseph. **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu.** Antropoloji/Arkeoloji/Mitoloji Dizisi:9. Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.

KOZALI, Şükran, **Eğreti Gelinler,** Roman, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.

1. DÜNYA HARBİ SONRASINDAN 1950'Lİ YILLARA KADAR KİLİS'TEKİ EVLENME ADETLERİ

Okt. Ayça ÇETİNER[21]
Arş. Gör. Dr. Alparslan ÜNVEREN[22]

1. GİRİŞ

Her canlının yaratılışında çoğalıp neslini devam ettirme özelliği vardır. Canlıların en mükemmeli olanı insanda da bu özelliğin var olması tabiidir. İki ayrı cins olarak yaratılan insanların bu arzularını gerçekleştirmelerinin meşru yolu evlenmektir. Yaşamın temel dönüm noktalarından biri olan evlenme, kadın ve erkeğin yaşamını birleştirmesi açısından bireysel, aile ve akrabalık bağlarının kurulması açısından ise toplumsal bir olgu olarak kabul edilir.

Türk toplumunun sosyal yapısı gereği zamanı gelen erkek ve bayanların bir sosyal kurum olan aileyi oluşturmak maksadı ile evlenmeleri söz konusudur. Her toplumda olduğu gibi Türk toplumu da inançları ve kültürel değerleri doğrultusunda evlenme olgusunu yerine getirmektedir.

Gelişen teknoloji, metropolleşme, göç ve ekonomi gibi nedenlerin, birçok alanda olduğu gibi kültürel değerlerimizi olumsuz yönde etkilediği ve dejenere ettiği aşikârdır. Bu olumsuz etkilerden birisi de hiç kuşkusuz evlenme geleneğinde yaşanmaktadır. Toplumumuzun tarihi süreç içerisindeki her türlü gelişimi içerisinde olduğu gibi evlenme geleneğindeki olumsuz kültürel değişim ve bu değişimlerin toplumsal ruh, birlik, beraberlik ve dayanışma gibi değerlerden uzaklaştırdığı bir gerçektir.

Bu noktadan hareketle; mülakat yöntemi ile yapılan bu araştırmayla, Birinci Dünya Harbi sonrasından 1950'li yıllara kadar Kilis'teki evlenme adetlerini ortaya koyarak, tarihi süreçte toplumun kültürel değerlerindeki değişimine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

2. KİLİS'İN KONUMU

Türklerin bölgeye gelişi 8. yy. da başlarken kentin bugün bulunduğu yerde Kilis adıyla gelişmesi 1250 li yıllarda başlamıştır. Osmanlı devleti topraklarına Yavuz Sultan Selim tarafından 23 Ağustos 1516 da Mercidabık köyü civarında yapılan ve aynı adla anılan savaş sonucunda katılan Kilis bu dönemde Halep eyaletine bağlı bir sancaktı[3,4].

Kilis Mondros Mütarekesi ile Aralık 1918'de önce İngilizler daha sonrada Fransızlar tarafından işgal edilir. Tüm yurtta milli mücadelenin başlamasıyla Kilis'te kurulan Kilis Kuva-i Milliye'si düşmana karşı başarılı bir mücadele ortaya koyarak 07 Aralık 1921 de kurtuluşunu ilan eder. Daha sonra 1927 yılında Gaziantep'in il olmasıyla Gaziantep'e bağlı bir ilçe olmuş ve uzun bir süre sonra (06.06.1995 / 22305 yasası ile) il statüsüne kavuşmuştur[4,5,6].

---

[21] Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Güzel Sanatlar Bölümü.
[22] Fırat Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Güneybatı bölümünde yer alan Kilis; Suriye sınırına 10 km uzaklıkta, doğu, batı ve kuzeyinde Gaziantep, güneyinde ise Suriye bulunan yüzölçümü 1428 km ve nüfusu 114.724 olan bir kenttir[6,7].

Halkı Türkmen olan Kilis'in; geçmişte değişik birçok egemen güçlerin yönetimi altında yaşamasına ve Suriye'ye bu kadar yakın olmasına rağmen, Türkçenin dışında hiç bir dili konuşmayarak diline sahip çıkması ve çok zengin olan kendi kültürünü koruması en önemli özelliğidir. Bu özelliğindeki etken ise; Kilis halkının çevre illere göre eğitim seviyesinin oldukça yüksek olması ve çok okumasıdır. Kilis halkının bu yönü, halk şairlerinin de dikkatini çekmiş ve de *"Bildim Kilis'i ezeli ezeli, Çok oranın okuyanı yazanı."* diyerek Kilis'ten övgüyle bahsetmişlerdir[3,4].

3. KİLİS EVLENME ADETLERİNİN AŞAMALARI

Kilis evlenme adetlerinin derinlemesine ortaya konulan bu araştırma; evlenme çağı gelmiş kız ve oğlanın evlenme isteklerinden başlayarak, düğün sonrasına kadar bir dizi geleneği içine almaktadır.

Oldukça zengin bir evlenme kültürüne sahip olan Kilis'in bu adetlerini; zaman bakımından çeşitli aşamalarla açıklamanın daha doğru olacağı düşüncesi ile kız ve oğlanın nişanlanmasına kadar geçen süredeki adetler, nişanlanmasından düğüne kadar geçen süredeki adetler ve düğün ve düğün sonrasındaki sürede gerçekleşen adetler olmak üzere üç ana başlık altında toparlanmıştır.

4. NİŞAN ÖNCESİ ADETLER

4.1. Genç Erkeğin ve Kızın Evlenme Çağının Belirlenmesi

Erkek için evlenme yaşı, evlilik sorumluluğunu yüklenebileceği bir olgunluk çağına gelmesidir. Bekâr bir gencin belli bir kazanç elde etmesi onun evlilik çağını belirlemekte önemli bir etkendir.

Genelde Kilis evleri *"Havış"* adı verilen bir avlu içerisinde odalardan oluşan yapı biçimindedir. Bu evlerin, bir odası "eli para tutana" diye ifade edilen, belirli bir kazanca ulaşan bekâr erkeklere tahsis edilerek gencin bu odayı çekip çevirmesine bakılarak evlenme çağı belirlenmektedir[1,2,7].

Kızlarda ise; önce basit bir merasim eşliğinde zılgıtlar çalınarak örtüye girmeleri ve ilk defa çarşafla dışarı çıkmaları evlilik çağını belirlemede en belirgin özelliktir. Kızların özellikle hamam, düğün, mevlit gibi benzeri ortamlarda bazı davranışlarla evlenmeye hazır olduklarını ifade ettikleri belirtilmektedir. Ayrıca evlenme çağı gelmiş kızların bulundukları evlerinin kapı önlerinin sokağa kadar süpürülüp temiz olması o evde evlilik çağı gelmiş kızın olduğuna işarettir.[KK3,KK4].

4.1.1. Bekâr Oğlanın Evlenme Arzusunu Dile Getirmesi:

Kilis'te bir rivayete göre evlenme çağı gelen bir erkek evlat ile anne ve babası aynı odada uyumak üzere iken anne; *"şu oğlanı artık eversek"* der, baba buna karşılık olarak; *"şu*

eşeği satıp everelim" der. Bunu duyan oğlan mutlu olur ve beklemeye başlar ancak zaman içerisinde anne ve babasında evlilik için bir çaba görmeyince evlat özellikle annesine *"çoktan beri evde eşek haneği etmorsunuz ha!"* diye latifeli bir sitemle artık evlenmek istediğini dile getirir[(2,KK1,KK5)].

Bu olay ilde yaygın olarak bilindiği gibi evlenme çağı gelen gençlerin *"bu evde eşek haneği edilmor mu, ne?"* diyerek evlenme arzularını dile getirdikleri gibi bazen de; oğlan eve sık sık sarhoş gelerek sitemkâr bir tavırla aile büyüklerine "ben buralardan gideceğim" diyerek evlenme arzusunu dile getirir. Oğlanın bu tavrı ve düzensiz yaşamı karşısında anne ve baba tarafından *"şu oğlanın ayağına bir bukağı (pranga) vurak"* diyerek oğlana kendisini evlendirecekleri mesajı verilir[(2,KK4,KK9)].

4.1.2. Bekâr Kızın Evlenme Arzusunu Dile Getirmesi:

Evlenme çağı gelmiş kızlar erkekler gibi sözlü olarak arzularını dile getirmedikleri ancak iş yaparken kap kacaklar ile gürültü çıkarmaları ve misafir geldiğinde oldukça hamaratça davranıp hizmet etmeleri bir tür evlenme arzusunu ifade etmekteydi.

Özellikle evlenme zamanı gelmiş oğlan analarının misafirliğe geldiğinde kızların; hamaratça hizmetin yanında beğenilmek için kat kat elbise giyerek fiziğini "dolgun" gösterdikleri, suratlarını ateşe tutarak "al al yanaklı" olduklarını göstererek, biran evvel evlenme çabasında oldukları belirtilmektedir[(KK3,KK13)].

4.2. Düğür Gezme

Evlenme çağı gelmiş oğlan annesinin, oğluna gelin adayı araması *"düğür gezme"* olarak adlandırılır. Oğlan anası oğlunu evlendirmek istediğini, komşularına, eş-dost ve akrabalarına duyurduğu gibi her mahallede evlenme çağı gelmiş gençleri iyi bilen ve birbirine yakıştıran hatta baş-göz etmeye (evlendirmeye) çalışan kadınlara ve hamamda natır olarak çalışan kadınlara da özellikle duyururdu[(KK4,KK11,KK15)].

Çöpçatanlık yapan kadınlar tespit ettikleri kızları; "güne sen doğma ben doğum", "bembeyaz", "sıfatı arkasından görünür", "el kol tokmak kimi, bir hamur yoğurur sakız kimi", "eni enine, boyu boyuna" gibi övgü dolu sözlerle oğlan anasına anlatırlardı[(KK4,KK11,KK15)].

Daha sonra oğlan anası, duyurduğu kişilerden gelen bilgiler doğrultusunda oğluna yakıştırılan ve ailesine uygun bir ailesi olan (dengi dengine) kız evlerini yanına aldığı birkaç kadın akrabası ile ziyaret ederek (düğür gezerek) gelin adayını bulmaya çalışırdı. Oğlan anaları; güzel örtünür ve ayaklarına sarı edik'lerini (çizmelerini) giyerek düğür gezerlerdi[(KK3,KK4,KK14)].

Düğür gezme sadece gelin adayını beğenmekle kalmayıp münasip gelin adayı belirlenir ve ziyaretler sıklaştırılarak kızın, huyuna, becerisine, hizmetine, temizliğine, fiziksel yapısına hatta ağzının kokmasına kadar en ince ayrıntılarına dikkat edilirdi. Bu ziyaretler sırasındaki bilgi toplamadan sonra oğlan anası, aile içerisinde tüm detayları tartışır karar alınmasını sağlardı. Eğer ailedeki karar olumlu ise bir merasim (düğün, sünnet vb.) sırasında beğenilen kız oğluna gösterilir ve ailenin kararlarından önemli düzeyde etkilenen oğlanın olur kararı ile düğür gezme tamamlanırdı[(KK4,KK8)].

4.3. Sakal Altından Geçme

Sakal altından geçme; kızı isteyen oğlan tarafının henüz kararlarını vermeyen kız tarafı ile dostluk kurmak, aileler arasında tanışmayı sağlamak ve kızı verip vermeyeceklerini anlamak için yapılan bir tür ziyareti ifade etmektedir. Bunda asıl sebeplerden birisi de; oğlan tarafı kızı istedikten sonra, kız tarafı kızını vermez ise oğlan tarafının reddedilmesi çok büyük bir gurur meselesi olurdu. Bu nedenle bir tür "nabız yoklama" amacıyla sakal altından geçme yapılırdı.

Aynı zamanda kız tarafının nazlandığı düşünülür ve sakal altından geçme ile bu nazlarının giderilmesi ve kız babasının damat adayı ile tanışması sağlandığı gibi oğlan ve ailesinin kız tarafına şirin görünmesi amaçlanırdı.

Bu ziyaret, oğlan tarafı kız tarafını etkilemek ve olumlu sonuca ulaşmak için kız tarafını tanıyan ve kıramayacakları yakınları ile beraber, ikram edilmek üzere hazırlanan tatlı ve meyve gibi hediyelerle gerçekleştirilirdi. Ziyaret esnasında hazırlan ikramlar yenilip içilirken, yakın akrabaları oğlan tarafının lehinde kız tarafını etkileyerek karar vermelerini kolaylaştırmaya çalışırdı[2.KK6,KK7].

4.4. Kız İsteme

Gelin adayını belirleyen oğlan anası, beraberinde yakın akraba ve dostlarından bir kadın heyeti ile birlikte daha önceden haberleri olan kız evine gelin adayını istemek üzere giderler. Oğlan anası, kimlerden olduklarını belirtir ve oğlunun askerde çekilmiş bir resmini göstererek kız anasına "biz sizi sevoruk ve sizden bir kavimlik umoruk" diyerek anasından kızını isterdi[KK3,KK4,KK8,KK9].

Ardından oğlan anası, "oğlum asker değil, leşker değil, kulağı kirişli köşker değil, anlı, şanlı .... ustası" gibi sözlerle övgüler dizer ve bu sözlerle kızlarını gurbete göndermeyeceklerini ifade ederek kız tarafını etkilemeye çalışırdı. Kız tarafı tanışmalarındaki memnuniyetlerini dile getirir ve olumlu görüşlerini bildir ise oğlan anası, aile büyükleri ile tekrar ziyaret edeceklerini ifade ederek ayrılırlar [KK3,KK4,KK8,KK9].

Daha sonra oğlan tarafı, kızı resmen istemek üzere kız evine belirlenen bir günün akşamı ziyarete giderdi. Bu ziyarette bir süre sohbetin ardından, oğlan babası ya da ileri gelen bir aile büyüğü sohbeti keser ve ziyaret sebeplerini ifade ederek "Allah'ın emri Peygamber'in kavli ile kızınızı, oğlumuza istiyoruz" diyerek kızı resmen ister. Kız babası da "Allah hayırlı uğurlu eylesin" diyerek kızını resmen verdiğini ifade eder [KK1,KK5].

4.5. Söz Kesme ve Şirincelik

Yerine getirilebilecek sözlerin verildiği ve evlenme âdetinin en zorlu bölümü olan söz kesme; kız tarafının olumlu kararı sonrasında istedikleri bir günde, oğlan tarafının düğün için her türlü sözün verdiği bir geleneği ifade etmektedir.

Belirlenen söz kesme günü oğlan tarafı, hazırlığını yaparak ve kız evine misafire sunulacak ikramlar için sepetlerle mevsim meyveleri, tepsilerle baklava ve kadayıflar, çerezler gönderirken, kız evi ise yemekler (genelde; yoğurtlu küfte, ekşili küfte, pilav, kuru fasulye gibi) hazırlardı[KK4,KK11].

Söz kesme günü oğlan tarafı yakınları ile beraber kız evine gelir ve tanışmadan sonra sohbetle beraber yemekler yenilir, ikramlar yapılır. Ardından oğlan tarafından hatırlı birisi " bizi bir kolay geçitten geçirin, bizim derimizin de yuka olduğunu bilin" diyerek, kız tarafının kızın çeyizi için harcamak üzere talep ettiği "kalın" diye adlandırılan maddi tutar belirlenir [KK4,KK13].

Diğer taraftan kadınlar da kendi aralarında kıza takılacak altın atkılar için bir çabaya girerler. Genelde kız anası abartılı bir oranda takı isterken oğlan anası da "biraz indirin anam" diyerek pazarlık eder ve sonra her iki tarafın da hoşnut olabileceği bir makul bir oranda takının sözü verilir. Tüm sözler verilip taraflar anlaştıktan sonra kadınlar "zılgıt" çalarlar ve bunu duyan erkekler de "yoh, yoh" çekerek söz kesiminin bittiğini ifade ederler [KK2,KKG].

Şirincelik ise; söz kesildikten sonra bir nevi kız tarafının "kızımızı verdik" diyerek eşe-dosta duyurmasını ifade ettiği gibi oğlan tarafı ile de bir arada karşılıklı memnuniyet ve minnetlerini ifade etmektir.

Söz kesiminin ertesi günü, oğlan tarafının ikram edilmek üzere getirdikleri tatlılar ve çerezler akraba ve komşulara "derdeşik olsun" diyerek dağıtılır. Derdeşik olsun; "kızımız sözlendi, Allah size de nasip etsin ve sizin de böyle günleriniz olsun" anlamında kullanılan bir sözdür.

Bunların ardından oğlan evi, kıza ait nişan giysileri, kumaş ve çeşitli hediyelerin olduğu işlemeli bir bohça ile birlikte, kızın ailesi için de ayrı ayrı hazırlanmış olan hediye bohçalarını kız evine birkaç kadın ile göndererek nişan hazırlıkları tamamlanırdı.

5. NİŞANLILIK DÖNEMİ ADETLER

5.1. Nişan

Nişan, kız evi tarafından belirlenen bir günde, artık aile dışına taşmış tüm eş, dost, akraba ve komşularla bir arada yapılan eğlenceli bir yüzük takma törenidir. Kız evi nişanda organizasyonu ve masrafları üstlenerek herkesi haberdar eder ve tüm hazırlıkları yapardı. Oğlan tarafi nişan yapılacağı eve, kendi yakınları ile beraber, kalabalık bir grup halinde, bayanlar "zılgıt" çalarak, erkekler "yoh, yoh" çekerek giderlerdi.

Nişan töreni, daha önce hazırlanmış olan bir evin havış'ında (avlusunda) yapılırdı. Havış'ta kızlar ayakta "çibiğe durur", ağır misafirler sandalyelerde oturur ve komşular damlara dizilir ve ailenin durumuna göre tutulan çalgılar eşliğinde eğlence başlardı. Kız tarafı, daha önceden hazırlamış oldukları ikramlarını (limonata, şerbet, meyve, tatlı ve çerez) misafirlere dağıtırken, nişanlanacak oğlan ve kız kadınların tarafında yan yana oturtur ve ikram edilen içecekleri içerek eğlenceyi izlerlerdi.

Zamanı gelince eğlenceye ara verilerek kız tarafı ve oğlan tarafının anlaşarak belirledikleri bir aile büyüğü tarafından dualar edilerek çiftin nişan yüzükleri takılır ve "hayırlı olsun" diyerek resmen nişan yapılmış olurdu. Yüzükler takıldıktan sonra eğer takı takılmasına karar verilmiş ise (genelde düğünde takılır) önce oğlan, ardından kız tarafından takılar takılır ve törene eğlence ile devam edilirdi. Bu sırada eğer nişan töreninde başka nişanlı kızlar var ise onlara da, beraberinde olan kaynanaları tarafından zılgıtlarla altın takılırdı. Bu eğlence bir süre

devam ettikten sonra oğlan tarafının müsaade istemesi ile birbirlerine hayırlı olsun temennisi ile nişan töreni sonlanırdı (KK3,KK4,KK10,KK13,KK14).

5.2. Alışveriş ve Ziyaretler

Nişanlılık dönemi, düğüne kadar hem kız hem de oğlan tarafı için yapılan zorlu ve masraflı bir hazırlık sürecidir. Nişanlılık süresi belli olmadığı gibi, yörede yaygın olarak kullanılan "Kız evi kendi kendini altı ayda bulur." sözü ile en az altı aylık bir süre kesindir.

Nişan sonrası hemen kız evi, "yüzük arkası" adı altında oğlan evine "karaltı" denilen; içerisinde oğlan ve yakınlarına giyecek ve kumaş konulan bir bohça gönderir. Arkasından düğün için hazırlıklar başlar, kız evi çok telaşlı bir şekilde kızın çeyizi ve giyimi için uğraşır. Kız evi bu telaş içerisindeyken oğlan tarafı da çok masrafa girdiği gibi oğlan anası kız evi ve çarşı arasında adeta mekik dokur. Kız'ın çeyizindeki işlemeler için ayrı bir özen gösterilir ve özenle seçilen örnekler, ipler alınarak yakın dostların kızları ile güle oynaya zılgıtlarla işlenirdi. Tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra düğün tarihi belirlenirdi.

Ayrıca bu dönem içerisinde kız ve oğlanın davet edildiği her yere kız anası ile beraber gidildiği gibi, bu törenler için kıza hediyeler alınır ve takılar takılırdı. Bayramlarda kız evi özel ziyaret edilir ve muhakkak eli boş gidilmeyerek hediyeler (giyim-kuşam) alınırdı. Kurban bayramında kız evine bir kurbanlık koç alınır ve süslenerek, maniler, ilahiler ve "yoh yoh" nidaları ile kız evine götürülürdü. Arkasından kız evi de oğlan evine "bayramlık" adı verilen bir bohça gönderirdi (KK3,KK4,KK7,KK10,KK13,KK14).

5.3. Yatak Biçme

Yatak biçme, düğün öncesi oğlan evinin, evlenecek oğullarına yün yatak ve yorgan yapmayı ifade ettiği gibi yaygın bir gelenek haline gelmiştir. Önce yataklık alınan yünler, "seybana" (piknik alanı) olarak bilinen Kilis'in doğusundaki Akpınar veya Zoppun diye adlandırılan pınarlara ve bol su kaynaklarının olduğu yere götürülerek yıkanırdı (KK1,KK4,KK10).

Oğlan tarafı yemekler hazırlayarak kız evini ve yakınlarını yün yıkamaya davet ederdi. Yün yıkama çok eğlenceli bir şekilde yemekler yenilerek, zılgıtlar çalınarak yapıldığı gibi erkekler de bu ortama gelip bayanlara yardım ederlerdi. Ayrıca bu ortam, evlenme çağı gelmiş genç kızların ve erkeklerin birbirlerini görmeleri, oğlan analarının kızların hamaratlıklarına göre gelin adayı bulmaları için iyi bir ortam olarak kabul edilirdi.

Yün yıkama işi bitirildikten sonra temiz yünler kız evine götürülür ve kız evi belirledikleri bir günde oğlan evini, yakın dost ve akrabalarını davet ederdi. Yün yıkamada olduğu gibi hazırlanan yemekler, tatlılar vs. yenilir ve tutulan defçi eşliğinde türküler söylenerek, zılgıtlar çalınarak hazırlanan yün ve kumaşlar ortaya serilerek "yatak biçme" yapılırdı (KK1,KK4,KK8,KK10,KK14,KK15).

Yatak Biçme Öncesi Yün Yıkama Görüntüleri

5.4. Çeyiz

Çeyiz, çok büyük emeklerle uzun zaman çerisinde hazırlanmış olan gelin çeyizinin, oğlan tarafının genelde öğle ya da ikindi namazı sonrası bir merasimle alıp götürmesi âdetidir. Çeyizin, yatsı namazından sonra da götürüldüğü olurdu. Çeyiz götürme, düğünden önce yaklaşık bir hafta–10 gün içerisinde gerçekleştirilirdi.

Çeyiz âdetinde, kız tarafı belirlediği bir günde oğlan tarafını çeyiz için davet eder. Genelde hafta sonuna denk getirilen çeyiz için oğlan tarafı da, damadın genç arkadaşlarını ve yakınlarını "çeyizimiz var" diyerek davet ederler. Yine çeyiz için gelen davetliler için oğlan tarafı yemekler, mezeler, içecekler hazırlarken gelen davetliler de eli boş gelmeyerek meyve, içecek gibi hediyeleri getirerek gizlice evin mutfağına bırakırlardı. Çünkü getirdiklerini herkese göstermek ayıp karşılanırdı[KK2,KK5,KK6,KK7].

Çeyiz davetine davul- zurna, getirtildiği gibi ince sazlardan oluşan çalgıcılar da ayarlanırdı. Bu sazlar eşliğinde gençler kendi aralarında yer, içer ve çeyiz vaktine kadar eğlenirlerdi. Bu olay "çeyiz oturtması" olarak da ifade edildiği gibi oturtmayı idare eden, birkaç genç olurdu. Bu gençler çeyiz vakti geldiğinde çalgıcılara işaret ederlerdi. Çalgıcılar da müziğin ritmini artırarak gençlere çeyiz alma vaktinin geldiğini belirterek harekete geçilirdi.

Daha önceden hazırlanmış, taşıyıcı hayvanlar (at, eşek, katır) gençler tarafından tutularak davul-zurna ve diğer sazlarla türküler, maniler söyleyerek, "yoh yoh" çekerek kız evine giderlerken bu sesleri duyan kız evinden de zılgıtlar atılarak karşılık verilirdi[KK2,KK5,KK6,KK7].

Kız evinde çeyiz, taşınmak üzere bir odada hazırlanmıştır. Oğlan tarafı, kız evine gelir gelmez müzik eşliğinde söyleyip oynamaya başlardı. Hem eğlence yapılır hem de kız babası ya da bir aile büyüğü tarafından çeyiz teslimi başlardı. Çeyiz sandığı alınırken evin en küçük oğlu sandığın üzerine oturur ve bahşişi verildikten sonra kalkarak sandığın alınmasına müsade ederdi. Sandık, yatak, yorgan, kap-kacak vs. hayvanlara yüklenir, gençlerde sinilere (tepsi) konulan diğer eşyaları başlarının üstüne koyarak çeyiz taşınmaya başlanırdı. Çeyiz alınması sırasında oğlan tarafından bazı gençler, kız evinden, yeni evlenen gençlerin bir hacetini gidermek maksadıyla gizlice küçük eşyalar alırlardı[KK2,KK3,KK5,KK6,KK7].

Taşıma sırasında en öndeki binek hayvanının (at) üzerine, elinde büyük bir beden aynası ile bir manici otururdu. Bu manici, gür sesi ile çeyiz alayını coşturmak için maniler dizer, türküler söyler ve gençler de "yoh yoh" ve zılgıtlarla coşkularını ifade ederlerdi. Sazlar eşliğinde güle-oynaya çeyiz götürülürken ara ara durarak oyunlar oynanır ve halaylar çekilirdi.

Çeyiz daha önceden temizlenmiş, badana-boyası yapılmış oğlan evine getirilir ve havışta bir odaya yerleştirilirdi. Bu çeyize, kız evinden birisi olmadan ve çeyiz sermeden önce dokunulmazdı. Oğlan evine badana yapan boyacı, evin sokaktan görünen bir duvarına büyükçe ve basit bir el ele tutuşmuş kız ve erkek motifi boyardı. Bunda maksat; bu evde yakında bir düğün olduğunu ilan etmektir. Duvara insan figürleri yapmak İslamiyet öncesi inanç geleneğinin devamıdır. Resimlerin yasak olduğu İslam geleneğinde bu duvar resimleri Kilis'teki hoşgörünün bir örneğidir(KK1,KK3,KK14).

Çeyiz Götürme Sırasında Bir Görüntü.

5.5. Çeyiz Serme

Çeyiz taşındıktan bir gün sonra, kız evinden kadınlar ve kızlardan oluşan bir heyet çeyizi sermek üzere oğlan evine giderlerdi. Oğlan evi çeyiz sermede gelen misafirlerin yemelerini-içmelerini karşılar ve çeyiz serme işinde hiçbir işe karışmazken kız evi kendi gönüllerinden geçtiği gibi çeyizi sererdi. Çeyiz sermeye, oldukça özen gösterildiği için özellikle maharetli kadınlar getirildiği gibi varlıklı aileler bazen bu maharetli kadınları parayla tutarlardı.

Çeyiz serilirken sandıktaki eşyalar oldukça özenli bir şekilde besmeleyle çıkartılır ve maniler, zılgıtlar eşliğinde serilirdi. Çeyizden çıkan tüm işlemeler, örgüler, danteller, yazmalar, oyalar vs. itinalı bir şekilde duvarlara asılırken, mutfak eşyaları, gelinin giysileri, tülbentler, yataklar, yorganlar vs. özenle istiflenirdi. Çeyiz serilen oda adeta bir sanat galerisi gibi döşenirken, nazara karşı çeyizin üstüne üzerlik adı verilen bir bitki atılır ve tütsü yakılarak misler gibi kokması sağlanırdı(KK1,KK3,KK4,KK8,KK9,KK11,KK15).

6. DÜĞÜN VE DÜĞÜN SONRASI ADETLER

6.1. Düğüne Davet (Okuyucular)

Düğüne davet edilecek herkes, "okuyucu" olarak adlandırılan bir bayan tarafından kapı kapı dolaşarak "okuntuları" (eteklik ve elbiselik kumaş) verilir ve sözlü davet edilirdi. Hem kız tarafının hem de oğlan tarafının okuyucu'su olduğu gibi nişan, kına, çeyiz gibi merasimlere de davetleri okuyucu yapardı. Davetler sırasında okuyucunun uğradığı her evden okuyucuya çukur sahanlar içerisinde bulgur, pirinç, şeker, simit veya bir miktar para verilirdi.

Okuyucular özellikle maharetli kişilerden seçilirdi ki; adeta oğlan anasının her dakika yanında yer alır, her dediğini yerine getirir, alışveriş, yemek, bulaşık vs. işlere koştururdu[KK4,KK11].

6.2. Gelin Hamamı

Düğün öncesi kız evi davet ettiği yakınları ile mutlaka gelin hamamı yapardı. Önceden gelin hamamı için hazırlıklar yapılır ve hamam günü belirlenerek eğer ailenin durumu iyiyse hamam o gün kapatılırdı. Kız evi, hazırladığı hamam bohçası, yemekler, meyveler ve köftelik malzemeler ile birlikte hamama önceden gelir ve bunları hamamda çalışan "kayme"lere (keseci) verilerek gelen davetlileri kapıda karşılayarak hamama alırlardı.

Gelin hamamı, tüm davetlilerin toplanması ile başlar, kız evinin hazırladığı yiyecekleri kaymeler tarafından davetlilere sunulurken hem yıkanılır hem de zılgıtlarla, türkülerle, oyunlarla eğlenilirdi. Bazen bu eğlence için özel def çalan kadınlar tutulurdu.

Hamam eğlencesinden sonra, kayme evlenecek kızı ortaya alır ve önce keseleyerek yıkar daha sonra kırklamasını yapardı. Kayme, kıza gusül abdesti aldırdıktan sonra, besmele ve dualarla su dolu hamam tasının içine elini sokar, çırparak beşer beşer kırk'a kadar sayar, ardından bu suyu kızın başına ve iki omzuna dökerek "kırklama" yapardı. Hamamın son aşaması olan kırklama sırasında herkes maşallah ve zılgıtlar çekerdi[KK4,KK10,KK9,KK14].

Daha sonra "meşefe" adı verilen havlulara sarılınarak dış havış'a çıkılır, bir süre dinlenildikten sonra zılgıtlarla elbiseler giyinilir ve kaymelere bahşişleri verilerek herkes hamamdan ayrılırdı.

6.3. Nikâh Kıyma

Nikâh kıyma, düğüne yakın bir günde dini nikâhın yapılmasını ifade eder. "Hoca Nikâhı" olarak söylenen dini nikâh için kız ve oğlanın aile yakınları kız evinde toplanırdı. Kadınlar bir odada nikâhlanacak kız ile otururken, erkeklerde evlenecek oğlan ve imam ile beraber bir odada otururdu.

Nikâhın kıyılması için, kızın vekâleti bir aile büyüğü erkek tarafından kadınların odasının kapısına giderek ve içeriye üç kez örneğin;"Mustafa kızı Fatma, nikâhının kıyılması için vekâletini bana veriyor musun?" diye seslenir ve kızın "evet" cevabı ile vekâlet alırdı. Vekâleti alan kişi hocanın yanına gelir, ardından "meyir biçilir" ve hoca dualar ederek nikâhlarını kıyardı. Bu nikâh kızda olduğu gibi oğlanın vekâleti ile de yapılabilmektedir. Hoca nikâhı, bazen hem kızın hem de oğlanın o ortamda olmadan daha önceden vekâlet verdiği kişilerle kıyılabilir[KK5,KK12].

Resmi nikâh için de, kızın ve oğlanın bir-iki yakını belirlenen gün ve saatte nikâh dairesine giderek, resmi nikâhı gerçekleştirirlerdi. Resmi nikâh için kıza özel kıyafetler alınırdı.

6.4. Kız Kınası

Düğünden bir veya birkaç gün önce kız evinde kına gecesi düzenlenirdi. Kız evi rahat edecekleri bir ev belirleyerek okuyucular ile herkesi kınaya davet ederdi. Kına gündüzden kız evinin "batmanla" (bolca) kına yoğurması ile başlar, yoğrulan bu kına komşulara gündüz dağıtıldığı gibi kınaya gelenlere de akşam dağıtılırdı.

Kız kınasında eğlence mutlaka bir "tefci" tutularak yapılırdı. Bu tefçi maniler, türküler söyleyerek geceye çok önemli bir renk katarak herkesi eğlendirir ve günlerce tefcilerin düğünde yaptıkları konu edilirdi. Kınalarda tefci geleneği o kadar önem kazanmış ki Kilis'te "Defci Zennube, Kokulu Şeker, Periş Kadın, Tefçi Şakire ve Kör Elif" isimleri ile anılan tefciler uzun yıllar kına gecelerinin değişmez isimleri olmuşlar ve ünleri bu güne kadar söylene gelmiştir[2,KK1,KK4,KK14].

Akşam toplanan davetliler tefciler eşliğinde bir süre eğlendikten sonra, evlenecek kız ortaya getirilirdi. Önce kızlar etrafında zılgıtlar atarak, türküler söyleyerek döne döne eğlenir, ardından "nakışçı" kınasını yakar, "hıdatçı" hıdatını sürer ve kızın başına bir tülbent örtülür ve daha sonra maniler, türküler eşliğinde bir süre eğlenceye devam edilerek davetlilerin ayrılması ile kına tamamlanırdı[2,KK1,KK4,KK14].

Kına gecesinin diğer önemli bir geleneği olmuş olan bu "nakışcı" ve "hıdatçı" olarak isimlendirilen kişilerin yaptıkları işlere açıklık getirilmelidir.

Nakışçı; kız kınası için önceden ayarlanan ve nakış nakış özenle kına yakan kişilere enirdi. Nakışçı hazırlanan kınanın yanında, kına kıvamında yoğrulan hamuru önce yuvarlar daha sonra parça parça kopararak motifler halinde el ve ayaklara (bileklere kadar) yapıştırırken yine önceden özenle sadece bu iş için örülmüş dantele benzeyen ipler el ve ayak parmaklarına itina ile sarılırdı. Adeta kalıp olarak yapılan bu işlem sonrası hazırlanmış olan bu kına üzerine iyice sıvanarak kına yakılmış olurdu.

Hıdatçı; Nakışçının kına yakmasının ardından önceden hazırlamış olan hıdatı kızın el ve ayak tırnaklarına, kaşlarına süren ve Hac'dan getirilmiş sürmeleri kirpiklere ve kaşlara süren bugünün tabiri ile makyaj ustalarına denirdi. Hıdat ise; bir bitkinin yapraklarından elde edilen, kınaya benzeyen ve rengi siyaha çalan yanık bir kahverengi karışımdır[2,KK4,KK7].

Kız Kınası Sırasında Bir Görüntü

6.5. Sigara Sarması

Düğünlerin bir parçası olarak kabul edilen "sigara sarması", düğünde davetlilere ikram edilmek üzere, düğün öncesi gençlerin bir araya gelerek hazırlanan tütünleri sararak sıgara üretmeleri anlamına gelmektedir.

Hazır ve sarılı sigaranın olmadığı dönemlerde başlayan "sigara sarması" âdeti özel bir gece tertiplenerek yapılan bir gelenek halini almıştır. Sigara sarması düğün öncesi evlenecek oğlan ve ailesinin gençleri davet ederek tertiplenirdi. Gençler oğlan evinde toplanır ve türküler söyleyerek, hikâyeler anlatarak, çeşitli eğlenceler eşliğinde ortaya konulan tütünleri kâğıtlara sararak sigara yapıp içtikleri gibi düğünde ikram edilmek üzere bolca sigara sararlardı (KK2,KK5,KK6,KK12).

Sigara sarması bazen gençler tarafından yapıldığı gibi özel tutulmuş, bu işin erbabı erkekler veya kadınlar tarafından da yapılırdı. Sigara sarması düğün öncesi yapıldığı gibi çeyiz öncesi, kına öncesi, oturtma öncesi gibi zamanlarda da düzenlenirdi.

6.6. Oturtma

Oturtma, kız evinde kına gecesi yapılırken oğlan evinde de gençlerin bir araya gelerek ince sazlar, köçekler eşliğinde rakı içerek eğlendikleri bir ortamı ifade etmektedir.

Önceden düğün sahibi, bu gece ikram edeceği sigaraları, mezeleri, yemişleri hazırlar ve genelde ermeni asıllı meyhanecilerden tenekelerle, testilerle rakıları tedarik ederdi. Ayrıca davet edilen gençler de yanlarında rakı getirerek mutfağa girer ve bu rakıları bırakırlardı.

Davet edilen gençler, sözü geçen ve oturtmayı yöneten bir yetişkin tarafından havışta hazırlanan masaya oturtulurdu. Bu kişi, alkolün etkisi ile oturtma da tatsız bir şeyin çıkmaması için, kimin kimle husumeti var, kim kimi sevmez bilir ve ona göre yerlerini belirleyerek davetlileri kendisi yerleştirirdi. Gençler ince sazlar (cümbüş, ud, keman, darbuka, zilli tef vb.) eşliğinde eğlenerek içerlerken, şarkılar ve türküler söylenir, köçekler oynatılırdı. Kilis'te, nasıl ki kız evi eğlencelerinin değişmez nam salmış tefçi kadınları var ise, oğlan evlerini de eğlendiren coşturan köçekler vardı. Köçek Cemil, Kız Kemal, Kız Ehsan, Kız Feyzi ve Üç Düğme gibi isimler Kilis'in tanınmış ünlü köçekleridir. Bunlar aynı zamanda eğlenceyi yönlendirerek taklitler de yaparlardı (2,KK3,KK4,KK7).

Erkekler oturtma yaparken, konu-komşu, akraba kadınları da havışın etrafında damlarda toplanarak eğlenceyi zılgıtlar atarak seyrederlerdi. Oturtma sırasında gençlerden birisi "hadi damadın kınasını yakalım" der ve hazırlanmış olan kınayı getirerek oğlanın kınasını yakardı. Oturtmaya katılan herkesin belinde tabancası olur ve ara ara önce dikkat çekmek amacı ile masaya vurur ve "meclis şerefine" diyerek havaya ateş ederdi. Bu gecenin en coşkulu yerinde ise, damadın babası bu gecenin şerefine bir teneke rakıyı alarak dama çıkar ve oluktan aşağı dökerdi. Bu sırada erkekler "yoh yoh" çeker kadınlar da zılgıt atardı. Genelde varlıklı ailelerin yaptığı ve bir şeref olarak kabul edilen "damdan rakı dökme" işi , "damdan rakı ağlardı" sözü ile bir gelenek olarak anılmaktadır.

Oturtma Sırasında Eğlenen Gençlerin Bir Görüntüsü

6.7. Gelin Alma

Gelin alma günü kız kendi evinde giydirilirdi. Abdest aldıktan sonra bir odaya geçen geline ailede çok çocuklu bir kadın tarafından iç çamaşırları giydirilirdi. İç çamaşırlarını giydirdikten sonra diğer kadınlar ve kızlar odaya alınır ve zılgıtlarla, manilerle gelinin özel hazırlanmış kıyafetleri giydirilirdi. Gelin giydirildikten sonra, süslü gelin başlığı bağlanır ve yüzüne fosforlar, yanaklarına maşallah yapıştırılarak duvağı ve gelin teli takılırdı. Hazırlanan gelini yakınları görmeye gelirdi. Gelin, evin bir tağa'sına (penceresine) bir kürsü üzerinde oturtulurdu, gelen kadınlar maşallah çekip zılgıt çalarlardı.

Götürülmek Üzere Ata Bindirilen Bir Gelinin Görüntüsü

Oğlan evinin oturtmasından kalkan erkekler kızı almak için yedeklerinde beyaz bir atla kız evine eğlenerek gelirler. Gelini almak için acele eden oğlan evinin kadınları şu tekerlemeyi söyler:

"Havışa koyduk teşti,
Bulutlar geldi geçti,
Kız anası izin ver,
Saat altıyı geçti."

Bu sırada ağlayan gelin için:
"Bahçede iğde,
Dalları yerde,
Ağlama gelin,
Güveyi evde."

Ağıda devam eden geline de:
"Evlerinde kara taş,
Gelin ağlar gözü yaş,
Güveyiyi sorarsan,
Sırma bıyık kalın kaş."

diye güveyi öven maniler söylerlerdi (2,3,KK4,).

Gelin kapıdan alınırken gelinin kardeşleri "yol" isteyebilirdi. Oğlan babası kızın kardeşine ya para ya da hançer, tabanca gibi hediyeler verirdi. Kapıda gelini almaya gelenler çalıp söylemektedirler. "yoh yoh" çekerek ve zılgıtlarla gelin dışarı çıkartılır. Kapının önünde bekletilen beyaz ata bindirilirdi.

Gelin Alma ve Götürme Sırasındaki Görüntüler

Çalgılar eşliğinde türküler söyleyip oynayarak oğlan evine doğru yola çıkılırdı. Yolda zaman zaman durarak halka yapılır ve oyunlar oynanırdı. Yola devam etmenin işareti ise; "Allah başacak sevindire..." veya "Akbili cümle cahallara da..." denildikten sonra "dos dooos, hey heeey, yoooh yooooh" nidalarıdır. Birçok erkek, halka halinde kafa kafaya vererek böyle bağırınca düğün alayı tekrar yola koyulurdu. Ancak gelin alayı o zamanki batıl inanca göre; gelin cin ve şeytanlar çarpmasın diye hamam önlerinden geçirilmezdi(KK4,KK7).

Oğlan evine varıldıktan sonra, gelin kapıdan girerken, damat kapının yanında durur, kolunu kaldırarak gelini koltuk altından geçirirdi. Oğlan anası ise; bir elindeki Kuran-ı Kerim'i gelinin başının üstünden geçirirdi. Gelin tam odaya girecek iken, ayağının dibine bir testi veya küp yere vurularak kırılırdı. Bunda sebep; nazar dağıtmaktı.

Kız oğlan evine indirilirken, kadınlar şu maniyi söyleyerek zılgıt çalarlardı:
"Hey çin çini, çin çini,
Öpem ağzın içini,
Hoş geldin, sefa geldin,
.... güvercini." (noktalı yere güvey'in ismi konularak söylenirdi.)

Güvey ile gelin çeyiz odasına konur, kapı üzerlerine kapatılır. İçerde güvey, geline: "hoş geldin" der yarım saat sonra çeyiz odasının kapısı tekrar açılır. Güvey dışarı çıktıktan sonra gelinle birlikte kız evinden gelen yaşlı bir kadın (yenge) geline eşlik etmek için çeyiz odasında o gece misafir edilirdi.

Oğlan evinde gelinin şerefine aydınlatılmış havışta eğlenceler yapılırken, kız evinde tek bir çıra yakılarak solgun ışıkta hüzünlü bir oturuş hâkimdir. Bu solgun ışığa " kız evinin çırası" denir[(KK4,KK7,)].

6.8. Güvey Tıraşı Oturtması ve Kadın Eğlencesi

Gelin almanın ertesi günü oğlan evinde sabah ezanı ile birlikte büyük bir telaşla hazırlıklar yapılırdı. Sabah üzeri güvey tıraşı oturtması için gençlerin eve gelmesi ile eğlence başlardı. Oğlan evinde erkek erkeğe eğlenmeyi ifade eden oturtma adabında davul-zurna eşliğinde oyunlar oynanılıp, halaylar çekildiği gibi kadınlar da kendi aralarında bir odada gün boyu eğlenirlerdi.

Eğlenceler devam ederken güvey tıraşını yapmak üzere davet edilen berber, gelir ve oğlan anasının verdiği kenarı işlemeli çevreyi bir koluna bağladıktan sonra damadı sandalyeye oturtarak güvey tıraşına başlardı. Eğlence ile beraber, "yoh yoh" nidaları ve zılgıtlarla güvey tıraşı yapılırdı.

Güvey tıraşının ardından bir odaya alınan damat tıpkı gelin giyiminde olduğu giydirilirdi. Ailedeki çok çocuklu bir kadın güveyin iç çamaşırlarını verir ve güveyin kendi iç çamaşırlarını giymesinin ardından aile yakınları içeri alınır gençler tarafından "yoh yoh" çekilerek güvey giydirilirdi. Güvey giyimi bittikten sonra önce babasının ve annesinin elini öper ve eğlenceye devam eden arkadaşlarının yanına gelirdi. Arkadaşları da damadı "yoh yoh" çekerek karşılarlardı.

Akşam vakti düğüne gelen davetlilere, "don kazanı" denilen büyük kazanlarda pişirilen sulu yemekler, "halle" adı verilen kazanda pişirilen pilav, keşkek, kızartma gibi yemekler yedirilirdi. Ardından erkeklerin sokağa taşan eğlencesi yatsı namazı öncesine kadar devam ederdi.

Erkeklerin camiye gitmeleri ile birlikte meydan artık kadınların eğlenmesine kalmıştır. Gelin bir kenarda yüzü davetlilere dönük vaziyette oturtulur ve kız evinden toplu olarak gelenlerle birlikte orta havışta daire şeklinde toplanan kadınlar, kına gecesinde bulunan tefciler eşliğinde eğlenirlerdi. Davetliler geline maşallah diyerek, manilerle zılgıt atarlardı. Ayrıca eğlence sırasında gelinin başına birisi tarafından şeker ve bozuk para atılır ve davetli genç kızlar "darısı bize olsun" diyerek bu şeker ve paralardan alırlardı.

Oğlan anası eğlence sırasında coşkuyla;
"Ekşi narı haşlarık,
Soğuk suya ıslarık,

Böyle gelin alanın,
Alnını karışlarık." manisi ile davetlilere bir nevi hava atardı. Bunun ardından kız evi de kızlarını övmek maksadı ile şu maniyi söylerlerdi;

"Evleri badanalı,
Gidip gidip gelmeli,
Gelin de badem olmuş,
Çıtır çıtır yemeli"

Bu sırada gözler gelinin üzerinde olduğundan, nazara karşı oğlan anası hemen;

"Sinide bellur şişe,
Kaldırdık vurduk taşa,
Geline göze edenin,
Gözüne boz düşe"

manisini söyleyerek önceden hazırladığı mangal ateşine üzerlik otu atılarak tütsü yapılırdı. Bu tütsü yakılan mangal;

"Bakın komşular bakın,
Bundan bir hisse kapın,
Gelinimiz çok güzel,
Bir pençe üzerlik atın"

Manisi ile gelinin önünden geçirilir ve davetlilerin önünde gezdirilerek bütün kadınlara zılgıtlarla koklatılırdı. Bu sırada yine nazara karşı;

"Yahşi gözden, yaman sözden,
Daş daşa atlaya,
Daş kayalar çatlaya,
Bize nazar edenin iki gözü patlaya"

manisi söylenerek tütsü ortaya konur ve sonra gelin tefçi tarafından ayağa kaldırılarak elinden tutan iki nedime ile beraber tefçinin arkasında tütsü ateşinin etrafında yedi defa dolaştırılırdı. Bu olaya "Cille" adı verilirdi. Cille sırasında tefçi bahşişini toplar ve erkekler güvey gezdirmesinden dönene kadar kadınlar eğlencesine devam ederdi(2,3,KK2,KK5,KK6,KK12).

Güvey Tıraşı Oturtması ve Kadın Eğlenceleri Sırasındaki Görüntüler.

6.9. Cami Töreni ve Güvey Gezdirme

Ailenin yaşlı erkekleri önde olmak üzere güvey araya alınarak davetli erkekler tarafından camiye götürülürdü. Namaz sonrası güvey gezdirileceği için genelde uzaktaki bir camiye gidilirdi. Cemaatle beraber camiye giren güvey özellikle imamın arkası da namaza

dururdu. Kılınan yatsı namazı sonrası imam güveye dönerek duasını eder ve cemaat de âminlerdi. Duası biten güvey imadan başlayarak sırayla büyüklerin ellerinden öper ve camiden çıkardı. Caminin çıkışında güvey, güveyin ayakkabılarını elinde bekleyen bir çocuğun bu ayakkabıları önüne koyması ve bahşişini vermesinden sonra kendisini bekleyen bir kalabalıkla karşılanırdı.

Camiden çıkan aile büyükleri damadı ortaya alarak adeta çevreden gelebilecek kötülüklere karşı güvenlik çemberi oluştururlardı. Çünkü güveyin arkadaşları iğne ve kıyıklar (çuvaldız) batırmaya çalışırlardı. Güvey, önüne düğümlenerek gerilen iki çevreyi tutan iki müezzin'in ilahi ve manileri eşliğinde, gençlerin ellerindeki lüks lambalarla gezdirilirdi. Bu ilahilere "mehdiye" ve okuyanlara da "medhiyeci" adı verilirdi. Bu gezdirme sırasında ilahi ve maniye ara verildiğinde gençler eğlenerek yürürlerdi, hatta zaman zaman "hop hoop eve yaklaşoruk, daha eğlenemedik!" diyerek konvoyu durdurur ve davul-zurna eşliğinde sokak ortasında halaylar çekilir varsa ince sazlarla oynanırdı (2,KK2,KK4,KK5,KK7,KK6,KK12).

Gençler kasıtlı olarak eğlencenin uzaması için konvoyu damadın evine en uzak yoldan götürürdü. Konvoyda olan nişanlı gençler varsa nişanlısının izlediğini gördüğü an konvoyu durdurur ve ortaya çıkarak sazlar ve darbuka eşliğinde oynardı. Dam üstüne çıkan ve güvey gezdirmesini izleyen kadınlar da zılgıt atarak eşlik ederlerdi. Bu arada damlardaki kadınların zılgıtlarından sonra kalabalıktan birisi şu maniyi söylerdi;

"Camiden çıktı damat,
Damlara doldu avrat,
Çiçek bulamazsanız,
Damdan ot topla at."

Uzaktan evi gören medhiyeciler "dost bağının evi göründü" kasidesini okumaya başlarlar ve evin önüne kadar okurlardı. Bu kasidenin ardında bir süre daha eğlenceye devam edilir ve ardından evin önünde toplanmış kadınlar şu maniyi söylerlerdi;

"Güveyi döndü köşeyi,
Bitirdiler şişeyi,
Peh kele açın döşeği,
Güveyi girsin içeri."

Kadınların söylediği bu maninin ardından damat havışa alınır ve imam eşliğinde dualar edildikten sonra gençlerin sille tokatları ile güvey içeri sokulurdu. Güveyin içeri girmesinin ardından gençlerden birisi; yarın güvey hamamında buluşmayı ifade eden "deve gölüne" diye bağırdıktan sonra herkes dağılırdı (2,KK3,KK4,KK7,).

Davetliler dağıldıktan sonra, kız evinden olan "yenge" ve oğlanın ailesi havışta toplanır ve damat ile gelin ortaya çıkarılırdı. Ortaya gelen güvey gelinin duvağını açar ve elinden tutarak havışta orda bulunanların çibikleri eşliğinde yedi defa dolaşarak (Cille) gerdek odasına giderlerdi.

6.10. Gerdek Gecesi

Gerdek odası, gündüzden gelinin yanında gelen ve yenge olarak adlandırılan yakın bir aile büyüğü kadın tarafından hazırlanmaktaydı. Özenle hazırlanan odada karyola olsa dahi yere yün döşek serilirdi. Ayrıca gelin ve güveye bir sini içerisinde yiyecekler (kebap, yemek, meyve, baklava, çerez vb.) hazırlanarak odanın bir köşesine konurdu.

Gelin ve güvey gerdeğe girdikten sonra, oğlanın ailesi yengeye eşlik ederdi. Misafir olarak kabul edilen yenge içinde hazırlanmış olan yiyecek sinisi de getirilerek gerdek odasından kanlı çarşaf (bez) dışarı bırakılana kadar yer, içer ve sohbet ederlerdi. Bir süre sonra gerdek odasından kanlı çarşaf dışarı bırakılırdı. Bunu gören yenge ve oğlan ailesinin kadınları zılgıtlar atarak bunu ilan ederlerdi. Bazen oğlan babasının bunu ilan etmek maksadıyla havaya silahla ateş ettiği de olurdu. Bu olayın ardından hazırlanmış çerez ve şeker paketleri ile birlikte bu kanlı çarşaf bir leğen içerisinde yenge tarafından kız evine götürülür ve oradakiler de bunu zılgıtlarla karşılarlardı. Sabah damat ve gelin gerdek odasından çıkarak ailenin büyüklerinin ellerini öperdi. Aile büyükleri de onlara hayır dualarını eder ve kadınlarda zılgıt çalarak eşlik ederlerdi [KK1,KK3,KK4,KK8,KK14].

6.11. Çerez Dağıtımı

Gerdek gecesinin ertesi günü kız evi, yenge ile gönderilen çerezleri ve şekerleri "darısı diğer gençlerimize olsun" anlamına gelen "der deşik olsun" komşulara ve akrabalara dağıtırdı.

Oğlan evi de kendileri için hazırladıkları aynı çerez ve şekerleri okuyucuları aracılığıyla kendi komşu ve akrabalarına "derdeşik olsun" dilekleri ile dağıtırdı. Çerezi alanlar da "Allah mübarek etsin" diyerek hayırlı dualar ederlerdi. Çerez dağıtılan evlerde evlenme çağı gelmiş gençler var ise darısı bize olsun diyerek muhakkak bu çerezlerden yerlerdi [KK4].

6.12. Güvey Hamamı ve Asma-Kesme

Gerdek gecesi sabahı damadın arkadaşları erkenden gerdek odasının önünde toplanarak "yoh yoh" çekerler ve "deve gölüne, deve gölüne......." diye bağırarak damadı dışarı çıkarırlardı. Eskiden Kilis'in güneyinde bulunan bataklıklarda yağmur suları birikir ve burada deveciler develerini suladıkları ve yıkadıkları için buraya deve gölü adı verilmiş. Bu nedenle, benzetmeden doğan bu ifade ile damadı hamama davet ederlerdi.

Arkadaşları tarafından evden alınan damat gezdirilerek önceden ayarlanmış olan hamama götürülürdü. Oğlan evi yine gençlere tepsi tepsi yiyecekler ve içecekler hazırlar hamama gönderirlerdi. Damat ve arkadaşları hamamda yiyip, içip ve keyif ettikten sonra herkes hamamını olur ve damadın abdestini almasının ardından hamamdan ayrılırlardı. Bununla kalmayıp hamam çıkışı gençler damatla birlikte genelde bir kelleciye giderek kelle yerlerdi ve daha sonra damat tekrar evine bırakılırdı.

Güvey hamamının ertesi günü "asma-kesme" âdeti de muhakkak yerine getirilirdi. Yine gençler sabah üzeri damadın kapısına dayanır ve "yoh yoh" çekerek "asma- kesme, asma- kesme" diye bağırarak damadı dışarı çıkardıkları gibi önceden hazırlanmış bir komşu evine götürürlerdi. Bu evde yine gençlere keyif etmeleri için rakı, meze, çerez ve meyveler hazırlanmıştır. Gençler bu evde akşama kadara yiyip, içip ve eğlendikten sonra damadı, "Allah başacak sevindire" diyerek yine evine götürürlerdi. Bu adet; damadın geline ben istediğim yere gider ve her istediğimi yaparım anlamında kısaca asarım-keserim demeye getirmesinden dolayı asma-kesme olarak adlandırılmıştır [KK2,KK4,KK5,KK12].

6.13. Gelin Görme ve Akraba Davetleri

Düğünden üç gün sonra gelin, kız evinden gelen bacısı, annesi ve yengesi tarafından teliyle duvağıyla gelinliği giydirilerek hazırlanır ve süslenirdi. Çeyizlerle süslenmiş odada gelin bir köşeye oturtularak, gelen misafirler zılgıtlar çekilerek karşılanır ve içeri alınırdı. Gelen bu misafirler "maşallah" çekerek gelini izler ve gelinin kız kardeşi tarafından kendilerine ikram

edilen şerbet ve limonataları içerlerdi. Ayrıca düğüne gelemeyen ya da takı takamayanlar olmuşsa, gelin görme sırasında takılarını takar veya hediyelerini verirlerdi. Bu günden sonrada çeyiz odasını çok ziyaret edenler olurdu.

Gelin görme bittikten sonra, gelin ve damat, anası ve babası ile birlikte ilk olarak kız evine el öpmeye giderleri. Kız babasının ve annesinin eli öpüldükten sonra kız babası oğlana, oğlan babası da kıza durumlarına göre bir hediye (bir elbise, bir bağ, bir ev olabilir) verirlerdi.

Bu el öpmenin ardından yeni evlenen bu çifti kız ve oğlan evi ve yakın akrabaları ayrı ayrı akşamlarda davet ederlerdi. Bu davetlerde gelin ve damadın akrabalarla tanışıp kaynaşması sağlandığı gibi, geline ve damada hediyeler verilirdi. Davet edilen evlerde muhakkak yemek yenildiği gibi, yemek olarak genelde "yoğurtlu küfte, ekşili yahni" sunulurdu (KK1,KK4,KK8,KK15) .

Gelin Görme Öncesinde Hazırlanan Gelinin Bir Görüntüsü

7. SONUÇ

İnsan yaşamının önemli bir dönüm noktası olan evlenme; iki ayrı cins olarak yaratılan insanların, çoğalıp neslini devam ettirme amacı ile meşru yoldan birlikteliklerini ifade etmektedir. Farklı din, dil ve ırk'a mensup toplumların, inançları ve yaşam değerleri gereği evlenme geleneği de farklılık göstermektedir.

Türk toplumunun evlenme geleneğinde, inançları ve kültürel değerleri bakımından temelde birçok benzerlik olmasına rağmen, bazı sebeplere bağlı toplumsal farklılıklar söz konusudur. Ancak bu farklılıkların yanı sıra; gelişen teknoloji, köyden şehire göç, değişime uyum gösterme çabası, ekonomik sebepler gibi nedenlerin, birçok alanda olduğu gibi kültürel değerlerimiz olan evlenme geleneklerimizi de olumsuz yönde etkilediği aşikârdır.

Bu noktadan hareketle; tarihi süreç içerisinde kültürel değişimlere dikkat çekilmesi amacı ile 15 kaynak kişiyle yapılan görüşme yoluyla ortaya konulmuş bu araştırmayla, 1.

Dünya Harbi sonrasından 1950'li yıllara kadar Kilis'teki evlenme geleneğinin, ayrı ayrı amaçlara sahip olan, birçok zincirleme âdeti içerdiği görülmüştür.

Kültürel değişikliğe sebep olan, teknolojik gelişme, ekonomi, göç, şehirleşme gibi tüm etkenler, bu çalışmada ortaya koyduğumuz Kilis evlenme adetlerini de çok yönlü olarak değişikliğe uğrattığı kesindir. Bu sebeplere bağlı olarak, 1950'li yıllardan buyana Kilis'teki evlenme kültüründeki değişikliğin beraberinde; Kilis halkının, topraklarındaki verimi öğrenerek çok yönlü tarımı ve sınır ticaretini yapmaları ile beraber, zenginliklerinin artmasıyla birçok hizmeti para ile satın alması ve okuyan kişilerin başka illere göç etmesi gibi etkenleri de söylemek mümkündür.

Sonuç olarak bu araştırma ile çok zengin bir evlenme geleneğine sahip olan Kilis'in geçmişteki evlenme adetleri, oldukça kapsamlı bir şeklide ortaya konulmuştur. Günümüz adetlerini yaşayan toplumun, kültürel değişimin ne seviyede olduğunun farkına varacağı düşünüldüğü gibi, zaman içerisinde birçok sebebe dayalı bu kültürel değişimin, toplumsal ruh, birlik, beraberlik ve dayanışma gibi değerlerden, toplumumuzu ne düzeyde uzaklaştırdığına dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

GÜL, R. **Kilis Merkez ve Köyleri Ağızları**, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Adana, 1993.

KEÇİK, A. **Kilis'te Gelenek ve Görenekler**, Kilis Kültür Derneği Yayını, Kültür Kasteli V, Aşama Matbaacılık, Ankara, 1993.

KILIÇKIRAN, M. N. **Öyküleri ve Türküleriyle Kilis**, Kilis Yüksek Öğrenim Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayını, Yayın No: 1, Kilis, 1973.

KONYALI, İ. H. **Abideleri ve Kitabeleri ile Kilis Tarihi**, Fatih Matbaası, İstanbul, 1968.

http://www.kilis.gov.tr/tarih.asp

http://www.kilis.gov.tr/cografya.asp

http://www.kilisim.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid

KAYNAK KİŞİLER

KK 1. Aliye BEYLİ; 1928 Kilis Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Kilis İkametli.
KK 2. Galip KIDEYŞ; 1933 Kilis Doğumlu, Bağkur Emeklisi, Kilis İkametli.
KK 3. Hatice CANICEBİNDE; 1927 Kilis Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Kilis İkametli.
KK 4. Hatice ÇETİNTUNA; 1933 Kilis Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kilis İkametli.
KK 5. Mahmut ÇETİNER; 1931 Kilis Doğumlu, Emekli Memur, Kilis İkametli.
KK 6. Mahmut ÖZYAZICI; 1928 Kilis Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kilis İkametli.
KK 7. M. Uğur ÇETİNER; 1944 Kilis Doğumlu, Emekli Öğretmen, Gaziantep İkametli.
KK 8. Mevlide ÖZTÜRK; 1920 Kilis Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Kilis İkametli.

KK 9. Nurhan RAMAZAN; 1935 Kilis Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kilis İkametli.
KK 10. Özgen ÖZYAZICIOĞLU; 1932 Kilis Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kilis İkametli.
KK 11. Remziye ÇETİNER; 1930 Kilis Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Kilis İkametli.
KK 12. Yaşar ÇETİNTUNA; 1935 Kilis Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kilis İkametli.
KK 13. Zekiye IŞIKLAR; 1921 Kilis Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Kilis İkametli.
KK 14. Zeynep ZEYTİNCİ; 1919 Kilis Doğumlu, Okur-Yazar Değil, Kilis İkametli.
KK 15. Zübeyde KILIÇKESMEZ; 1920 Kilis Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kilis İkametli.

(Kaynak kişiler alfabetik sıraya göre numaralandırılmıştır.)

DANS VE HALK DANSLARININ ERGEN VE ERGİN GELİŞİMİNDEKİ ROLÜ

Doç. Dr. Gürbüz AKTAŞ[23]

GİRİŞ

İnsanlığın doğuşundan bu yana var olduğu bilinen dansın, kültürlerin oluşumundan günümüze, toplumsal önemi ve etkisi tartışılmazdır. Bu konuda, birçok halkbilimci, atropolog ve etnolog dansın toplum ve bireyleri üzerindeki etkisinin çeşitli boyutları üzerinde değişik dönemlere ait, detaylı çalışmalar yapmışlardır. İngiliz antropolog Paul Spencer, çeşitli bilim adamı ve araştırmacının yazılarına yer verdiği "Society and the Dance" (Toplum ve Dans) adlı derleme çalışmasında dansın birçok toplumsal ve sosyal etkisinden bahsederken, özellikle, çocuklar ve gençlerin gelişmesinde çok büyük önemi olan eğitsel, sosyal, ruhsal ve fiziksel boyutu üzerinde durmaktadır. Spencer ayrıca, *"Dansın tedavi gücünün olabileceği düşüncesi, en az, ortaçağ dans populeritesi kadar eskidir."* [24] Sözleriyle dansın "tedavi gücü" boyutunu da vurgularken, dansın toplumsal etkisini çok eski dönemlere dayandırır. Aynı çalışma, Margaret Mead, Herbert spencer, Sue Jennings, Anya Peterson Royce, John Blacking, Adrienne L. Kaeppler ve Adrew Starthern, gibi birçok ünlü bilim adamının toplumsal ve sosyal gelişme konusuyla ilgili araştırmalarına, dansın çocuk, ergen ve ergin gelişimindeki rolüne ayrıca yer verir. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, yukarıda adları geçen bilim adamlarının bahsini ettikleri dans türü, toplumların yaşam tarzlarını nakşettikleri geleneksel halk danslarıdır. Bizim de burada bahsini ettiğimiz bu danslar olmasına rağmen, dansın hemen her türünün insan gelişimindeki rolünü de dikkatten kaçırmamak gerekir.

Dansın ergenlik ve erginlik gelişimindeki rolü ve etkisinden bahsederken, toplumda özellikle, çocukluktan ergenliğe geçmiş, statü değiştirmiş kişiler üzerindeki sosyal, eğitsel, ruhsal, sportif, kültürel, sanatsal, kişilik, toplumsal ve sosyal bağların kuvvetlendirilmesi gibi boyutlarını dikkate almak gerekir.

Halk danslarının çocuk ve gençlerin sosyal gelişim boyutu açısından rolü ve etkisi: Dansın gelişme çağındaki çocuklar ve gençlerin sosyal gelişimindeki etkisi belki de en önemli etkilerinden biridir. Aslında, bu etki yalnız gençler üzerinde değil, aynı zamanda ergin, yani yetişkinler üzerinde de önemlidir. Ancak, özellikle, çocuklar ve ergenliğe henüz geçmiş gençlerin gelişimindeki etkisi çok büyüktür. Dansın gençlerin sosyal gelişimindeki etkisini bir kaç değişik boyutta incelemek mümkün. Bunlardan önemli iki boyuttan birincisi "kişinin öz güven kazanması", ikincisi ise "toplumsal ve sosyal bağların kuvvetlenmesi" boyutudur.

Kişinin diğer insanlarla herhangi bir tür dans çalışmasına katılması onda muazzam bir öz güven oluşturmaktadır. Bu dans türü halk dansları olabildiği gibi, bale, modern dans veya yaratıcı danslar da olabilir. Yeter ki, diğer kişilerle, aynı amaca hizmet eden bir duygu paylaşımının ve ortak bir çalışmanın yapıldığı bir ortam olsun. Bu bağlamda, okullarda, derneklerde, gençlik merkezleri ve benzeri kuruluşlarda yürütülen halk dansları ve oyunları eğitsel kol aktiviteleri çok faydalı çalışmalardır. Çünkü bu çalışmalarda ortak bir amaca hizmet edilmekte, bir yardımlaşma, bir güç, enerji ve duygu paylaşımı gerçekleştirilmektedir. Kişileri, özellikle gelişme dönemindeki gençlerin bu tür aktivitelerden edindikleri tecrübe, bilgi, iletişim rahatlığı, öz ifade rahatlığı, sosyal özgürlük, istekleri ve dilekleri konusundaki rahatlık onlara

[23] Ege Üniversitesi, Devlet Türk Musıkisi Konservatuvarı, Türk Halk Oyunları Bölümü.

[24] Paul Spencer, Society and the Dance", Cambridge University Pres, New York,1985, s.3

muazzam bir özgüven sağlamakta, ona toplumda ve çevresinde önemli bir yeri olduğu duygusunu kazandırmaktadır.

Sosyal bir aktivite türü olarak yapılan dans çalışmaları Toplumsal bağların kuvvetlenmesinde kişinin kendi çevresi ve içinde yaşadığı toplumun yaşam tarzına uyum göstermesi ve toplum bireyleriyle sağlıklı bir iletişim içinde olmasına yardım eder. Bu çalışmalar, ayrıca, kişinin kendi toplum ve kültür değerlerini tanımasına, bunlara bağlı kalıp, yabancılaşmaya (asimilasyonuna) uğramamasına ve böylece kültürel, toplumsal ve sosyal bağların kuvvetlenmesine paha biçilmez fayda sağlamaktadır.

Dansın Kişilik Gelişmesindeki Rolü ve Etkisi: Dans çalışmalarının insanların, özellikle de çocuklar ve gençlerin olumlu bir kişilik geliştirmesinde epeyce önemli rolü ve etkisi vardır. Öncelikle, yukarıda da bahsedildiği gibi, dansı aktivite olarak yapmak kişiye muazzam bir özgüven duygusu kazandırmaktadır. Çünkü dansı yapabilme, yeteneklerini ortaya koyabilme, kişide hem duygusal, hem de fiziksel bir gelişme ve rahatlık sağlar. Bilindiği gibi bazı insanlar duygu ve düşüncelerini veya öz anlatımlarını müzik, şiir, resim ve benzeri gibi sanatsal çalışmalarıyla gerçekleştirirken, bazıları da bunu dans ederek gerçekleştirmeye çalışırlar. İşte bu anlatım onların duygularını, hislerini hareketlerine yansıtarak anlatmaya çalıştıkları içgüdüsel davranışları olup onlarda bir rahatlama ve enerji boşalımını sağarlarken, tamamen doğaçlama olarak gelişmektedir. Ayrıca, dansta birçok sanat dalında olmayan önemli bir özellik vardır ki, o da genellikle, ortaklaşa yapılan (kolektif) bir aktivite olmasıdır. Bu aktivite ve çalışmalar sayesinde kişi dışa dönük, pozitif, saygı, sevgi, insancıl, iletişime yönelik, temiz, ince ruhlu, güvenilir, topluma yararlı bir kişilik kazanır. Bu da onu içe dönük, karamsar, olumsuz ve bireysel bir yapıdan (karakterden) uzak tutar.

Dansın Eğitsel Gelişmedeki Rolü ve Etkisi: Denebilir ki, eski dönemlerden bu yana, dansın eğitsel rolü hiç değişmemiştir. İlk uygarlıklardan, günümüze toplumlar, kendi gelenekleri içinde, insanlara hep bir şeyler öğretmiş, bunu yaparken de, danstan bir eğitim yöntemi olarak faydalanmışlardır. Bu nedenle, ilk uygarlıklardan günümüz teknolojik toplumlarına kadar, dansın insan hayatındaki eğitsel rolü hep olmuş, olmaya da devam etmektir.

Bir başka kültür sempozyumunda bu konuya kısaca şöyle değinmiştim: "*Aslında dansın primitif döneme ait eğitsel rolü ve işlevi, değişik bir anlayışla, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu işlev gelişmiş birçok değişik toplumda kabul görmekte ve bundan okul eğitiminde, sosyal gelişim alanında, özel eğitimde ve benzeri gibi birçok eğitsel alanda faydalanılmaktadır.*"[25] Başka bir halkbilimi araştırmacısı Chavanne'de " *dans eğitimi alana kadar çocuklar neydi*"[26] sözleriyle geçmişte dansın çocuk ve gençlerin eğitimine sağladığı katkıyı ve önemi vurgulamaktadır.

Dansın eğitime olan katkısı nedir? Sorusuna karşılık sayabileceğimiz o kadar alan var ki, bunlara tümüyle değinebilmek ne bu sempozyumun ne de böylesi kısa bir bildirinin kapsamına sığar. Bu nedenle, bu katkıyı bir iki örnekle vurgulamanın açıklayıcı olacağı kanısındayım. Bu örneklerin başında akla ilk gelenler, dans aracılığıyla kültürel, geleneksel, sosyal ve toplumsal kuralların eğitimidir. Bunlardan ayrı, dansın eğitim aracı olarak kullanıldığı, kurumsal olarak sayabileceğimiz onlarca alan çıkmaktadır. Bunlara örnek verecek

---

[25] Motif-Kocaeli Üniversitesi, Halk Kültürlerindeki Değişim Konulu Uluslararası Sempozyumu, 17-19, Aralık, 2004, Kocaeli

[26] Paul Spencer, Society and the Dance", Cambridge University Press New York,1985, s.5

olursak: Otistik, ruhsal ve fiziksel engelli çocuklara eğitim hizmeti sunan, "Özel çocuk eğitim merkezleri", alkol ve uyuşturucu gibi bağımlılarına eğitim ve tedavi hizmeti veren, "Madde Bağımlıları Eğitim ve Tedavi Merkezleri", sosyal ve fiziksel tacize uğramış kişilerin özel eğitim aldığı merkezler olan "Sosyal Eğitim ve Tedavi Merkezleri" olarak gruplanabilir. Dans, eğitsel araç olarak kullanıldığı, bu tür kurumlarda bu kişilerin topluma kazandırılmasında çok büyük yararlar sağlamaktadır.

Sağladığı bu faydalar nedeniyle, dans ve halk danslarının okullarda eğitsel kol çalışmaları bünyesinde yer alması, üniversitelerde sportif ve sosyal çalışmalar olarak önemli yer tutması sevindiricidir. Çünkü bu aktiviteler sayesinde, farkında olunmadan dansın eğitici işlevinden faydalanılmış olmaktadır. Bu da, bizlere, başarı için dasın eğitimdeki işlevinden bilinçli ve sistemli bir şekilde faydalanmak gerektiği gerçeğini ispatlamaktadır. Zaten, günümüz de dansın bu işlevi, özellikle "Dans Terapi" adı altında ileri ülkelerin yararlandığı çok önemli bir işlevdir. "*Hatta dansın eğitimdeki rolü, bugün, belki de, geçmişten daha değerlidir. Sadece bunun farkına varmak, dansın eğitici gücüne inanmak ve önemini vurgulamak gerekir.*"[27]

Dansın ruhsal gelişme boyutu açısından rolü ve etkisi: Dans aktivitesi insan psikolojisi ve ruhsal yapısında olumlu etki yaratır. Dans aktiviteleri yoluyla insanlar stresten arınıp rahatlar. Ruhsal durumları pozitif yönde düzelir, olumlu düşünür, yapıcı davranırlar. Bu rahatlamanın bilinen önemli iki nedeni var. Bunlardan ilki psikolojik, diğeri ise biyolojik veya fiziksel etkilenmedir. Yapılan bazı tıbbi araştırmalar sonucunda, dans ederken vücudun hareketsel bir çalışma yapması nedeniyle, beynin, insanda mutluluk duygusu yaratan "endorfin" hormonu salgıladığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, dans gibi fiziksel (hareketsel) aktivitelerin insanda mutluluk duygularını geliştirip, mutlu ve olumlu düşünmeye yönelttiği ve ruhsal bir rahatlama yarattığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, "*Dans öncelikle insanın ruhuna etki eder. Daha sonra insanda sosyal ve fiziksel bir incelik, yaratır.*"[28] Yorumunu yapmak hiç de yanlış olmaz.

Ünlü Amerika'lı dans eleştirmeni Margaret N. H'Doubler "*İnsanlar hayat boyunca kendilerine uygulanan evrensel güce karşı koymak veya cevap vermek istedikleri sürece dans edeceklerdir. Her normal insan dans etmenin verdiği ritmik hareketlerden haz duyar. İster kendi başına dans etsin, ister bir grup insanla, yaptığı hareketlerin verdiği güçle bir mutluluğa ulaşır ve gereksizce almış olduğu stres ve baskıdan kurtulur. Sonuç olarak da, sahip olduğu enerjisini daha iyi yönde kullanır.*"[29] Sözleriyle dansın insan ruhuna ve psikolojinse sağladığı rahatlığı çok sade bir şekilde açıklamaktadır.

Dansın kültürel eğitim boyutu açısından rolü ve etkisi: Kültürel eğitim söz konusu olunca halk danslarının sağladığı eğitsel fayda tartışılmaz bir boyuttadır. Çünkü geleneksel yaşam tarzının nakşedildiği halk dansları bir kültürel eğitimi zaten beraberinde getirmektedir. Öyle ki, bu dansların yöresel ve karakteristik özellikleri ait olduğu toplum hakkında epeyce bilgi vermektedir. Yalnızca bu dansları öğrenmek ve oynamak bile başlı başın bir kültürel eğitimdir. Çünkü halk dansları aktiviteleri sayesinde insanlar kültürel yönden eğitilmekte, halkların ve toplumların yaşam tarzları, gelenekleri ve yöresel özellikleri hakkında bilgi

---

[27] Motif-Kocaeli Üniversitesi, Halk Kültürlerindeki Değişim Konulu Uluslararası Sempozyumu, Kocaeli

[28] Gürbüz Aktaş, APOC (Asya Pasifik Kanserden Korunma) Uluslararası Sempozyumu "Fizik Egzersiz ve Dans", Ege Üniversitesi, Kasım 2003, s.4.

[29] Margaret N. H'Doubler, "Dance-A Creative Art Experience", University of Wisconsin, Wisconsin, U.S.A, 1940, s.160 ve 163.

edinmektedirler. Öyleyse rahatlıkla diyebiliriz ki, halk danslarının eğitsel özelliği zaten kendi bünyesinde mevcuttur.

Dans ve Halk Danslarının Sportif Gelişme Açısından Rolü ve Etkisi: Dans sportif gelişme açısından insan yaşamında önemli bir yer tutar. Dansın insan vücuduna sağladığı faydaları da yine iki kategoride değerlendirmek gerekir . Bunlardan birincisi "Ruhsal ve Psikolojik", ikincisi ise "Bedensel gelişme"dir. Dansın kişilere sağladığı Ruhsal ve Psikolojik faydalarını yukarıdaki konumuzda açıklamıştık. Şimdi de dansı insanlara sağladığı Bedensel Gelişme açısından değerlendirelim.

Dans aktivitelerinin, insan vücuduna birkaç değişik yönden fayda sağlamaktadır. Öncelikle, dans hareketsel olması bakımından, insanda iyi bir bedensel koordinasyon gelişmesi sağlar. Hareketlerin sürekli tekrarlanması nedeniyle, vücut değişik hareketler yapma özgürlüğü kazanır. Ayrıca, dans aktiviteleri yoluyla kaslar gelişip, güçlenip, kondüsyon, dayanıklılık ve enerji kazanırken kendi hücrelerini de yenilemektedir. Bu nedenle, dans çalışmalarının eklemsel ve kas sisteminin gelişmesi bakımından da epeyce bir önemi vardır. Bütün bunların yanı sıra, dans çalışmaları insan vücudunun dolaşım ve solunum sistemine sağladığı fayda da çok büyüktür. Bu çalışmalar sayesinde, insan vücudu gerekli oksijeni kazanıp, rahat bir solunum sistemi geliştirmektedir. Sağladığı bütün bu faydalardan dolayı dans çalışmalarının insanlar için önemli bir aktivite olduğunu söylemek, sanırım yanlış olmaz.

Dansın Sanatsal Gelişme Açısından Rolü ve Etkisi: Dünya dans tarihi alanında büyük bir üne sahip, Amerikalı araştırmacı Curt Sachs "*Dans bütün sanatların anasıdır. Müzik ve şiir zaman içinde yaşar; resim ve arkeoloji boşlukta (uzay); ama dans aynı zamanda hem boşlukta ve hem de zaman içinde yaşar. Yani uzayda yaratılan bir şekli ve o şekli meydana getiren hareketler topluluğunu zamanla bütünleştirir.*"[30]

Dans için bütün sanatların anasıdır sözü gerçekten doğru. Öyle ya, dans insanlığın doğuşuyla var olan, onların içgüdüsel davranışlarını, duygularını, oyunlarını ve yaratılarını anlatabildikleri bir öz anlatım aracıdır. Dans bütün gösteri sanatları içinde yer alan, onların gelişimine etki eden ve gerçekten insan doğasını anlatan en seki sanat dalıdır. Dans aktiviteleri sayesinde insanlar birçok diğer sanatsal aktiviteyi tanıyıp, onlardan aldığı tecrübeyle kendi yaratı duygu ve düşüncelerini, kültürel ve sosyal becerilerini arttırır. Dans doğaçlama özgürlüğü tanıyan en önemli sanat dalıdır. Öyle ki, insan dansı yaratırken kendiyle özdeşleşir. Dönemimizin ünlü Fransız modern dans ustası Maurice Bejart'ın "*Dans insanoğlunun kendisiyle kurduğu ilişkidir.*" sözleri de bunu vurgulasa gerek.

SONUÇ

Dansın çalışmalarının insan hayatındaki sosyal, eğitsel, ruhsal, sportif, kültürel, sanatsal, kişilik, toplumsal ve sosyal bağların kuvvetlendirilmesi gibi değişik boyutlarına değindiğim bu yazıda, aslında daha birçok şey söylenip yazılması gerekir. Çünkü yukarıda değindiğim her alan kendi bünyesinde derinlemesine irdelenebilir bir özelliğe sahiptir. Öte yandan, dikkatle incelendiğinde, bütün sanat dallarının anası diye adlandırılan dansın, kendisi için her şeyi söylediği aşikârdır. Ben sonuç olarak şu gerçeği eklemek istiyorum. Dans, insan doğasında yer alan en temel sanat dalı olarak, öncelikle insanın ruhuna etki eder. Daha sonra insanda sosyal ve fiziksel bir incelik, yaratır. Bütün bunların dışında dans, iletişim becerilerini,

---

[30] Curt Sachs, "World History of the Dance", W.W. Norton and Company Inc., New York, U.S.A, 1963, s.3

[31] Maurice Bejart, Tempo Dergisi, sayı1/525, 7 Ocak, 1998, s.65

sakin ve güçlü düşünmeyi geliştiren çok doğal ve önemli bir insan davranışıdır. Dolayısıyla, dans etmek için bir bahane bulmaya gerek yoktur. O zaten her insanın doğasında olan ve yapabileceği en basit ama en faydalı aktivite türlerinin başında gelir. Bu nedenle, insanlara, onları içgüdüsel olarak kendileriyle özdeşleştiren bu aktiviteden, bu sanat dalından faydalanmalarını öneririm.

KAYNAKLAR

.... Motif – Kocaeli Üniversitesi, **Halk Kültürlerindeki Değişim** Konulu Uluslar arası Sempozyumu, 2004, Kocaeli.

SPENCER, Paul. **"Society and the Dance"**,Cambridge University Pres, New York, 1985.

AKTAŞ, Gürbüz. **Teatral Özellikleri Açısından Geleneksel Türk Halk Oyunları**, Doktora Tezi Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Blimler Enstitüsü, Sahne Sanatları Anabilim Dalı, İzmir, 2001.

H'DOUBLER, Margaret N. **"Dance-A Creative Art Experience"**,University of Wisconsin, Wisconsin, U.S.A, 1940.

AKTAŞ, Gürbüz. APOC (Asya Pasifik Kanserden Korunma) Uluslar arası Sempozyumu **"Fizik Egzersiz ve Dans"**, Ege Üniversitesi, Kasım 2003.

BEJART, Maurice. **Tempo Dergisi**, sayı1/525, 7 Ocak, 1998.

GELENEKSEL ERGEN OYUNLARININ EĞİTİMSEL DEĞERİ

Gaye KIRAY[32]

GİRİŞ

İnsanlar duygu ve düşüncelerini ifade etmede birçok yolu kullanabilmektedirler. Bu yollardan birisi de oyunlardır. İnsanlar gelişim dönemlerine uygun araçlar ile kendi duygu ve düşüncelerini ortaya koymaktadırlar. 12 yaşın üzerinde ki ergenlerin soyut düşünmeye, akıl yürütmeye (basit mikroskop ya da teleskop, kimya ya da elektronik setleri vb.) ve bağımsız yaşam becerileri kazanmaya yönelik (yürüyüş, bisiklete binme ve kamplar vb.) oyun ve oyuncaklar ile geleneksel oyunların ilgi alanları arasında olduğu söylenebilir.

Çağlar boyunca soyut düşünme ve bağımsız yaşam becerilerinin aracı olan oyunlar, teknoloji gelişimine bağlı olarak değişim göstermelerine rağmen yaşamımızda yerlerini almaktadırlar. Türkçe sözlükte oyun; vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence aracı olarak tanımlanmaktadır (1994, s.570). Bu açıdan oyunlar, diğer kişilik gelişimi etkinliklerinden farklılıklar göstermektedirler.

Oyun, bireyin sağlıklı olarak sosyal, fiziksel ve zihinsel gelişimi açısından başlıca bileşenidir. Aynı zamanda oyun bireyin yaparak yaşayarak öğrendiği, sosyal ve fiziksel çevreyle anlaştığı bir süreçtir. Nitelikli oyun olanağını elde eden bireyin yaratıcı olduğu, problem çözme konusuna esnek yaklaştığı, daha iyi ve olumlu sosyal ilişkilere sahip olduğu ve fiziksel olarak daha sağlıklı olduğu görülür (Tekkaya, 2001, s.151).

Çocuğun özellikle kişiliğini aradığı ergenlik döneminde (11–16 yaş) anne - baba desteğine çok ihtiyacı vardır. Ergenlik döneminde ergenin en önemli doğal çevresi ailesidir. Farklı sosyo-ekonomik, kültürel ortamlarda ve aile yapılarında yetişen gençlere söz hakkı vererek, onları dinleyerek, aile ve toplumun yönetilmesi ile ilgili kararlara katarak, sorumluluklar yükleyerek, onları tanımaya çalışılarak aynı zamanda oynadığı oyunlar gözlenerek bağımsız yaşama becerileri kazanma ve soyut düşünme gelişimlerinin gözlenmesi amaçlanmalıdır (Yalçınkaya, 2003, s.157).

Bu bağlamda; çalışma boyunca ergen oyunlarının işlevleri ve özellikleri dikkate alınarak derlenen oyunlar, ergenlerin soyut düşünme ve bağımsız yaşam becerileri kazanması yönünden incelenmiştir.

Oyun Türleri

Anadolu'da gençlerin ve yetişkinlerin oynadığı oyunların birçok değişik türleri bulunmaktadır. Oyunların çeşitliliği nedeni ile değişik listeleme biçimleri de görülmektedir. And'ın listeleme yöntemi, bazen oyunun adına bağlı kalınarak, bazen oyundaki araç-gerece göre, bazen de oyunun en önemli eylemine ya da amacı ve işlevine göre yapılmıştır (And, 2003, ss.241–289).

[32] Eskişehir Orhangazi İlköğretim Okulu

a) Aşık Oyunları; Anadolu'da görülen en yaygın oyun türlerindendir. Aşık oyunları; değişik amaç ve konularda olan oyunlardır. Örneğin; fal, niyet için yapılan, baht açıklığına dayanan vb. şekillerde oyunlardır.

b) Yüzük Oyunları; Anadolu'da yaygın olarak görülen oyun türlerindendir. Yüzüğün saklanması ve bulunmasına dayanan, çok sevilen ve oldukça karmaşık kuralları olan bir oyun türüdür.

c) Top Oyunları; Top oyunları da hem oldukça yaygın hem de oldukça çeşitlidir. Anadolu'da kullanılan top iki türlüdür; biri esnektir ve yere vurulunca zıplama özelliğine sahiptir. Diğeri ise, genelde bezden yapılır ve sıçramaz. Top oyunları oynanışlarına, eylemlerine, amaçlarına ve kurallarına göre çeşitli alt kümelere ayrılabilir. Koşmaca ve kovalamaca gibi oyunlarda da topla oynanan oyunlara rastlanabilir.

d) Değnek Oyunları; Değnekler ile oynanan oyunlardır. Anadolu'da oldukça yaygın ve çeşitlidir. İlk akla gelen çeşidi ise cirit'tir. Atlı ya da yaya olarak oynanan ciridin birçok çeşitleri vardır.

e) Taş ve Gülle Oyunları; Taş oyunları hem eski, hem yaygın, hem de oldukça çok çeşitlidir. Yetişkinler arasında oynanan taş savaşı oldukça yaygındır. Taş oyunlarının; üçtaş, beş taş, dokuztaş, çok taş gibi çeşitleri de bulunmaktadır. Taş oyunları grubunun içine; gülle, bilye, düğme, boncuk, metelik, çekirdek, fındık, ceviz gibi gereçler ile oynanan oyunlarda girmektedir.

f) Koşma- Kovalama- Kurtarma- Zor Kullanma Oyunları; Genellikle koşmaya ve zor kullanmaya dayanan bu tür oyunların birçok çeşidi vardır. Körebe, saklambaç, mendil kapmaca, köşe kapmaca gibi çeşitleri bulunmaktadır.

g) Atlama- Sıçrama- Sekme Oyunları; Atlama, sıçrama, sekme eylemlerini içeren oyun türleridir. Bu tür oyunların en bilinen türleri; birdirbir, uzuneşek, ip atlama, tek ayak, bacak arası, sek sek ve ayna'dır.

h) Saklama- Saklanma- Oranlama Oyunları; Bir kişinin, bir eylemin, bir nesnenin ya da fikrin saklanması, bulunması veya oranlanmasına dayanan oyun türleridir. Saklambaç ve yüzük oyunları da bu kümede yer alır. Bu oyun türleri bir kelimenin, bir eşyanın, bir adın, bir bilmecenin bulunmasına dayanmaktadır. Bu oyunlar genelde karşılıklı iki takım arasında oynanmaktadır.

i) Dilsiz- Şaşırtma- Şaka Oyunları; Bu tür oyunlar, eksen fikir ve amaçta birbirine oldukça yakınlık göstermektedir. Dramatik oyun türleri olarak da Anadolu'da sıklıkla görülmektedir. Söz şaşırtmaları, şakalı oyunlarda bu grup içinde yer almaktadır.

j) Dramatik Nitelikte- Büyülük- Törensel Oyunlar; Dramatik çatışmaların yer aldığı oyun türleridir. Bu oyun türleri iki grupta toplanabilir: Kişileştirme ve eylemin taklidine dayanan önörgüsü olan oyunlar ile gene bir kişileştirme ve bir eylemin taklidi olmasına karşın önörgüsü bulunmayan doğaçlama türü oyunlardır.

k) Çeşitli Oyunlar; Diğer oyun gruplarına dâhil edilmeyen, karşılama, çatışma öğesinden yoksun oyun türleridir. Oyuncuların genelde tekerlemeler ile elenmesi, ad tutarak karşıdan kendi yanına bir oyuncu alınması şeklinde olan oyunlardır.

Oyunların Temel Özellikleri

Oyunların temel özellikleri; oyun bireyin ileri yaşamı için deneyim kazanmasına olanak sağlar. Nitelikli deneyimler sayesinde ergenin gerçek yaşam için uygun olan davranış biçimlerini geliştirmelerine yardımcı olur. Oyun, ergenin toplumsal bir varlık olarak gelişmesine olanak sağlayan araçlardan biridir. Duygusal tepkilerini oyuna yansıtan birey, kendi yaşamındaki duygusal ilişkileri ve tepkileri gözleyebilir. Bireyin kendine olan öz güveni artar, duygusal tepkilerini kontrol etmeyi öğrenir. Aynı zamanda oyun ile sorumluluk alma ve yardımlaşma duyguları gelişirken, birey oyunda duygusal yönden rahatlar (Akandere, 2003, ss.2–3). Oyun ergenin kendi kendini yönetmesine olanak sağlayarak, rollerini tanımlamasına yardımcı olan önemli bir araçtır (Tüfekçioğlu, 2003, ss.13–15).

Ergen, oyun oynarken gerçek yaşamdan geçici olarak çıkarak kendi dünyası içine girer. Ancak oyun oynarken gerçeğin dışında olduğunun bilincindedir. Çünkü oyun isteğe bağlıdır ve gönüllü bir eylemdir. Oyunlarda iki önemli özellik de; gerilim ve sonucun belli olmayışıdır. Oyunun bir başka özelliği ise, bir başlangıç ve bitiş noktasının olmasıdır. Çünkü oyun bir sonuca yöneliktir ve oyunun kuralları vardır. Buna karşın, oyun özgür bir eylemdir. Oluşumu, kendi zaman ve yer sınırlaması, saptanmış kuralları ve düzeni içindedir (And, 2003, ss.28–31).

Ergen'in Gelişim Alanlarına Oyunun Etkileri

Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. Yetişkinliğe geçişle sona eren bedensel, ruhsal ve sosyal değişiklikler bu dönemin en önemli özellikleri arasında sayılabilir.

Bu dönemin başlama yaşı kişilere göre farklılıklar göstermektedir. Genellikle kızlar bu döneme erkeklerden erken girerler. Ergenlik dönemi kızlar için 10–12, erkekler için ise 12–14 yaşları arasını kapsamaktadır. Bu dönemde her iki cinsiyette de bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal anlamda değişiklikler görülmektedir. Ergenler zihinsel gelişim açısından "soyut işlemler" dönemindedir. Ergenlikte yaşanan değişimlerin bir bölümü, ergenlerin sosyal yaşamlarında da yeniliklere neden olmaktadır. Sosyal özelliklerinin değişmesiyle ergenler, anne ve babalarıyla, arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde yeni yaşantılar ortaya koymaktadırlar. Tüm gelişim özelliklerinde olduğu gibi bu yaşlarda çocukluk yıllarına göre arkadaşlıklarda da önemli bireysel farklar söz konusudur. Eskiden oyun ağırlıklı olan ilişkilerde, artık uzun sohbetler ve birlikte olmanın verdiği keyif ortaya çıkar. Arkadaşlarla ilişkilerde hâlâ oyunların yer alması da beklenen bir durumdur (Çocukluktan Gençliğe Değişim, 20.11.2005). Bu değişimler, ergenlik döneminde ki bireylerin, hareketli ve toplumsal oyunlardan hoşlanmalarına neden olur (Güneş, 2002, s.12).

Ergen'in soyut düşünme becerilerine oyunun etkileri:

Oyun, ergenin yaratıcılık gücünün gelişmesine olanak sağlar. Çocuklukta oynanan oyunların kalitesi ve kuralları farklılaşmaya başlamıştır (Özdoğan, 2000, ss.192–194). Oyun,

oyuncuları en üst düzeyde hayali düşünceye yükselten bir düşünce işlevini içermektedir. Bu ise soyut düşünmeyi, yaratıcı olmayı, orijinal anlamda özgün olmayı ve yaratıcılığı pratik uygulamaya dönüştürebilmeyi içermektedir. Çeşitli oyunlar ile bireysel düşünme ve soyutlamalar yapma yeteneklerini kullanarak soyut düşünme yetisini geliştirebilmektedirler (Tüfekçioğlu, 2003, ss.17–27). Oyun sonucunda, ergenin soyutlamalar ile ilgili olan yeteneğinin artması bireye kendi dünyasını kurması için yeni güçlü malzemeler vermesine olanak sağlanmaktadır. Bireyde gelişen soyutlamalar, işlemleri uygulama gücünü geliştirir. Ergenlikte soyut ifadelerde doğru ve olasılıkların yeni gücünün tecrübe edinilmesi ise oyunlar ile sağlanabilir (Charles, 2000, ss.18–19). Böylelikle oyunlar bireyin, soyut düşünme becerilerinin gelişmesine olanak tanıyabilmektedir, denilebilir.

Ergen'in bağımsız yaşam becerilerine oyunun etkileri:

Oyuna katılan birey, yaptığı oyun etkinlikleri sonucunda bir iş yapmanın, bir şeyler ortaya çıkarmanın sevincini duyar. Bu psikolojik durum onun başka işlere heves etme, güçlükleri yenme, risk alma tutum ve davranışlarını geliştirmesini sağlar. İçgüdüm kazanması onu cesaretlendirir. Korktuğu ve çekindiği etkinlikleri başlatmak için istek ve motivasyonu artar. Kendine güveni olmayan ve utangaç ergenler oyun ortamında akranlarının yardımı ile tek başlarına yapamayacakları işleri yapmaya heves ederler. Ergen, aynı zamanda oyun ile toplumsallaşmayı, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı duymayı, kendi hak ve özgürlüğünü korumayı, yardımlaşmayı, paylaşmayı, lider olmayı, kazanmayı ve kaybetmeyi öğrenir. Bu durum ergenin bağımsız yaşama yetisi ve becerileri kazanmasına olanak sağlar (Sevinç, 2004, ss.18–19). Ergenin ben-merkezci düşünce biçiminin bir özelliği de, kendi düşüncesinin, inançlarının en doğru ve orijinal olduğudur (Erden, 2001, s.94). Ergen oyunları, bu nedenle daha çok geçiş dönemi oyunu olmaları nedeni ile daha zor ve karmaşıktır. Oyun ile ergenin saptadığı hedeflerini başarabilecek gücü kendinde hissetmesi, zihinsel gücün geliştirilmesi ve amaçlarını gerçekleştirmek için gücünü doğru kullanmasını da öğrenmesi, oyunlar ile sağlanabilir (Terr, 2000, ss.163–164). Bu durum ise, ergenin bağımsız yaşam yetisi kazanmasına olanak sağlayabilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; geleneksel ergen oyunlarının eğitimsel değerini belirlemektir. Araştırmada derlenen ergen oyunları, ergenlerin soyut düşünmesi ile bağımsız yaşam becerileri yönünden değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Geleneksel ergen oyunlarının derlenmesi ve derlenen oyunların ergenlerin soyut düşünmesi ile bağımsız yaşam becerileri yönünden değerlendirilmesini amaçlayan bu araştırmada, alan araştırması yapılıp, yapılandırılmamış görüşme tekniği kullanılarak, alanda derleme yapılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmaya konu olan oyunlar, Eskişehir İl Merkezi'nde bulunan Salih DURMAZ (65), Gülten DALOĞLU (57) isimli iki kaynak kişiyle görüşülüp derlenmiştir. Derlenen

oyunlar; "Yüzük Oyunu" ve "Aşık Oyunu" dur. Oyunların derlenmesi amacı ile araştırmacı bu kişiler ile görüşmüştür. Söz konusu kişiler oyunları anlatırken araştırmacı not almıştır. Alınan notlar daha sonra araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, geleneksel ergen oyunlarının eğitimsel değerinin belirlenmesi amacına uygun olarak derlenen ergen oyunlarının, ergenlerin soyut düşünme (basit mikroskop ya da teleskop, kimya ya da elektronik setleri vb.) ile bağımsız yaşam becerileri kazanmaya yönelik (yürüyüş, bisiklete binme ve kamplar vb.) oyun ve oyuncaklar ile geleneksel oyunların, ergenlerin toplumsal gelişimine katkı sağlamaları yönünden değerlendirilmiştir. Bulgulardan elde edilen sonuçların; alanyazından edinilen görüşlere göre yorumlarına yer verilmiştir.

1. "Yüzük" Oyunu

En az on kişi ile oynanan bir oyundur. Bu oyunda bir yüzük olması gerekmektedir. Öncelikle bir ebe seçilir. Ebe oyuna başlanmadan önce odadan çıkarılır. Odada kalan oyunculardan biri yüzüğü avucuna saklar. Yüzük saklama işi bittikten sonra ebe odaya çağrılır. Ebe yüzüğün hangi arkadaşının elinde olduğunu bulmaya çalışır. Ebenin yüzüğü bulmak için üç hakkı vardır. Bu hakları sonunda yüzüğü bulursa, yüzüğü avucuna saklayan kişi ebe olur. Ebe eğer yüzüğü saklayan arkadaşını bulamazsa, komik, eğlenceli cezalar ile cezalandırılır. Bu cezalar arasında oynamak, hayvan taklidi yapmak sayılabilir. Cezanın şekline oyuna başlamadan önce oyunu oynayan kişiler tarafından karar verilir. Ayrıca bu oyun bireysel olarak oynanabildiği gibi iki grup halinde de oynanabilmektedir.

Bu oyun "ergenlerin oyunlar ile soyut düşünme becerileri" kazanması yönünden incelendiğinde, oyun ile ergenin gücünü tecrübe etme yetisi artırabilmektedir. Ergenin böylelikle soyut düşünme becerileri geliştirilebilmektedir. Bu sonuç, Tüfekçioğlu (2003, ss.17–27) ve Charles (2000, ss.18–19)'ın, çeşitli oyunlar ile bireysel düşünme ve soyutlamalar yapma yeteneklerini kullanarak soyut düşünme yetisini geliştirebilmektedir. Bireyde gelişen soyutlamalar, işlemleri uygulama gücünü geliştirir. Ergenlikte soyut ifadelerde doğru ve olasılıkların yeni gücünün tecrübe edinilmesi ise oyunlar ile sağlanabilir, görüşünü destekler niteliktedir.

Bu oyun "ergenlerin oyunlar ile bağımsız yaşam becerileri" kazanması yönünden incelendiğinde, ergenin grupta yer almasına, kendine güvenmesine, başkalarının haklarına saygı duymasına olanak sağlayabilmektedir. Bu sonuç, Sevinç (2004, ss.18–19)'in, kendine güveni olmayan ve utangaç ergenler oyun ortamında akranlarının yardımı ile tek başlarına yapamayacakları işleri yapmaya heves ederler. Ergen aynı zamanda oyun ile toplumsallaşmayı, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı duymayı, kendi hak ve özgürlüğünü korumayı, yardımlaşmayı, paylaşmayı, lider olmayı, kazanmayı ve kaybetmeyi öğrenir. Bu durum ergenin bağımsız yaşama yetisi ve becerileri kazanmasına olanak sağlar, görüşünü destekler niteliktedir.

2. "Aşık" Oyunu

Koyun, keçi, oğlak ve küçük danaların ayaklarından çıkan kemikler ile oynanır. Aşık kemikleri genelde boya ile boyanır. Dikdörtgen şeklindeki aşık kemiği temizlendikten sonra oyuna hazırdır. Aşık kemikleri yan yana dizilir. Elde ki diğer aşık kemiği ile dizilen

diğer aşık kemikleri vurulmaya çalışılır. En çok aşık kemiğini vuran kişi oyunu kazanır. Aşık oyunu da bireysel olarak oynanabildiği gibi iki ya da daha fazla gruplar halinde de oynanabilmektedir. Ayrıca oyuna başlanmadan önce oynayan kişiler tarafından oyuna çeşitli kurallar eklenmekte ya da çıkarılabilmektedir.

Bu oyun "ergenlerin oyunlar ile soyut düşünme becerileri" kazanması yönünden incelendiğinde, oyunların kurallarının farklılaşması ve hayali düşüncenin aktifliği sonucunda ergenlerin soyut düşünme yetilerinin geliştirilmesi sağlanabilmektedir. Bu sonuç, Özdoğan (2000, ss.192–194) ve Tüfekçioğlu (2003, ss.17–27) 'nun, çocuklukta oynanan oyunların kalitesi ve kuralları farklılaşmaya başlamıştır. Oyun, oyuncuları en üst düzeyde hayali düşünceye yükselten bir düşünce işlevini içermektedir. Bu ise soyut düşünmeyi, yaratıcı olmayı, orijinal anlamda özgün olmayı ve yaratıcılığı pratik uygulamaya dönüştürebilmeyi içermektedir. Çeşitli oyunlar ile bireysel düşünme ve soyutlamalar yapma yeteneklerini kullanarak soyut düşünme yetisi geliştirilebilmektedir, görüşünü destekler niteliktedir.

Bu oyun "ergenlerin oyunlar ile bağımsız yaşam becerileri" kazanması yönünden incelendiğinde, yardımlaşmayı, lider olmayı, kazanmayı ve kaybetmeyi öğrenmesine olanak sağlayabilmektedir. Bu sonuç, Sevinç (2004, ss.18–19)'in, ergen aynı zamanda oyun ile toplumsallaşmayı, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı duymayı, kendi hak ve özgürlüğünü korumayı, yardımlaşmayı, paylaşmayı, lider olmayı, kazanmayı ve kaybetmeyi öğrenir. Bu durum ergenin bağımsız yaşama yetisi ve becerileri kazanmasına olanak sağlar, görüşünü destekler niteliktedir.

Sonuçlar ve Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amaç bölümünde yer alan oyunların ergenlerin soyut düşünme ile bağımsız yaşam becerileri kazanmaya yönelik gelişimine katkı sağlamalarının belirlenmesine yönelik elde edilen bulgulara dayalı olarak araştırma konusu ile ilgili sonuçlar ve önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

Oyunların ergenlerin soyut düşünme ve bağımsız yaşam becerileri kazanmalarına etkilerinin belirlenmesinin amaçlandığı bu araştırmada, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Araştırmaya konu olan oyunların ergenlerin soyut düşünme ve bağımsız yaşama becerilerinin gelişimlerine katkı sağlayarak, ergenin toplumsallaşmasında etkili olduğu söylenebilir.
2. Oyunların, ergenlerin kimlik kazanma ve zihinsel güçlerinin gelişimine olumlu etkiler sağladığı söylenebilir.
3. Oyunların, ergenin içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerini öğrenmesine ve sahip çıkmasına olanak sağladığı söylenebilir.
4. Oyunların, ergenlerin zihinsel ve bedensel güçlerinin olumlu yönde kullanılmasına olanak sağladığı söylenebilir.
5. Oyunlar ile ergenlerin sahip olduğu yaratıcı potansiyelin yeterince yönlendirilmesi sonucu pek çok gençlik sorununun azalmasına olanak sağlanacağı söylenebilir.

Öneriler

Araştırma bulgularına dayalı olarak ,araştırmacılara ve uygulamacılara yönelik öneriler aşağıda sunulmuştur:

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Geleneksel kültürü yansıtan oyunların gelecek kuşaklara aktarılması sağlanarak, kültürün sürekliliği sağlanabilir.
2. Ergen oyunları hakkında daha geniş ve kapsamlı araştırmalar yapılarak, değişik yönlerden kıyaslamaları yapılabilir.
3. Oyunların eğitimde uygulanmasının doğurduğu sonuçları konu edinen araştırmalar yapılabilir.

Uygulamacılara Yönelik Öneriler

1. Anne-baba ve eğitimcilerin ergenlerin eğitiminde oyundan daha fazla yararlanmaları sağlanabilir.
2. Ergen eğitiminde oyunların geniş bir şekilde kullanımı sağlayabilmek için eğitimcilere hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.
3. Ergen eğitiminde, ergenlerin pozitif enerjilerini olumlu yönde kullanılması amacı ile oyunlar ile eğitim sağlanabilir.

KAYNAKLAR

AKANDERE, Mehibe. **Eğitici Okul Oyunları**. 1.Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2003.

AND, Metin. **Oyun ve Bügü**. “Türk Kültüründe Oyun Kavramı.” İş Bankası Kültür Yayınları, 1.Baskı, İstanbul:1974, Yapı Kredi Yayınları, Genişletilmiş 1. Baskı, İstanbul: Ağustos 2003.

CHARLES, C. M. **Pıaget İlkeleri**. Çev.:Gülten Ülgen. 3. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2000.

ERDEN, Münire ve Yasemin Akman. **Gelişim ve Öğrenme**. 9.Baskı. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2001.

GÜNEŞ, Ahmet. **Okullarda Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi**. 2.Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2002.

ÖZDOĞAN, Berka. **Çocuk ve Oyun. “Çocuğa Oyunla Yardım.”** 3.Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık, 2000.

SEVİNÇ, Müzeyyen. **Oyun**. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd. Ş., 2004.

ŞENOL, Selahattin. http://saglik.tr.net/cocuk_sagligi_cocuk_ve_oyun.shtml 20.11.2005/20.22

TEKKAYA, Ela. **Tasarlanmış Çocuk Hakları: Ankara Çocuk Oyun Alanları.** Milli Eğitim Dergisi, S.151, Temmuz, Ağustos, Eylül, 2001.

TERR, Lenore. **Sevgi ve Çalışmanın Ötesinde Oyun Yetişkinler İçin Neden İhtiyaçtır.** Çev.:Murat Köseoğlu. 1.Baskı. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2000.

TÜFEKÇİOĞLU, Ümran ve Diğerleri. **Çocukta Hareket, Oyun Gelişimi ve Öğretimi.** Ed.: Ümran Tüfekçioğlu. 3.Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003.

………………… Türk Dil Kurumu. **İmla Klâvuzu.** Ankara: 1996.

………………… Türk Dil Kurumu. **Okul Sözlüğü.** Ankara: 1994.

YALÇINKAYA, Hülya. **İlköğretim Okulu 11-16 Yaş Öğrencilerinin Ailede Karar Vermeye Katılımı Konusundaki Görüşleri.** Milli Eğitim Dergisi, S.157, Kış, 2003.

………………… **Çocukluktan Gençliğe Değişim.**http://ilkogretim.itu.edu.tr/ergenlik.doc 20.11.2005/20.46

ERGİNLEME TÖRENİ OLARAK DÜĞÜN TÖRENİNİN GÖSTERİ ÖĞELERİ VE GÖSTERİ GİYSİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa SEKMEN[33]

GİRİŞ

Ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılıkla geçinen Anadolu köylüsü soyunun, dirliğinin ve birliğinin devamlılığı için doğa ile uyum kurma mücadelesi vermiş ve gelenekleri bu mücadelenin doğrudan ya da dolaylı ifadesi olmuştur. Birliğinin, üretiminin ve soyunun devamını sağlamak amacıyla yaşam birikimini gelecek kuşaklara aktarmak için başvurduğu yöntemlerin bir bölümünü de eriştirme ya da erginleme törenleri oluşturur.

Erginleme kavramı geniş anlamda kişinin biyolojik ve toplumsal olarak bulunduğu konumdan daha iyi bir konuma geçmesi gelişmesi olarak ele alınabilir. Bu anlamda Anadolu köylüsünün geleneğinde, doğum sonrası kırk günü doldurmak veya hacı olmak birer yeni konumu ifade eder. Bu yeni durumlar için yapılan törenleri ya da ritüelleri inceleyen Arnold van Gennep bu törenlere geçiş ritüelleri adını vermiştir.[34]

> *"... bir toplum bireyinin yaşamı bir çağdan ötekine, bir uğraştan başkasına geçişler dizisidir. Bu çağ ve uğraşlarda belirli bir ayrım olduğu zamanlarda bu geçişler eriştirme töreni ile olur, sözgelimi doğum (bizde çocuğun ilk dişinin gözükmesi de diş hediği adı altında bir törenle kutlanır), sünnet, ergenlik çağına erişme (örneğin Anadolu'da genç kızın büyüyüp artık bebekle oynama çağını aştığını belirtmek için küççe düğünü adıyla bir tören yapılır), evlenme, baba olma, daha üst sınıfa erişme, uğraşlarla ilgili geçişler-yükselmeler (bizde özellikle esnaf loncalarında çıraklığa alınış, kalfa ve usta olma törenleri gibi) ve ölümle ilgili törenler. Aslında konu dışında kalmakla birlikte geçiş törenleri, törenin daha çok bir durumdan ötekine geçişte, bir başka deyişle 'eşikte' yapılmış olmasıyla dikkati çekerler. Aday bu aşamada (eşikte) ne birincinin ne de yeni durumun ilişkinidir. İşte ritüel bu aşamada yapılmakta ve geçişi kolaylaştırmaktadır. Böylece toplum içinde belirli bir düzen korunur."*[35]

Anadolu köylüsünün erginleme ritüellerinden en yaygın olarak kutlananlar, kadın ve erkeğin biyolojik olarak gelişip çocuk sahibi olabilmesi, savaşma ve üretme gücüne erişmesi dönemlerine geçişlerdir. Bunlar erkekte sünnet, askerlik ve evlilik ritüelleri iken kadınlarda evlilik ve doğurma ritüelleridir.

Evlenerek yaşamın en önemli köşesi dönülürken, törenin tamamı öncelikle evlenmekte olan çifte sonra da dolaylı olarak evlenecek olanlara ve evlenmiş olanlara toplumsal sorumluluklarını bildirme, öğretme ve hatırlatmaya yönelik bir düzenleme ile gerçekleştirilir. Doğaya ve topluma karşı görevleri yerine getirmek için bayrağın devralındığı bir eşik durumdur evlilik töreni/düğün.

Anadolu köylerinde evlilik töreni/düğün tüm köyün yani tüm toplumun aktif olarak katılarak gerçekleştirdiği bir olaydır. Toplum düğüne temel olarak dört bakımdan katılım sağlar:

---

[33] Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Sahne Sanatları Bölümü.

[34] A. Van Gennep, Les Rites de Passage, Paris. 1909

[35] M. And, Oyun ve Bügü Türk Kültüründe Oyun Kavramı, YKY yay. İstanbul. 2002 (s.308.,309.)

- Ekonomik destek vermesiyle katılır.
- Düğün işlerinin ortak emekle yapılmasıyla katılır.
- Düğününe bizzat eğlenmek, çalmak, söylemek, oynamak, yemek içmek, v.b. eylemleri gerçekleştirerek katılır.
- Düğünün tüm köyün sokak ve alanlarına yayılmasıyla katılır.

Düğünün gerçekleştirilişi iki gencin evlenmesinden çok köylünün ya da toplumun iki genci evlendirmesini vurgular. Bahsedildiği gibi bu erginleme töreninde toplumun, soyun ve dirliğin sürdürülmesi amacı ön plandadır. Dolayısıyla bireysellik ve kişisel yaklaşımlar geri plana itilir. Gelenek önde ve egemen konuma geçer.

Geleneksel olarak değişmeyen, ritüelistik ve topluluğa ait kutlama eylemleri ve nesneleri her düğünde aynı olduğundan herkesin düğünü temelde aynıdır. Herkes gelenek yoluyla aynılaşırken, evlenenlerin kim olduğu değil de topluluğun bir genç erkek ve bir genç kızının evlenmesi önemli olur.

Tohum atılmış olur, topluca kotarılan düğün işleri ve eğlencesi, yemesi içmesi, oynamasıyla bereket ve birlik pekiştirilmiş olur.

Düğün törenlerinde herkes toplumsal yanıyla ön plana çıkar. Kişisel adlar yerine törensel, toplumsal ve biyolojik işlevi ifade eden adlar kullanılır. Gelin, güvey, sağdıç, kaynana, kayınbaba, düğün sahibi, oğlan, kız, düğün evi, oğlan evi, kız evi, v.b.gibi.

Gelin ve güveyin yani eriştirilenlerin kişiliği, karakteristik özellikleri, istek ve yönelimleri dikkate alınmamasına rağmen, düğün töreninin eylem, mekân ve anlam düzeyinde merkezine yerleştirilmişlerdir. Eylemlerin tamamı onların hareketlerine ve hareket zamanlamasına göre yapılır. Herkes onlara göre davranır. Mekân olarak ise tören boyunca topluluk hep gelin ve damada göre yerleşir. Mekânların merkezine oturtulurlar ya da en önemli yerler onlara verilir, en önde yürürler...

Köyün gündemi gelin ve güveydir. Hayatlarında ulaşabilecekleri en yüksek toplumsal statüyü, kral ve kraliçelik benzeri statüyü birkaç günlüğüne yaşarlar. Ancak bu statü sonuçta toplumsal anlamlar taşımaktadır. Onlar geleceği ve bereketi temsil ettiklerinden törende bu konumu simgesel olarak hak ederler. Başka bir deyişle, edinilen toplumsal konuma layık olmaları, onu hak etmeleri gereği dolaylı olarak ve nefis bir incelikle anlatılmış olur.

Çağlar boyu değişmeyen uygulamaları ve nesneleri, tekrarlanan eylem, müzik, türkü, dansları ve yemekleri ile özel giysi ve mekânları ile her evlenen için aynı eşitlikle tekrarlanan düğün töreni tümüyle bir gösteridir aslında. Daha önce yapılanları taklit amaçlı bir gösteridir. Katılanların hem seyrettiği hem de rollerini gerçekleştirdiği bu eğlenceli gösterinin kuralları tören tekrarlana tekrarlana topluluğun tamamı tarafından iyice bellenmiştir. Öyle ya! Her çift için en az bir defa yapılmıştır. Üstelik bu çiftler daha önce bu gösteride başrolleri oynamışlardır. Dolayısıyla bu erginleme töreni ciddi bir gösteri gibi oynanırken aynı zamanda hayatın bilgisini -yani kendini- oluş sürecinde, uygulama anında öğretir. Kısacası kendi kendini üreten bir dinamiği vardır. Öyleyse sadece evlenen iki gencin değil tüm insanlığın yeni bir erginleme törenidir olan.

Düğün ritüelinde, töreni gösteriye yaklaştıran dikkat çekici bir diğer öğe de gelin ve güveyin özel bir kılık içinde olmalarıdır. Düş ürünü bir gösterinin kostümü gibi herkesten ayrı,

günlük yaşamda karşılaşılmayacak ve o tören dışında hiç giyilmeyecek bir giysi/bir kılık. Bu giyiniş ile gelin ve güvey törenin görsel anlamda merkezine yerleşirken kalabalık içinde törenin ne töreni olduğunu ve kim olduklarını bir defada anlatırlar. Birkaç günlük iktidarları olan kral ve kraliçelik konumunu, toplumun onlardan neler beklediğini, onları nasıl önemsediğini, onlar için neler düşlediğini bu kılıkları ortaya koyar.

Konya'nın, Karaman İlçesi'nin Yılangömü Köyü ve civarında tanımlamaya çalıştığım türde düğün gelenekleri yaşatılmaktadır.[36] Birçok Anadolu köyünde olduğu gibi burada da gelin bol süslü, genellikle olgun bir elma gibi veya baharda açan çiçekler gibi güzellik, sağlıklılık ve bereket vurgulamaları bol olan al rengi gelinliğin içinde görülmez. Elinde bazen bir olgun başak, çoğunlukla çiçekler vardır. Başında yüksek ve çok süslü bir başlık vardır. Poşi, eşarp, tüy ve tellerle kat kat süslenmiş bu başlık ana tanrıça Kibele'nin başlığına çok benzer. Tacı/başı görkemli, al giysileri göz alıcı, üzerinde bulunan simgesel süsler ve renklerin bol olmasına rağmen, tüm bunlar gelinin kim olduğunun önüne geçer. Onu bir bereket sembolüne dönüştürür.[37] Zor ve meşakkatli karılık, analık ve daha da zoru yaşam mücadelesinin bayrağı tatlı, neşeli bir törenin en güzel giysileriyle ve en yüksek statüde olduğu bir törende verilir.

Yine Yılangömü Köyü, civarı ve birçok Anadolu köyünde olduğu gibi seyirlik oyun alayı erotik tavırlarla anlatılan bereketi, ölüp dirilmeyle anlatılan doğa döngüsünü vurgulayan oyunlarını erkek evine gidilirken yolda çıkarırlarken, güvey damda gelin alayını bekler.[38] Geline uygulandığı gibi kocalık, babalık ve meşakkatli hayat mücadelesi bayrağı, gösteri havasındaki bu güzel düğünde, toplumun en yüksek statülü büyümüş erkeğinin giysileriyle verilir. Elinde gücünü kendine ve topluluğa ifade edebilecek olan tüfek veya tabancası vardır. Damatlığının üstüne günlük yaşamda takmadığı ve takmayacağı biçimde poşiler takar. Gözlerinde gizilgücünü, tarife gelmez kaynaklardan aldığını düşündüğü gücü ifade eden sürmeleri ile damda -yüksek bir yerde- gelini bekler, silahını burada patlatır, su ve bozuk para dolu testiyi burada tekmeleyip kırar.

Kılıkla vurgulanan erginleme ya da eriştirme olgusu, Adıyaman'ın Kâhta İlçesi, Horik Köyü ve civarında başlı başına bir gösteriye dönüşmüş, düğünün bir bölümü güveyin yeni giysilere bürünmesi olarak uygulana gelmiştir.[39] Damat Giydirme adını verdikleri törende, damat meydana sadece temiz don gömlekle getirilip damatlığı teker teker giydirilir. Evlenerek yeni bir hayata başlayacak olan güveyin erginlemesini simgeleyen bu yeni bir kılığa girme töreninde baştan sona bu törene has müzik ve türküler kullanılmaktadır. Nitekim benzer şekilde gelin başı hazırlanışı, kına yakma ya da gelin ağlatma gelenekleri de Anadolu'da aynı amaçlarla uygulanmaktadır.

Düğün denen en mutlu ve en çok anlam ve görevin yüklendiği ritüelistik gösteride gelin ve güvey özel kostümleri içinde geçmiş ile gelecekleri arasındadırlar. Toplumu ve doğayı temsil eden kılıklarını daha önce hiç giymemiş olduklarından temiz ve günahsız olarak

---

[36] "Köyümüzde Şenlik Var" yapımcı ve yönetmen: Şahika İzmen, 11 Bölümlük TV Belgeseli, TRT Ankara Televizyonu, ilk yayını 1988, 9. Bölüm

[37] Diyarbakır'ın Serapgüzeli Köyü ve civarında yağmur duası için haç biçiminde çattıkları bir sopaya kadın giysisi giydiren çocuklar, ev ev dolaşarak yağmur duaları okuyorlar. Ve bu kız görünümlü kuklayı ıslatıyorlar. Bu Kuklanın oradaki adı Bukabaran yani Yağmurgelin. Benzeri gelenek Anadolu'da çokça bulunuyor. Burada önemli olan yağmur ve gelinin bir araya gelmesi, yani gelinin bereket anlamının varlığı.

[38] "Köyümüzde Şenlik Var" Bölüm 9.

[39] "Köyümüzde şenlik Var" Bölüm 9.

geleceğe bakarlar. Bu kılığı giydikten sonra kendileri de artık eskisi gibi olmayacak, olamayacaklardır. Onlara giydirilen giysilerin belirlediği, koşulladığı davranış ve tavır içinde olacaklardır.

Gösteri havasındaki bu seyirlik düğün ya da erginleme töreninin gelinlik ve damatlığı dünden yarına, oğlandan erkeğe/babaya, kızdan kadına/anaya, toydan olguna, kötülükten iyiliğe, darlıktan bolluğa v.b.gibi geçişlerin/gelişimlerin eşik durumunun birer ifadesidirler. Kişiye doğanın ve toplumun karşısındaki görevlerini, kişisel hayat serüveni içindeki konumunu fark ettirme, hatırlatma ve belletme araçlarıdırlar.

KAYNAKLAR

AND, Metin. **Oyun ve Bügü Türk Kültüründe Oyun Kavramı**, YKY Yayınları, İstanbul, 2002.

GENNEP, Arnold Van. **Les Rites de Passage**, Paris. 1909.

İZMEN, Şahika. **Köyümüzde Şenlik Var**, Yapımcı ve Yönetmen: Şahika İzmen, 11 Bölümlük TV Belgeseli, TRT Ankara Televizyonu, İlk yayını 1988.

ANADOLU'DA ZANAATLAR ve ÇIRAKLIK OLGUSU

Doç. Dr. Özer KANBUROĞLU[40]

İnsanlık tarihi boyunca; istekler ve ihtiyaçlar geliştikçe insanoğlu da yaşamı boyunca bunlara çözüm bulmaya çalışmıştır. Güneşte kuruyan çamura şekil vererek, suyu bir kap ile muhafaza etmeyi öğrenmiştir. Yine vahşi hayvanları avlayabilmek için sert kayaları işleme yöntemini bulmuştur. Zanaat dediğimiz kavramda bu tip çabalarla gelişmiştir.

"İnsanoğlunun tarihin ilk yıllarından bu yana yaşamak ve ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı her faaliyet aslında basitçe girişim olarak nitelendirilebilir. Avcılık, çiftçilik, hayvancılık, ticaret vb gibi her türlü faaliyet tarihin ilk dönemlerinden beri insanoğlunun girişimci olduğunu ortaya koyuyor."(girisimciliknetwork.gen.tr). Bu girişimcilik ruhu zanaatkârlarda da vardı. "Endüstri çağı öncesinde el işçiliğine dayanan her türden üretim için kullanılan zanaat sözcüğü, ayakkabıcılıktan taşçılığa, seramikçilikten dokumacılığa kadar her türlü etkinliği ifade etmektedir. Sanatsal etkinliklerin güzel sanatlar, zanaatlar olarak iki ana grupta değerlendirilmesi Rönesans'ta ortaya çıkmıştır. Daha öncesinde tüm sanatlar tek bir genel kategori içinde toplanmış bulunuyordu. 20. yüzyıla kadar güzel sanatlar dışında kalan tüm beceriler "zanaat" olarak adlandırıldılar, ikinci derecede bir önem kazandılar. Böylesi bir "zanaat" anlayışının, varlığından ötürü, bugün üstün sanatsal kaliteye sahip olduğu kabul edilen, örneğin maden işleri, ahşap oymacılık, halk mimarisi ürünleri dikkate değer nitelikte görülmemiştir."(kulturturizm.gov.tr).

Ayakkabıcı

Semerci

"Benzer gelişmeler Türkiye'de de gözlenebilir. 19. yüzyılın ortalarına değin, Türkiye'de de sanat - zanaat ayırımı gibi yapay bir bölümlendirme söz konusu değildir. Batılı anlayışta sanatın, bununla bağlantılı olarak güzel sanatlar kavramının gelişiyle birlikte, aynı tutum ortaya çıkmıştır. Bu kavram karşılığında Türkçe bir sözcük mevcut olmadığı içinde Arapça kökenli "zanaat" sözcüğü, tümüyle kuraldışı olarak türetilmiştir. 19. yüzyılın ortalarında İngiltere'de Arts and Crafts atımı zanaatların yeni, olumlu bir bakışla değerlendirilmesi yönünde güçlü bir etki yaratmıştır. Zanaat - sanat ayrımına indirilen en kesin darbe ise,

[40] Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Fotoğraf ve Grafik Sanatları Bölümü.

1910'lardan itibaren başlayan çabalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Günümüzde zanaat kavramı tümüyle değerden düşmüştür. Çağdaş sanat anlayışı estetik içerik taşıyan her tür üretim, mimarlıktan endüstri tasarımına, halıdan seramiğe kadar tüm beceri, tasarımları sanat kapsamı içinde ele almaktadır."(kulturturizm.gov.tr).

Demirci

İnsanoğlu asırlar boyu ihtiyaçlarını karşılamak üzere araç ve gereç yaptı. Yaşamlarını sürdürebilmek amaçlı başlayan ve başlangıçta bireysel olan bu üretimler, diğer insanların ihtiyaçlarına bağlı olarak meslek halini aldı. Yüzyıllar boyunca devam eden üretimler, sanayileşme ile birlikte geriye düştü. "Orta çağlardan beri ustaların amacı kaliteli ürünler yapmaktı. Usta zanaatkârlar olarak kaliteli ürünlerden dolayı ün kazanıyorlardı. Endüstriyel devrim sonucunda, küçük zanaatkârlar modern makinelere ile yapılan üretim metotlarını kullanan, toplu seri üretim yapan büyük fabrikalarla başa çıkamadılar. Fabrikalar; işçileri, süpervizörleri, formenleri ve yöneticileri içine alan yeni organizasyon ve yeni yönetim şekilleri uyguladılar" (Dalgıç).

Sanayileşme ile birlikte birçok meslek yok olmaya başladı. Hepimiz hatırlarız; bakır kaplarda yenirdi yemekler... Onlar köşe başındaki kalaycıya verilirdi kalaylatılmak için... Hiç unutmuyorum; bakkalımıza gelen ekmekler fındık ağacından yapılmış ağaç sepetlerin içinde gelirdi. At arabası ile geçen zerzevatçı, arabasında her türlü meyve ve sebzeyi taşırdı. Annelerimiz yünlerini götürüp, seçtikleri kumaşa göre yorgan yaptırırlardı mahalle yorgancısına... Artık bu ihtiyaçlar bu yollarla karşılanmıyor. Ne sokağımızın köşesinde kalaycı kaldı. Ne de bizim ona götürecek bakır kabımız. Artık mutfaklarımız çelik kaplarla donatıldı. Ekmekler de artık plastik kaplarda ya da naylon poşetlerde marketlere geliyor.

Bakırcı

1992 yılından beri Anadolu'yu karış karış gezip bu zanaatkârları fotoğraflamaya çalışıyorum. Gerekli bilgileri alıp başta batı Anadolu olmak üzere birçok yere gittim. Daha önce gittiğim herhangi bir bölgeye tekrar gittiğimde, birkaç zanaatkârın daha dükkânının kapattığını görüyorum. Bunun en büyük sebebi çıraklık sisteminin yok olması... Çünkü bu sistemde en az zanaatlar kadar dikkat çeken diğer bir sosyal olgu da "çıraklık". O günkü koşullarda hayatı devam ettirebilmek için ya devlet memuru olmak ya da bir zanaatı öğrenmek gerekiyordu. Bugünkü koşullarda olduğu gibi gelişmiş bir mesleki eğitimde olmadığı için, yapılacak tek davranış, öğrenilmek istenen meslek için bir ustanın yanına çırak olarak girmekti. Ailelerin sosyo - ekonomik durumuyla paralellik taşısa da genelde 9 – 11 yaşları arasında

gerçekleştirilen bu eylem, kalfalık sürecine (19–25)'e kadar devam ediyordu. Yetişmiş bu insan usta mesleği bıraktığında ya da vefat ettiğinde de, sistemin başına geçiyordu. Bugün ise bu sistemin özellikle el zanaatlarında işlemediğini, bu dallarda çıraklık sisteminin eskisi gibi yürümediğini görmekteyiz. Konuştuğum birçok zanaatkâr; (fotoğraflarını çektiğim) kendi çocuklarının bile bu işe devam etmek istemediklerini, yaşlandığı ve mesleği bırakmak istediği halde, mesleği bırakamadığını, sırf gelen birkaç talebi karşılayabilmek için tek başına çalışmak zorunda kaldıklarını ifade ediyorlar.

Sepetçi

Herhangi bir devlet korumasında da olmadıkları için ayakta kalma şansları ya da modern teknoloji ile bahşetme güçleri de yok. Bu geziler esnasında yorgancısı, sepetçisi, kalaycısı, süpürgecisi, demircisi, sokak fotoğrafçısı, semercisi, ayakkabıcısı, çömlekçisi, at arabası yapımcısı, bakırcısı ile karşılaşma ve tanışma sansını yakaladım. Hepsinin ortak derdi, eskisi kadar mesleklerine önem verilmediği, eskisi kadar para kazanamadıkları... Ve kimsenin bu meslekleri meslek olarak görmedikleri. Artık bu mesleklere modern şehirlerde rastlamak neredeyse mucize... Belki 10 yıl sonra bu meslekleri görme şansımızda olmayacak. Sadece bu tip görsel malzemelerle onları anacağız ya da hatırlayacağız. Her ne kadar hızla giden yaşan içersinde bunları göremiyorsak ta, önemini kavrayamasak ta bunlar bizim kültürümüzün bir parçası. Globalleşen dünya içinde neredeyse tüm modern toplumlar birbirine benzemeye başladı. Belki de bunun önüne geçmek imkânsız. Ama gelecek yüzyıllarda bizi diğer toplumlardan ayıracak olan özelliğimiz kültürümüz olacaktır. Bu mesleklerde kültür yapımızın bir parçasıdır. Yüzyıllar boyu devam eden mesleklerin son görünüşüdür. Ben bir görsel tarihçi olarak görevimi yaptığıma inanıyorum. Belki de benden sonrakilerin görevi; bu meslekleri ölümsüzleştirmek ve yok olmasını önlemek üzere projeler üretmeleri...

Tekerlekçi

KAYNAKLAR

"http://www.girisimciliknetwork.gen.tr/girisimciliginTarihcesi.html"

"http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=5895"

"http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=5895"

DALGIÇ, Ali Çoşkun "http://www1.gantep.edu.tr/~dalgic/iso.htm"

ÇEYİZ GELENEĞİNDE EL SANATLARININ YERİ VE ÖNEMİ

Prof. Tevhide ÖZBAĞI[41]
Araş. Gör. Pınar TOKTAŞ[42]
Araş. Gör. Bilge KARAÖZ[43]

GİRİŞ

Dünyanın her yerinde her aşaması bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, adet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir (Örnek, 1977, s. 185).

Evlenme Türk toplumunda en önemli toplumsal olaylardan biridir. Evlenmeye ilişkin hazırlıklar, eş seçimi, evlilik öncesi işlemler, evlenme törenleri, evlilik sonrası ilişkiler yörelere göre farklılıklar gösterir (Anonim, s. 299).

Çeyiz Arapça cihaz kelimesinden gelmiştir. "Çehiz" olarak kullanılmakla beraber "çeyiz" olarak kullanımı daha yaygındır. Evlenecek olan kızın evlenmeden önce baba evinden götürmüş olduğu her türlü ev eşyası, damat ve kendisine ait şahsi eşya, her türlü el sanatı ürünleri (dokumalar, örgüler, işlemeler, oyalar v.b.) ve elbiseler çeyizin içeriğini oluşturmaktadır. Çeyizi oluşturan ürünler bölgeler, örf ve adetler çerçevesinde şekillenerek değişiklikler göstermektedir. Bunun yanı sıra evlenecek kişilerin ekonomik durumu da çeyizin içeriğinde etkilidir.

Çeyiz kültürünün geçmişi incelendiğinde; Hun Türklerinde gelin giden kızlar, çeyizlerinde getirdikleri işlemeli kılıflar içinde minder ve yastıklar, halılar, kilimler, nakışlar ve keçelerle çadır evlerinin içini süsleyip döşemişlerdir. Hun kızlarının çeyizi yün, keçe ve deriden kaftan, giysi, çizme, börk, torba, sarkıntılı kemer ve çeşitli eşyalardan meydana gelirdi. Selçuklularda ise, çeyizde dokuma sanatı hâkimdi. Dokuma sanatı iki ana kaynaktan beslenmekteydi. Birincisi, sultanlar, vezirler ve diğer yüksek tabakadan insanlar için hazırlanan ve desenlerinde Orta Asya Türk üsluplarının hâkim olduğu kıymetli dokumalardan meydana gelmiş, ikincisi ise halkın kendisi için ürettiği, Oğuz Türklerinin geleneksel halı kilim, keçe, pamuklu bez, keten v.b. dokumalardan oluşmuştur.

Osmanlı toplumunda, Türklerin en ileri oldukları bir kültür sahası da çeyizin aslını meydana getiren, dokuma ve el sanatlarıdır. Osmanlı çeyizlerinin olağanüstü renk, motif ve üslup çeşitliliği, Osmanlı kadınları arasındaki üslup ve örnek alış verişi ile beslenmiştir. Etnik ve kültürel yapının homojen olduğu kasabalarda, uzak ova ve dağ köylerinde özgün Türk çeyizi, özellikle Yörük ve Türkmenler arasında sürmüştür (Kademoğlu, 1999).

İncelenen kaynaklarda; Dulkadir Prensesi Emine Hatun'un Osmanlı Sarayına (Çelebi Mehmet'e) gelin giderken çeyizinde yer alan sırma işlemeli ürünlerin saray ve çevresinde dikkat çektiği ve çok beğenildiği belirtilmektedir. Yine Dulkadir'li Prenseslerinden Siddi Hatun'un Fatih Sultan Mehmet'e gelin giderken götürdüğü ve tarihin muhteşem diye anlattığı çeyizinde yer alan 40 katır yükü, çeşitli sırma işi ürünlerin bulunması bu tekniğin Rumeli'ye ve İstanbul'un fethi ile de İstanbul'a yayılmasında etkili olduğu tahmin edilmektedir. Osmanlı

[41] Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, El Sanatları Eğitimi Bölümü.
[42] Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, El Sanatları Eğitimi Bölümü.
[43] Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, El Sanatları Eğitimi Bölümü.

Sarayına gelin gidenler ile birlikte varlıklı aile kızlarının çeyizlerinde de sırma işlemeli ürünlerin bulunmasının bir gelenek halini aldığı, daha sonraları ise bu geleneğin köy ve aşiretlere kadar yayıldığı ifade edilmektedir. Böylece Osmanlı sanatında önemli bir yere sahip olan sırma işçiliği önceleri saraçlar tarafından yapılırken ayrı bir sanat dili olarak uygulanmaya başlandığı görülür (Meriç, 2003, s. 208).

Osmanlı sarayında sultanların çeyizlerinin hazırlanmasında saray atölyeleri ağırlıklı olarak faaliyet gösterirken, bunların yanında sultanlar için çeyiz satın alınan veya siparişle çeyiz eşyası yaptırılan özel atölye ve dükkânlar yer alırdı. Osmanlı Hanım sultanları'nın çeyizi için çarşıdan alışveriş yapılması âdeti, İmparatorluğun son yıllarına kadar bütün ihtişamıyla devam etmiştir (Kademoğlu, 1999).

Günümüzde çeyiz denildiğinde üç ayrı çeyiz türü akla gelmektedir: Sandık çeyizi, beyaz eşya çeyizi ve hediye çeyizi. Farklı sosyal gruplarda her üç türlü çeyiz türüne rastlansa da, bunların her birine verilen anlam ve önem değişiktir. Sandık çeyizi genellikle el sanatları ürünlerinden oluşan çeşitli dantel örtüleri, işlemeli havlu, yatak takımı kenarları, oyalı başörtüleri gibi ürünleri kapsar (Resim 1) (Özbağı, 2002).

Resim No1: Serili bir çeyizden genel görünüm

Sandık kız çeyizinin en önemli özelliğidir. Çünkü kızın yaptığı el işleri onun içindedir. Bunlar; Yörelerin özelliklerine göre yapılmış patikler, yazma ve tülbentler, örülen danteller ve işlenen işlemeler. Ayrıca bunlardan başka oğlan evine gidecek bohçalar bulunur.

Bohçalar ise başlıca kaynana, damat, görümceler ve kocaları ile kayınlara yapılır. (Önceden birçok akrabaya bohça verilmesine rağmen son yıllarda hayatın pahalılaşması nedeniyle sadece aile içindeki kişilere verilir.). Mesela bu hediyeler Emirdağ'da şöyledir;

Kaynana ve kayınbabaya verilecekler: Kaynanaya örtü, patik, kumaş; kayınbabaya tespih, seccade, takke, havlu, çorap. Görümce ve kocasına: Görümceye yazma, patik ile kocasına havlu, çorap vb. Kayınlara: Birer gömlek, çorap, havlu (karıları varsa onlara da birer yazma ile patik) koyarlar.

Ayrıca karşı taraftan amca ya da halalara da hediye koymak isteyenler, kadınlara yazma ile patik, erkeklere çorap ile havlu koyarlar. Eğer Kayınları ya da görümcelerin çocukları varsa onlara da en azından birer çorap koymak şarttır. Sandığa çerez, pişmiş tavuk, nazarlık ve uğur kolyesi de konur.

Çeyiz sandığı oğlan evine kızın çeyizi ile birlikte gider. İnce işler sandıkta diğer çeyizlerden (yatak, yorgan ve elektrikli eşyalar) kamyonla gider. Düğünden önce çeyizle birlikte kız evi gidip kızın evini yerleştirir, çeyizleri yayarlar (Resim 2.3.4). Ayrıca sandık ne kadar eskise bile bir hatıra olarak kalır ve saklanır (Emirdağ Kaymakamlığı).

Resim No 2: Serili çeyizden işlemeli örtüler, oyalı yazmalar ve kıyafetler

Resim No 3: Serili bir çeyizdeki kenarları işlemeli örtüler, oyalı tülbentler

Resim No 4: Serili bir çeyizdeki örgü patikler ve çocuk kıyafetleri

Çeyizlerde olmazsa olmazların arasında çorap ve patiklerin olduğu açıktır (Resim 4). Nakışların çeşitliliği ve güzelliği bu çorapların yalnızca ihtiyaç için örülmediğini düşündürebilir. İnsanlarda köklü bir duygu olan süsleme ve nakışlarla kendini anlatma çok eski devirlerden günümüze kadar gelmiştir. Renkler ve nakışların değişmesi sonsuz kompozisyonlar oluşturmaktadır. Ortak sembollerin yanında her köyün çorabı kendine özgü adlar alır. Birbirinden güzel çorapların örüldüğü Anadolu'da Sivas'ın içinde örülen çoraplar bile eskiden mahallesine göre değişirdi. "Çorapta nakışı belli, hamamda halısı belli" sözü bunun için söylenmiştir (Üçer, 1982, s.109).

İşleme çok alanda görülür. Bunlar: Mutfak takımı, masalar, yüklük takımı, banyo takımı, karyola takımı, kırlentler, pul işlemeler vb. İğne oyaları ise çeyizlerde özel günler için yapılır (Resim 5). Oda takımlarında (vitrin ve sehpa örtülerinde) yapılan iğne oyası genelde günlük kullanımda pek yoktur. Misafir gelince açılır ve tekrar kapanır. Bazı yörelerde, buna Emirdağ'ı örnek gösterebiliriz; gelin kızın çeyiz bohçası mutlaka iğne oyalı olmak zorundadır. Havluların bir kısmı özellikle damat havlusu iğne oyalı olmalıdır. Özel günlerde alınan tülbent ve yazmalar da iğne oyalıdır. Oya tülbentlerde boru boncuk denilen kum boncuğu ile yapılır. Kız çeyizinde kaynanaya genelde iğne oyalı yazmalar gider (Emirdağ Kaymakamlığı).

Resim No 5: Çeyizde yer alan iğne oyalarından örnekler

Resim No 6: Dantel, yuvarlak ve büyük masa örtüleri, sehpa örtüsü, fiskos masası

Kız çeyizinde bulunması gereken en önemli el işlerinden biri de danteldir. Başlıca şu alanlarda görülür: Aralar, çarşaflar, yastık başları, yuvarlak ve büyük masa örtüleri, oda takımı, yatak odası takımı, sehpa örtüsü, fiskos masası, kırlentler, havlu kenarları, seccadeler, perdeler, yatak örtüleri, mutfak takımları (Resim 6,7).

Resim No 7: Dantel perdeler, oda takımları, çeşitli örtüler

Yörelerimizden bazı köylerde sandık çeyizinin hazırlanması tümüyle kızın sorumluluğudur ve el işindeki ustalığını yansıtır. Genç kızlar motifleri birbirlerine danışarak seçerler ve genellikle özgün tasarımlar yerine, kabul edilmiş desenleri kullanmayı tercih ederler. Sandık çeyizi, evlenecek kızın becerisinin göstergesi olarak algılandığı için annesinin çeyizinden herhangi bir parçayı hatıra amacıyla bile olsa kızın çeyizine eklediğine pek rastlanmaz. Genç kızlara hazırlanan çeyiz yeni kurulacak bir evde ihtiyaç olabilecek eşyayı hazırlamak amacıyla yapılmakta, bunun yanında, evlenme sırasında yapılan törenler de dikkate alınmaktadır (Özbağı, 2002, ss. 143 – 144).

Evlilikle ilgili adetler yöreden yöreye farklılık gösterdiği için örneğin; Ayaş ilçesinde kız büyürken anası çeyiz hazırlar, çoğu el işlemesi örtüler, mendiller çevreler, bohçalar, çoraplar kız çeyizinin önemli parçalarıdır. "Kız kucakta, çehiz bucakta", denilerek bu hazırlığa oldukça erken başlanır. Büyükler kıza iş, aş bellemesi için rehberlik eder, öğütler verir.

- El adamdan iş ister, dört duvar nakış ister.
- İşini güzelce belle, el adamın tandırdan guyar, külleden sesini alır.
- İşini işe ula, zaman kaybetme.
- Aman kızım işini, aşını iyi belle, analar besler hurmayla, eller döver yarmayla der, kız gelinlik çağına gelince görücülerin gelmesini bekler (Doğruol, 1997, s.300).

Genç kızları çeyiz hazırlamaya teşvik etmek için mahallelerde ve köylerde dostane yarışmalar düzenlendiği ve hazırlanan çeyiz ürünlerinin sergilendiği bilinmektedir. Genç kız evleneceği zaman yıllarca emek vererek hazırladığı çeyizini, düğünden önce, törenle sergiler. Çeyizin sergilendiği yer bölgeden bölgeye değişiklik göstererek, kimi zaman kız evinde kimi

zaman da evlenecek kızın yaşayacağı evde sergilenir. Bu hem genç kızın yeteneklerini, hem de yeni evine götürdüğü çeyizin kapsamının herkes tarafından görülmesini sağlar. Bazı yörelerde ilerde çıkabilecek anlaşmazlıklara karşı bütün çeyiz çalışmalarının tek tek taraflarca imzalandığı çeyiz senedi de hazırlanır.

Bir kızı, çeyizinin az olması veya olmaması erkek tarafının gözünde küçük düşürür ve gerekli itibarı görmez. Çeyizin az olması kız tarafının yetersizliğinin yanı sıra geleneklere de uymadıklarını göstereceğinden, gerekli çeyizin hazırlanabilmesi için düğün tarihinin ertelendiğine de sık sık rastlanmaktadır. Çeyizi az olan kızlar için halk arasında söylenen sözlerde vardır. Buna bir örnek vermek gerekirse, "Anası uyumuş, kız büyümüş" sözü çeyizin az veya fazlalığının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Özbağı, 2002,s. 143).

Resim No 8: Serili bir çeyizdeki motifli el bezleri, lifler ve peçeteler.

Çeyiz eşyaları el sanatlarının sürekliliğine de katkı sağlamıştır. Çeyiz geleneği ister konak kızı ister Yörük kızı olsun geçerliliğini korumuştur. Gelinlik kızlar yalnız kendileri için değil, evlenecekleri kişi için de çeyiz hazırlamışlardır. Çeyizde yer alan ürünler birtakım anlamlar da taşımaktadır. Bu anlamlar ürünün cinsine ve motif özelliğine göre farklılık göstermektedir. Kız çeyizinde veya damat için hazırlanan el sanatları ürünlerinde yer alan motiflerde yalnız çiçek ve benzeri motifler değil, yazı dâhil tüm motiflerde günlük hayatla ilgili dileklerini de belirtmişlerdir (Resim 8, 9). Örneğin, çevrelere ve peşkirlere işlenen sıra dağ motiflerinin gurbeti, uçan kuşlarının haber beklediğini işaret etmesi gibi (Sürür, 1974).

Resim No 9: Serili bir çeyizdeki işlemeli namazlık ve mendiller

Çeyizi oluşturan el sanatı ürünleri ait olduğu toplumun kültürel özellikleri ve el sanatları ürünlerine göre şekillenir ve ağırlık kazanır. Örneğin Kayseri, Kars ve çevresinde halı, kilim gibi dokuma ürünler çeyizlerde bolca görülürken, Trabzon, Afyon, Adana, Tarsus ve çevresinde yöresel dokumalar, bebeği beşikte bağlamak amacıyla "bebek bağı" adı verilen ince kolon dokumalar, bele bağlanan kuşaklar, peştamal, çantalar, Ağrı, Erzurum, Eskişehir ve çevresinde örgü, çorap ve patikler, oyalı yazmalar, Denizli ve çevresinde ağırlıklı tekstil ürünleri, Buldan bezi ve el dokuma kumaşlar, Bursa ve çevresinde ipekli işlemeler ve havlular (Resim 10), Adıyaman, Elazığ, Diyarbakır ve çevresinde iğne oyaları (Resim 5), Antep'te beyaz iş çeyizin olmazsa olmazları arasında yer alır. Bununla birlikte, birçok bölgedeki çeyizlerde de aynı ürünler görülmektedir. Tabi ki yurdumuzun el sanatı ürünlerinin ve kültürümüzün zenginliği dikkate alındığında verilen örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Çeyizi oluşturan el sanatı ürünlerinden; işlemeli yatak takımları, yastık, kırlent, bohça (Resim 11, 12, 13), mutfak takımları, çeşitli örtüler (Resim 15), dantel örtü ve kenar süslemeleri (Resim 14, 15), oyalı yazma ve tülbentler (Resim 16), örgü çorap ve patikler, işlemeli başörtüleri, boncuklu ve pullu tülbentler, gelin ve erkek iç çamaşırları, ipekli ve ipeksiz mendiller örnek verilebilir.

Resim No 10: İşlemeler ve havlular.

Resim No 11: İşlemeli yatak takımları, yastık

Resim No 12: Yastık, kırlent, bohça takımları.

Resim No 13: Çeşitli örtüler ve kırlentler.

Resim No 14: Dantel perde kenar süslemeleri

Resim No 15: Çeşitli dantel örtüler

Resim No 16: Kenarları oyalı yazma ve tülbentler

Sonuç olarak, çeyiz geleneğinin günümüz hayatında eskiden olduğu kadar törensel bir nitelik taşımadığı, ancak değişikliklere uğrayarak günümüz ihtiyaçları ve öncelikleri çerçevesinde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Şehir hayatında hayat şartları dikkate alındığında, genç kızlar çeyizleri hazırlarken ilgi ve zaman eksikliği, eğitim ve çalışma gibi zorunluluklardan dolayı kendilerinin yapamayıp yaptırdığı ya da çeyiz üreticileri ve mağazalardan temin ettiği, köylerde ise hala genç kızlar çeyizlerini ağırlıklı olarak kendilerinin hazırladıkları görülmektedir.

KAYNAKLAR

Anonim. (Büyük Larousse). C.8. s. 3912.

DOĞRUOL; Hatice. *Ayaş'ta (Merkez İlçe)Evlilikle İlgili Adetler ve Gelin Kızın Saçına Tel Örme*, **Ayaş ve Çevresi Kültür-Sanat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**. Özkan Matbaacılık. Ayaş, 1997.

Emirdağ Kaymakamlığı. **Emirdağ**. Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği, Uğur Ofset, Afyon.

KADEMOĞLU, Osman. **Çeyiz Sandığı**. Duran Ofset, 1999.

MERİÇ, A.*Kahramanmaraş Altın-Gümüş Sırmalar İçinde*. **Kültür ve Sanat Dergisi**, S.10, Ankara, 1991.

ÖRNEK, Sedat Veyis. **Türk Halk Bilimi**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977.

ÖZBAĞI, Tevhide. *Develi Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma*. **Bütün Yönleriyle Develi Sempozyumu Bildirileri**. Develi: Sanat Ofset Matbaacılık, Develi, 2002.

SÜRÜR, Ayten. *Türk İşlemelerinde Bölge Özellikleri*, **Türkiye'miz**, 1974.

ÜÇER, Müjgan. *Sivas'ın İki Köyüne Ait Bazı Çoraplar*. **Etnografya Dergisi**, S.7. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara,1982.

ERGEN VE ERGİN GİYİMİNDE GELENEKSELDEN MODERNLİĞE DÖNÜŞÜMDE MEDYANIN ROLÜ ISPARTA- SÜTÇÜLER/KESME KASABASI ÖRNEĞİ

Uzm. Hatice BAYSAL[44]

GİRİŞ

İnsan, yaşamıyla ilgili bilgiyi doğduğu andan itibaren içine doğduğu kültürden yaşayarak öğrenir. O coğrafyada nasıl bir evde oturulacağını, ne giyileceği, ne yenilebileceği gibi temel bilgilerin yanında yaşamın her alanına kaynaklık edebilecek yıllardır deneyimlenen bilgi yeni nesillere aktarılır. Bu da kuşaklararası bir iletişimdir (Karabaşa, s.1). Geleneksel yaşamda her kuşak kendinden önceki kuşağı izleyerek giyim-kuşam anlayışını, bir sonraki kuşağa taşır.

İnsanın var oluşuyla birlikte, öncelikle doğa koşullarından korunmak amacıyla ortaya çıkan giyim, günümüze kadar çeşitli doğal, toplumsal, etik değerlerin etkisiyle biçim değişiklikleri göstererek ulaşmıştır. Bu değişiklikler, ait olduğu toplumun folklorik, sosyo-ekonomik yapısı, yaşanılan coğrafya, kullanılan malzeme, iklim gibi nedenlerle oluşmuştur.

Genellikle kültüre bağlı olarak, vücudumuzu nasıl kapattığımız, ne giydiğimiz diğer insanlara bizim hakkımızda sinyaller gönderir. "giyen kişinin" yaşını, yaşadığı dönemi (tarihi kesit), kişiliğini, ekonomik ve sosyal durumunu kısaca yaşadığı çevrenin bütün özelliklerini ifade eder. (Demir- Ünal, s.58) Hele bu giyim –kuşam örneği geleneksel öğeler içeriyorsa, ait olduğu toplumun yerleşik ya da konar-göçer olup olmadığı, yaşanan tarihi olaylar hakkında bilgi verir. Örneğin bir Türkmen ya da Yörük köyüne gidildiğinde kimin sözlü, kimin nişanlı, kimin dul olduğu başlığından ve giydiği renklerden anlaşılmaktadır. Anadolu'da bir genç kızın sözlenmesiyle yapılan "baş düzeni" sosyal statüsünü belirler ve evlilik, olgunluk, yaşlılık dönemlerinde bu önemini kesintisiz korur.

Ancak giyim-kuşam anlayışında hiçbir değişimin olmadığını söylemek mümkün değildir. Bu değişim ve dönüşüm süreci erkeklerde askerlik, iş gibi nedenlerle yaşadığı çevrenin dışına çıkışla birlikte daha hızlı olmuş, erkek giyim konusunda kent kültürüne daha hızlı uyum göstermiştir. Kırsal yaşamda dışa kapalı kalan kadın ise giyim tarzını daha uzun süre devam ettirmiştir.

Öte yandan iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucu günümüzde artık insanlar yaşadıkları mekânda kalsalar bile Medya (kitle iletişim araçları), özellikle de televizyon yoluyla dış dünyaya açılmaktadır. Bu açılımda medya bireylerin bilgi, kanaat, tutum, duygu ve davranışları üzerinde büyük oranda bir etkileme gücüne sahiptir. Bireylerle birlikte bütün toplum ve kültür medyanın gücünün etkileme alanının sınırları içinde yer almaktadır. Kültürel ortamımızda görselleşmenin etkisi giderek yükselmekte, tüm dünyayı etkisi altına alan bu görselleşme patlaması ile özellikle değişim ve dönüşüme daha açık olan gençlerin, Televizyon ekranlarından yayılan popüler ürünlerin kabulü ve kullanımı sırasındaki kültürel dönüşümlerinde medyanın özellikle giyim - kuşam kültürü üzerindeki rolünün araştırılması gerekli görülmüştür.

---

[44] Süleyman Demirel Üniversitesi, Radyo-TV Uygulama ve Araştırma Merkezi, Isparta.

MEDYA, POPÜLER KÜLTÜR VE GENÇLİK

Medyanın toplumun yapısı, kurulu düzeni ve bireyler arası ilişkilerin niteliği ve şekli üzerinde yeniden yorumlayıp, düzenleyici ve şekillendirici bir etkisinin olduğunu medya konusunda yapılan araştırmalar açıkça göstermektedir. Çoğu ampirik[45] nitelikli olan araştırma bulgularına göre medya, durum belirlemede ve gerçekliği şekillendirmede çok etkin bir role ve güce sahiptir.(Arslan, s.1) Özellikle Kanadalı iletişim bilimcisi Marshall Mc Luhan'a göre, dünya kültüründe görülen toplumsal, siyasal ve iktisadi değişimlerin motorunu, yazı, baskı, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları oluşturmaktadır.(Çetinkaya, s. 144) Günümüzde bu araçlara İnternetin de eklenmesiyle değişim ve dönüşüm daha da ivme kazanmıştır.

Kültür ve toplumun değişim sürecini meşru kılma araçlarından biri olan medya özellikle de televizyon (Düzgün, s.152), bireylerin "simgesel çevrelerine" hükmetmede çok etkin bir güce sahiptir. Televizyon ile ilgili içerik analizlerinin yapıldığı araştırmalarda, televizyon programlarının aile, eğitim, iş, yaş ve cinsiyet, doğum ve ölüm gibi birçok toplumsal gerçeklikler konusunda deforme edici etkilerinin olduğu; programlarda sergilenen mesajların toplumdaki suç işleme eğilimlerini tahrik edici ve şiddet olaylarını artırıcı doğrultuda etki yaptığını ortaya koymuştur (Arslan, s.1/ RTÜK Raporu).

Medyanın rolü günlük yaşamın vazgeçilmezleri haline gelen popüler kültür ürünlerinin oluşumunda da inkâr edilemez boyuttadır. Hele televizyon, kültürel değişme açısından popüler kültürün en temel taşıyıcısı konumundadır.(Yıldız, s.173) Birey televizyondan aldığı popüler kültür değerleriyle, gündelik yaşamına kılavuz olabilecek yargılara vararak kendini gerçekleştirmenin yapay bir biçimini benimsemektedir.

Hızlı bir üretim ve tüketim sürecine sahip olan Popüler kültür olgusunun özelliklerinden birisi olan "Moda", öncelikle giyim ve davranışta etkili olan görünüşleri; estetik, etik ve toplumsal kuralları ve bunlar üzerindeki değişmeleri belirtir. Örneğin, bir dönem "biri bizi gözetliyor" tarzı yarışmalar modayken şimdi bütün kanallarda pop starlarını bulma yarışı, gelinlerini-damatlarını hatta kaynanalarını bulma yarışı sürüyor. Bu durumdan katılan, izleyen, yayınlayan ve özellikle de reklâm veren herkesin oldukça memnun olduğu görülüyor. Roland Barthes'in dediği gibi;

> *"... popüler kültür olguları, filminden deterjan reklâmına, resimli dergilerin yemek örneklerinden, haftalık fal sayılarına değin her yoldan yararlanarak yapayı doğal, yüzeyseli derin, geçiciyi sonrasız, yalanı gerçek gibi gösterir"*

Böylece, tüm kalkınan, kentleşen toplumlarda doğal olanın yerini alan modernleşmenin getirdiği yapay ürünler, seri üretimin hızında ve tüketimin kendi kendini besleyen koşullarında çoğalmakta ve alıştıkça vazgeçilmez olmaktadır. (Düzgün, s.150)

Televizyon birtakım mesajlar aracılığıyla güzel-çirkin, kaliteli-kalitesiz, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi kavramları sınamakta kullanacağımız ölçütler sunmaktadır. (Mutlu, s.12) Bu nedenle belli bir yaşa gelmiş ve gerçeğe ulaşabilmek için başka kaynaklara yönelebilen kesimler bir yana, medyanın tehdidi altındaki en önemli kesim gençler ve çocuklardır. Gençler

45 Deneye dayalı

medya hakkında genellikle kuşkucu değil, tam tersine onun eğlendirici olduğunu düşünmektedir.

Ülkemizde gençlerin önemli bir kısmı, iyi bir televizyon izleyicisidir. Özellikle "popstar" türü yarışma ve eğlence programları, aksiyon filmleri, birbirine benzeyen dizi filmler, gençlerin ilgiyle izledikleri program türleridir. Liseli gençlerin müzik yarışma programlarını izleme oranını ölçmeye yönelik yapılan bir araştırma bulgularına göre, gençlerin %50'si çoğunluğunu izledim derken, sadece %10'unun yarışma programlarını izlemediği ortaya çıkmıştır (Albayrak, s.277). Televizyon bu eğlencenin içerisinde gençlere, ne giyecekleri, nasıl davranacakları gibi pek çok konuda yol göstericilik üstlenirken, erişemeyecekleri sahte düşler satar. Gençler beyaz camda, hayalini kurdukları büyük aşkları yaşar, satın alamayacağı giysileri giyer, arabalara biner, belki de hiç elde edemeyeceği gücü kazanır ve büyük konaklarda rahat bir yaşam sürer.

Medyanın gençleri etkilediği bir başka boyut da, reklâmlardır. Reklâmların dili, görsel malzemeleri, tüketime yönelik kışkırtıcılığı ile gençler zihinsel olarak etkilenmektedir. Reklâmlardaki görsel ve yazısal mesajlar, gençlerde özentiye yol açmakta, geçlerin içinde bulunduğu ekonomik şartları, olumsuz yöntemlerle zorlamalarına varacak kadar, yine olumsuz sebepler oluşturmaktadır (Çetinkaya, s.144–145).

Bütün bu düşünceler, toplumsal ve kültürel etkileşim boyutunda medyanın en azından dikkatli bir biçimde incelenmesi ve izlenmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

İletişim teknolojilerindeki gelişme ve küreselleşme rüzgârıyla birlikte karşı karşıya kaldığımız akültürasyon sürecinde kendi kültürel varlığımızın ve renkliliğinin korunabilmesi oldukça önemlidir. Bu anlamda yapılan çalışma ile ekranlardan yansıyan görsel şölenin gençlerin giyim - kuşam tercihlerindeki etki boyutu araştırılarak; giyim kültürünün geleneksel çağdaş etkileşimi ile geleceğe aktarımı noktasında öneriler sunmak; bölgenin geleneksel giyim-kuşam alışkanlıklarının kayıt altına alınarak araştırmacılar için bir veri tabanı oluşturması amaçlamaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİĞİ

Gençlerin giyim alışkanlıklarındaki gelenekselden modern tarza dönüşümde medyanın rolünün belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada, alan araştırması yapılarak yöredeki giyim kuşam alışkanlıkları fotoğraf ve görüntü çekimleriyle kayıt altına alınmış, interaktif anket tekniği ile elde edilen veriler, röportajlar ve gözlemle desteklenmiş ilk ve ikinci elden verilerden oluşmaktadır.

Anket, Kesme Kasabası'nda yaşayan 14–25[47] yaş arasındaki gençlerden oluşan 104 kişilik çalışma grubuna 10 Kasım 2005 tarihinde yüz yüze uygulanmıştır. Anket formu

---

[46] Tek kültürlülük

[47] *Fiziksel, sosyal ve psikolojik olgunluğa erişmenin tamamlanması olarak tanımlanan gençlik dönemi 15–24 yaş arasını kapsar. 10–19 yaşları ise ergenlik dönemidir. (Yılmaz) Ancak, önemli değişikliklerin söz konusu olduğu bu

hazırlanırken soruların amaca uygun olmasına, anlamlı bir biçimde sıralanmasına ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmanın evreninin tespit edilmesinde Isparta İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2005–2006 Eğitim Öğretim Yılı verilerinden, Isparta Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü'nden alınan DİE'nin 2000 yılı genel nüfus sayımı istatistiklerinden ve Kesme Belediyesi verilerinden yararlanılmıştır. Sütçüler İlçesi Kesme Kasabası'nda eğitim-öğretim faaliyetine devam eden Pansiyonlu İlköğretim Okulu'nun 8. Sınıfındaki 37 öğrenci; Kesme Lisesi'nde öğrenimlerini sürdüren toplam 35 öğrenci, kasabada fiilen yaşadığı belirtilen ilgili yaş grubundaki 32 genç araştırma grubumuzu oluşturmuştur. Anket, sayının az olması nedeniyle tüm gruba uygulanmıştır.

VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırmada, 35 sorudan oluşan bir görüşme formu hazırlanmış ve uygulanmıştır. Verilerin toplanmasında, esas olarak survey tekniğinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler, bilgisayar ortamında sosyal bilim araştırmalarına uygun olarak hazırlanan SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Öte yandan Kesme Kasabası'nın geleneksel giyim tarzı konusunda Ek-1'de isimleri belirtilen kaynak kişilerle 10 Kasım 2005 tarihinde görüşme tekniğine uygun olarak veriler elde edilmiş, görüşmeler ve giysi örnekleri kamera ile görüntülenmiş, ayrıca Demet KASAP tarafından fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır.

ARAŞTIRMA ALANININ ÖZELLİKLERİ[48]

Çalışma alanı olarak seçilen Kesme Kasabası, coğrafi konum olarak dışarıya kapalı bir yerleşim yeridir ve bölgenin tarihinden de anlaşılacağı üzere Yörük - Türkmen Kültürü egemendir. Kasabada geleneksel yapı diğer yerleşim yerlerine oranla daha çok korunmuştur.

Coğrafi: Kesme Kasabası, Isparta ilinin güneyinde yeralan Sütçüler İlçesi'ne bağlıdır. Kesme Kasabası Isparta'dan 134, Sütçüler ilçe merkezinden 90 kilometre uzaklıktadır. Denizden yüksekliği 2500 metreye kadar ulaşmaktadır. Toros Dağları arasında dağlık ve engebeli bir arazide bulunur. Bölgede geniş düzlükler çok azdır ve karasal bir iklime sahiptir.

Ekonomik: Ekonomik durum, coğrafi yapıya bağlı olarak oldukça zayıf kalmıştır. Ekilebilir arazinin azlığı ve sulu tarım imkânının olmayışı tarımsal gelişmeyi kısıtlamış, yöre halkını hayvancılığa yönlendirmiştir. Resmi kaynaklar dışında belediyenin geliri yok denecek kadar azdır.

---

dönemin başlangıcı ve bitişi her bireye göre değişmektedir (Göka, Türkçapar, s.1). Bu nedenle araştırmanın yapılacağı grup yaşı 14 – 25 olarak belirlenmiştir.

[48] Araştırma alanına ilişkin bilgiler http://www.ispartacevreorman.gov.tr/SUTCULER.HTM ve http://sutculer.ispartanet.com sitelerinden alınmıştır.

Tarihi: Sütçüler ilçesinin kuruluşunun M.Ö. 200 yıllarına kadar dayandığı bilinmektedir. Yörenin kesin olarak Türklere geçiş tarihi 1224 Alaaddin Keykubat zamanına rastlar. Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden sonra, Batı Akdeniz yöresini yurt edinen Türk Boyları uzun süre göçer hayatı sürdürmüşlerdir. Horasan'dan gelen Kayı Boyu Türkmen aşiretlerinden biri de Alanya-Manavgat yöresini yurt edinmiş, Sütçüler ve havalisindeki geniş otlaklarıda kendilerine yazlık olarak seçmişlerdir. Konargöçerlerden bir bölümü, ormanları, otlakları ve serin sularıyla beğendikleri yöreye sürekli yerleşmişlerdir. Kesme Kasabası da bu yerlerden birisidir. Beldenin ilk yerleşimi, Yörükler ve civardan gelen insanlarla olmuştur.

Demografik: Sütçüler ilçesine bağlı olan Kesme Kasabası'nın 2000 yılı Genel Nüfus Sayımına göre toplam nüfusu 3001'dir. Bu Nüfusun büyük bir bölümü -özellikle gençler- ekonomik nedenlerle İstanbul, İzmir, Antalya gibi illerde çalışmak için Kasaba dışına çıkması nedeniyle kasabada fiilen yaşayanların sayısı nüfus sayımındaki rakamlara göre daha düşük düzeydedir. Ekonomik nedenlerle kasaba her yıl göç vermektedir.

İletişim Olanakları: Kesme Kasabası iletişim olanaklarına sahip bir yerleşim yeri. Kasabada yaşayanlar bugün telefon, televizyon, radyo gibi iletişim araçlarına sahip. 25 yıldır kasabada fiilen yaşayan Hüseyin Erdeğer, kasabadaki televizyonlaşmanın 1980'lerden sonra hızlandığı, bugün televizyonsuz ev kalmadığını ve televizyon izlemek için uydu antenlerinin görüldüğü bir kasaba haline geldiğini belirtiyor. Kasabada bulunan kahvehanelere günlük üç gazete ulaştığı (Yeni Şafak, Zaman, Ortadoğu), buralarda gazete okuma imkânının olduğu belirtiliyor. Kasaba kitap yönünden zengin bir de Halk Kütüphanesi'ne sahip. Kasabaya ulaşan herhangi bir dergi yok ve kasaba'da internet ulaşımını sağlayabilecek olanak mevcut değil.

Doğal Yapı dağlık ve engebeli olduğundan Sütçüler bölgesi yıllarca yol sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in bölgeye gösterdiği ilgi sonucunda Kesme Kasabasına ulaşan yol yeniden düzenlenerek asfaltlanmıştır. Kasabadan Isparta il merkezine ulaşım tek seferle sağlanmaktadır. Kesme Kasabasında, Sağlık Ocağı, İlköğretim Okulu, Lise 200 kişilik öğrenci yurdu, eğitim, sağlık ve orman lojmanları bulunmaktadır.

KESME KASABASI GİYİM KÜLTÜRÜ

Yakın bir zamana kadar giyim-kuşam kültürü açısından da geleneksellliğini koruyabilen Kasabada gençler artık günlük yaşam içerisinde modern giyim tarzını benimsemiştir. Kasaba'da erkeklerin giyim alışkanlıkları'nın 1950'li yıllarla birlikte değişmeye başladığı, bugün erkeklerin geleneksel giyim tarzından tamamen uzaklaştığı ve kent giyim kültürünü benimsediği yapılan görüşmelerde belirtilmiştir. Ancak kadınların giyim alışkanlıklarında, son 20 yılda özellikle gençlerde giderek hızlanan bir değişim gözlense de orta yaş üzerindekilerde geleneksel giyim tarzına ilişkin bazı özellikler hala devam etmekte, geleneksel

kadın giyim alışkanlıkları düğünlerde yaşatılmaktadır. Geleneksel giysiler düğün törenlerinin kına gecesi eğlencelerinde geceye özel giyim tarzı olarak yaşam alanı bulmaktadır.

Kesme Kasabası'ndaki Geleneksel Kadın Giyiminde;

Başa, bordo renkli fes üzerine, alnın üzerine gelecek şekilde iki sıra "Osmanlı Altını" tabir edilen, gelinlerde 30–40 tane olmak üzere iki sıra sık bir şekilde altın dizilir. Bu altınların sayısı ekonomik duruma göre değişiklik gösterse de 5'den az olmaz. Daha önceki yıllarda altın yerine "ikilik" denilen gümüş paralar başlıkta yer alırmış. Altın sırasının üst kısmına gümüşten "çıngır ya da Yurgu" adı verilen, ve üst kısımdan her iki yana- omuzlara kadar- uzanan gümüşten bir süs takılır. Çıngır'ın da üst kısmına "Üç Ayak/Küpe" denilen, mavi cam boncuklardan yapılmış üçlü çiçek motiflerinden oluşan süs fesin üzerine tutturulur. Fesin üzerine, uçları pullu ya da boncuk oyalı büyükçe beyaz tülbentler, baş süslemeleri görülebilecek şekilde bağlanır. Gelinlerde ise bu beyaz örtü yerine mavi, yeşil, pembe, eflatun, turuncu, kırmızı renkli pul işlemeli, tül ya da şifon cinsi kumaşlardan yapılan örtülerin birbirine eklenmesiyle oluşturulan ve gelinin ayak bileklerine kadar uzanabilecek uzunlukta "duvak" denilen örtü bağlanır.

Genç kızların kullandığı başlıklarda büyük oranda gelinlerle ile aynıdır. Ancak genç kızlarda altınlar tek sıra yapılır ve fese tek sıra dizilen altınlar mutlaka 7- 9- 11 gibi tek sayıdan oluşur. Genç kızların başlıklarında ayrıca altınları kapatmayacak şekilde renkli yapma çiçekler bulunur.

Evlenen her genç kıza yeni statüsüne uygun yeni bir başlık yapılır, her kadının hem genç kızlığından hem de evliliğinden olmak üzere iki başlığı olur. Gelinlerin başlığına evlenirken dizilen altınlar, ekonomik sıkıntı çekilen dönemlerde ihtiyacı olduğunda satabilsin diye konulmaktadır. Kadın, sattığı her altının yerine gümüş para ekler, başlıkta yine iki sıra altın ve gümüşler yer alır.

Üste; Alta Şalvar denilen, genelde kırmızı renkli kadife ya da yünlü cins çiçekli, pırıltılı bir kumaştan yapılan, beli lastikli, ağı geniş, bilekleri büzgülü bir don giyilir. Üstüne "içlik" denilen, siyahlı-kırmızılı çiçek desenli, pırıltılı-pullu, kolsuz, önden çıtçıtla tutturulan, yakasız yelek cinsi bir buluz giyilir. Bunların üzerine "Üç Etek" giyilir. Üç Eteğin üzerine, bel kısmını saracak şekilde yünlü ince iplerle dokunmuş "kuşak" sarılır. Kuşağın üzerine, canlı renklerden genelde dikine çizgili, ince kumaştan "Peştamal" denilen önlük, çarpana ile bele bağlanır. Çarpana, yün ya da etamin ipi denilen renkli iplerle "küpeli, söğüt dalı, maka, yan ala, kılınç" adı verilen çeşitli desenlerde dokunur. Eni yaklaşık 10 cm., uzunluğu da 4,5 metre kadardır. Uçları püsküllüdür. Kız anneleri ya da kaynanalar dokur. En üste ise "kepe" denilen,

kadifeden, sırma işlemeli, kısa cepken türünde kollu giysi giyilerek üst giysisi tamamlanmış olur.

Ayağa: Genelde krem renginde, yünden iplerden, çeşitli desenlerde örme çorap giyilir. Ayakkabı olarak, çeşitli renklerde yemeni giyilir.

Gelinlerde boyuna aksesuar olarak beşibirlik altınlar, eski ve yeni 20'lik altınlar, kollara da altın bilezikler takılır.

Kesme Kasabası'nda kadın giyiminde de değişim söz konusu olmasına rağmen yaşlı kadınlarda hala geleneksel öğeleri görmek mümkündür. Yaşlı kadınlar günlük yaşamlarında, bilekten büzgülü don, üzerine beli lastikli çiçekli kumaştan etek giymektedir. Üzerlerine kazak ya da triko cinsi ceket, başlarına da başlıklarını takmaktadırlar. Günlük yaşamdaki giyim tarzı tamamen geleneksel olmasa da hiç değişmemiş olanı başlıklardır. Tamamen geleneksel öğeler içeren giysiler düğünlerde, çeşitli törenlerde giyilmektedir. Genç kız ve gelinler günlük yaşamlarında kente özgü giyim tarzını tercih etmektedir.

Kesme Kasabası'ndaki Geleneksel Erkek Giyiminde; Erkeklerde başa fes ya da şapka giyilir. Üste "Şalvar" denilen, ağı aşağıda, beli uçkurla bağlanan, ayak bileklerine doğru daralan, yün kumaştan iki yanı elle dikilen, yukarısı bol aşağısı dar giysi giyilir. Şalvarın üstüne bele gelecek şekilde yünden kuşak sarılır. Üstüne hırka gibi yakasız olarak içi ve dışı farklı renklerde olmak üzere her iki tarafı da kullanılabilecek şekilde dikilen "Aba" denilen bir giysi giyilir. Ayağa yün ya da keçi kılından yapılan iplerden örülmüş ve dize kadar uzanan çoraplar giyilir. Ayakkabı olarak deriden yapılan çarıklar zamanla yerini petrolden yapılan siyah lastik ayakkabıya bırakmıştır.

Kasabada bugün geleneksel tarzda giyinen erkekleri görmek mümkün değil, zira kasabada bu giyim alışkanlığının 1950'li yıllardan sonra terk edildiği belirtiliyor. Günümüzde erkekler giyim olarak bilinen kumaş pantolon, gömlek ve ceket tercih etmekte, yaşlılar ayrıca başlarına kasket takmaktadır. Köyün genç erkekleri ise çoğunlukla spor giysiler giymektedir. Altta kumaş pantolon veya kot pantolon, üzerine gömlek, tişört, mont tercih edilmektedir. Ayakkabılar ise sportif ve genelde düztabanlıdır. Kasabanın geleneksel giyim tarzından öğeler taşıyan bir tarzda giyim alışkanlığının ancak çobanlarda görülebileceği belirtiliyor.

BULGULAR VE YORUMLAR

Görüşülenlerin Sosyolojik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Demografik Özellikler: Anketimize katılanların 67'si erkek, 37'si kadın olmak üzere toplam 104 kişidir. Buna göre örneklemin %64,4'ü erkeklerden, %35,6'sı da kadınlardan

oluşmaktadır. (Ek2-Tablo 1) Ankete katılan gençler 14–20 yaş grubunda yoğunlaşmaktadır. (%81,7) 21–25 yaş grubu ise %18,3 oranında temsil edilmektedir. (Ek2-Tablo 3) Görüşülenlerin %57,7'si Sütçüler ilçesi, %24'ü Kesme Kasabası, %15,4'ü Isparta doğumludur. Görüşülenlerin büyük çoğunluğu yaşadıkları kasabada doğmuştur. (Ek2-Tablo2)

Sosyo-Kültürel Özellikler; Görüşülenlerin %69,2'si öğrenci, %30,8'i de mezun durumdadır. Öğrencilerin %35,6'sı ilköğretim son sınıf öğrencileri, %33,7'si lise öğrencileridir. Mezun durumda bulunanların %54,8'i Lise ve dengi okul mezunu, %19,4'ü ilkokul mezunu, %12,9'u ortaokul mezunudur. (Ek2-Tablo 4–5 ve 6)

Görüşülenlerin annelerinin %89,4'ü ilkokul, %4,8'i ortaokul mezunu ve %1,9'u da hiç okuma yazma bilmemektedir. (Ek2-Tablo 7) Annelerin eğitim seviyesinin düşük olması, kendi eğitim dönemlerindeki olanakların yetersiz olması yanında cinsiyetleri ve yörenin kız çocuklarının eğitimi açısından sergiledikleri tutumla da ilgili olabilir. Görüşülenlerin babalarının eğitim durumundaki tablo %57,7'si ilkokul, %26,9'u ortaokul, %9,6'sı lise ve dengi mezunudur. (Ek2-Tablo 8) Babaların eğitim durumu da ilkokul ağırlıklıdır.

Annelerin meslekleri açısından %97'si ev hanımı, baba mesleğinde ise %47 oranında serbest meslek ilk sırada yer almaktadır. Babaların %21,2'si çiftçilikle uğraşmakta, %17,3'ü işçi, %10,6'sı da memur olarak görev yapmaktadır. (Ek2-Tablo 9 ve 10)

Ekonomik Özellikler; Gençlerin ailelerinin büyük bir bölümü (%60,6'sı) 500.YTL'nin altında gelir elde etmektedir. Bu da bizi Kasabanın büyük bir bölümünün düşük bir gelir grubunda yer aldığı sonucuna götürmektedir. 501–600 YTL gelir grubunda %17,3'ü, 601-700 YTL grubunda %5,8'i, 701-800 YTL grubunda %1'i, 801–900 grubunda %2,9'u ve 901 ve üst gelir gurubunda %7,7'si bulunmaktadır. (Ek2-Tablo 11) 901 ve üst gelir grubunda bulunanlar kasabada kuyumculuk işi ile uğraşanlar, kekik ticareti ile uğraşanların bulunması dolayısıyladır. Düz arazisi bulunmayan kasabada sulama imkânı da olmadığı için sulu tarım yapılamamakta, çok az kuru tarımla ve hayvancılıkla uğraşılmaktadır. Ekonomik gelir elde edilen bir başka alan ise çevre ilçelerde mevsimlik çalışmadır.(Eğirdir-Elma hasadı, Güneykent, Senir, Kılıç...vb gül hasadı) Tüm bunlar Kasabanın ekonomik durumu hakkında net bir görüş sağlamaktadır.

Gençler ve Medya İlişkisi Üzerine Bulgular

Kültürel ortamımızda görselleşmenin etkisi giderek yükselmekte, bireyleri ve toplumu etkisi altına alan bu görselleşmenin yükselişinin ardındaki en büyük neden televizyon olarak gösterilmektedir. (Şahin, s.3) Gençler ve kitle iletişim araçlarından televizyon arasındaki ilişkiye dair bulgularda; gençler düzenli olarak televizyon seyredip seyretmediklerine yönelik sorumuza %41,3 oranında evet yanıtını veriyor. Televizyon seyreden fakat bunu düzenli olarak gerçekleştirmeyenlerin oranı ise %58,7. (Ek2-Tablo 12) Görüşülen gençlerin hepsi düzenli ya da düzensiz televizyon izleyicisidir. Çünkü televizyon izleme durumuyla ilgili soruya tüm katılımcılar cevap vermiştir. Günün hangi saatlerinde daha çok televizyon izlendiğine dair yöneltilen soruda %63,5 oranında akşam saatlerinde izlendiği ortaya çıkmıştır. Herhangi bir saate bağımlı kalmadan fırsat bulduğunda izleyenlerin oranı ise %33,7 dır. (Ek2-Tablo 13) Sabah ve öğleden sonraki saatlerde izleyenlerin oranı oldukça düşüktür, bunun nedeni de gençlerin çoğunun öğrenci olmasından kaynaklanmaktadır. Yine gençlere televizyon izlerken en çok tercih ettikleri programları öncelik sırasına göre belirlemelerini istediğimiz sorumuzda birinci öncelikli olarak tercih edilen programlardan haber ve haber programları ile diziler %22,1 gibi aynı oranla ilk sırada yer almaktadır. Bunu %16,3 ile spor programları ve %10,6 ile

yarışma programları izlemektedir.(Ek2-Tablo 14) Bu da gençlerin ekranlarda çokça yer işgal eden popüler programlar olan diziler, müzik yarışma programları ve müzik programlarının ilgilerini çektiğini gösteriyor. Haber ve haber programları ile spor programlarının öncelikli çıkmasında ise insanın haber alma ihtiyacı ve görüşülenlerin büyük oranda erkek olması sebebiyle spor programlarını tercih etmeleri gösterilebilir.

Gençler ve Moda İlişkisi Üzerine Bulgular

Görüşülen gençlerin modayı takip edip etmedikleri sorusuna %52 oranında takip etmedikleri, %40,4 oranında zaman zaman takip ettikleri ve %6,7'si de her zaman takip ettikleri yönünde cevaplar alınmıştır. (Ek2-Tablo 15) Kasabanın ve ailelerin ekonomik görünümleri dikkate alındığında takip etmeme cevabının yüksek oranda olmasının yadırganmaması gerekiyor. Gençler "moda"yı daha çok hangi medya kanalından takip ettikleri sorusuna cevap verenler arasında %84 oranında televizyondan takip ettiklerini belirtmektedirler. Kasabaya günlük gazetelerin ulaşımının kısıtlı olduğu ve dergilerin ulaşmadığı göz önüne alınırsa gençlerin modayı takip kanalı olarak televizyonun ilk sırada gelmesi olağan bir sonuç. Bu nedenle gazete, dergi ve diğer kanallara verilen cevapların oranı oldukça düşük kalmıştır. (Ek2-Tablo 16) Gençlerden %21,4'ü medyada giyim tarzını örnek aldıkları kişiler olduğunu, %78,6'sı da olmadığını belirtmiştir. Evet cevabını verilenlere sorulan kimi örnek aldıklarına ilişkin cevaplarda son dönemde müzik dünyasında popüler olan bir isim İsmail YK % 31,6 ile en çok örnek alınan kişi olarak belirtilmiştir. % 15,8 ile Özcan Deniz ikinci sırada yer alıyor. Diğer isimler ise Mustafa Yıldızdoğan, Kenan İmirzalıoğlu, Onur Akın, Göksel, Recep Tayyip Erdoğan, Sibel Can, Gülben Ergen, Mehmet Kalay, Seda Sayan, Mustafa Sandal'dır. (Ek2-Tablo 17 ve 18)

Gençler medyada gördükleri ve beğendikleri ünlülerin tarzlarına ilişkin dikkatlerini ilk %41,7 oranında modern giyimli ve şık olmalarının çektiğini belirtiyor. %24,3 oranında kendine özgü giyim tarzları ve % 22,1 oranında da saçlarının şekli dikkat çeken özellikleri olarak belirtiliyor.(Ek2-Tablo 19) Unutulmamalı ki bir dönem Tarkan'ın saç tarzı gençler arasında en çok tercih edilen saç tıraşı olmuştu. Gençler ünlülerin giyim tarzları konusunda farklı düşüncelere sahip, gençlerin %24 'ü modaya uygun ve şık diye tanımlarken, %22,1'i rüküş olarak gördüğünü belirtiyor. Kültürümüze uygun değil diyenlerin oranı ise % 21,2 (Ek2-Tablo 20).

Gençlere modayı kendilerince nasıl algıladıklarını, neyin moda olduğunu sorduk ve %26,9 oranında moda yeni çıkan şeyler, % 22,1 oranında da her yıl değişen şeyler olarak tanımlandı. Modanın geçici olarak yeniliğe toplumun beğenisine sunulmuş kısa süreli giyinme şekli ve süslenme biçimi tanımından baktığımızda gençlerin moda konusundaki bilgileri tanımlarda da ortaya çıkıyor (Balıkçı, s.47). Modayı zamanın gerektirdiği şeyler olarak değerlendirenlerin oranı % 16,3, kendine yakışan diyenlerin oranı % 14,4, güzel giyinmek olarak değerlendirenlerin oranı % 8,7 dir. Moda % 3,8 oranında bir yaşam biçimi, yine aynı oranda marka olarak belirtilmiştir (Ek2- Tablo 29).

marka konusunda da yabancı marka tercihinin daha fazla olduğu görülmektedir, bu da televizyon ekranından yansıyan ve bir kent kültürü olan popüler kültürün kırsal kesimde de kendine yaşam alanı bulduğu ve kırsal kesimdeki gençleri de etkisi altına aldığı görülüyor.

Tablo 3- Ailenin Aylık Geliri * Giyisi Alırken Dikkat Edilen Özellikler

Ailenin Aylık Geliri (YTL)	Giyisi Alırken Dikkat Edilen Özellikler (%)				
	Yabancı Markalı	Markalı Olması Yeterli	Modaya Uygun	Kullanışlı	Kaliteli ve Ucuz
500'den az	4,8	11,1	9,5	41,3	28,6
501-600	5,6		22,2	22,2	33,3
601-700			33,3	16,7	33,3
801-900	66,7	33,3			
901'den fazla	37,5	12,5		25,0	25,0

Gelir düzeyi ile giyim tarzı beğenisi arasındaki ilişkiye dair bulgular da marka tercihi ile paralel sonuçlar sergilemektedir. Aşağıdaki tablo-4'te görüldüğü gibi ailelerin gelir düzeyi yükseldikçe giyim tarzı beğenisi de gelenekselden moderne doğru kaymaktadır.

Tablo 4- Ailenin Aylık Geliri * Giyim Tarzı Beğenisi İlişkisi

Ailenin Aylık Geliri (YTL)	Giyim Tarzı Beğenisi (%)	
	Geleneksel	Modern
500'den az	54	46
501-600	50	50
601-700	40	60
801-900	-	100
901'den fazla	-	100

Dünyadaki yeni dönüşümlerle kültürel alandaki değişim karşı konulamaz bir olgudur. Zira kitle iletişim araçlarının hangi ülkede olursa olsun bazı etkileri olduğu açıktır. Ancak bu etkiler, her teknolojik araçta olduğu gibi, aracı kullanan "insan" ya da "toplum" öğesinin niteliklerine, amaçlarına ve dünya görüşüne bağlıdır (Kaya, s.1). Teknolojik gelişme denildiğinde akla ilk gelen Japonya örneğinde olduğu gibi, kültürel yapının korunmasının mümkün olduğu ortadadır. Bunun nasıl ve ne şekilde yapılabileceğini belirlemek önemli olanıdır. Ülkemizde de geleneksel giysilerin "demode, kötü...vs" olmadığı, aksine bir renklilik olduğu yönündeki mesaj, yöneticiler ve medyadaki ünlü isimler tarafından tören giysileri olarak tercih edilerek gençlere iletilebilir.

Köylüsüyle kentlisiyle büyük kitlelerin ucuza ve kolayca ulaşabildikleri televizyonun kültürel ve ekonomik düzeyi birbirinden farklı kitlelere seslendiği unutulmamalıdır. Bu nedenle özgürlük adına yayınlanan görüntülerin, toplumda meydana gelebilecek tahribatları yayın kuruluşlarının dikkate almaları ve yayınlarda ekonomik kaygıyla eğlendirme işlevinin öne çıktığı yayıncılık anlayışı yerine kamu yararını gözetecek nitelikle yayınlar için eylem planları hazırlanmalıdır. Örneğin; "Prime-time" denilen ve izleyicilerin en yoğun olarak televizyon karşısında bulunduğu saatlerde*, kamu yararı gözeten eğitim - kültür içerikli program yayınlayan kanallar için, reklâm gelirlerinden alınan RTÜK payının oranı düşürülerek teşvik sağlanabilir. Yada prodüksiyon şirketlerinin Sosyolog, psikolog gibi danışmanlarla çalışması zorunlu tutulabilir. Bugün özel televizyon kanallarındaki yayın akışına bakıldığında "prime-time"da dizi, magazin-eğlence türü programlar ve yarışma programlarının ağırlıkta olduğu görülüyor. Kanallardaki dizilerin toplam sayısı haftalık 70'lere kadar ulaşırken, içeriklerine bakıldığında gençlere hayalini kurdukları sahte dünyada sahte aşklar ve modern yaşam

* Akşam Ana Haber Bülteni sonrasındaki saat 23.00'e kadar uzanan süre.

gençleri ister istemez etkilemektedir. Çünkü gençler bu dizilerde, yarışmalardaki kişilerle kendilerini bağdaştırmakta, sahip olamadığı yaşama ekrandan dâhil olmaktadır. Haber ve haber programlarını tercih edenlerin %39,1'i modern giysileri beğendiğini belirtirken %60,9'u geleneksel giysileri beğendiğini belirtmektedir. Gençlere giyim tarzını örnek aldıkları ünlülerin olup olmağını sorduğumuzda verilen cevaplarda yoğun olarak oyuncu ve ses sanatçılarının yoğun olarak belirtilmesi, hiçbir haber spikerinin isminin yer almaması dizi, magazin-eğlence, sinema, yarışma türü programların gençleri ne kadar etkilediğinin bir kanıtıdır. Modayı takip durumu ile giyim tarzı beğenisinde olduğu gibi en çok tercih edilen program ile giyim tarzı beğenisi arasındaki ilişki de varsayımımızı doğrular niteliktedir. Gençlerin giyim tarzındaki modernleşmede elbette medya tek başına etki, ancak çok önemli bir etkendir.

Tablo 2- En Çok Tercih Edilen Program* Giyim Tarzındaki Beğenisi İlişkisi

		Giyim Tarzındaki Beğenisi	
		Geleneksel	Modern
En Çok Tercih Edilen Program	**Haberler ve Haber Programları**	60,9	39,1
	Spor	35,3	64,7
	Diziler	34,8	65,2
	Sinema	37,5	62,5
	Magazin ve Eğlence	33,3	66,7
	Yarışma	50,0	50,0
	Belgeseller	50,0	50,0
	Müzik	62,5	37,5

VARSAYIM 2:

GELİR ARTIŞI, KIRSALDAKİ GENÇLERİN GİYİM TARZI TERCİHİNDE TELEVİZYONUN ETKİNLİĞİNİ ARTIRICI ROL OYNAMAKTADIR. ZİRA AİLENİN AYLIK GELİRİ YÜKSELDİKÇE GENÇLER MARKA VE MODERN TARZDA GİYİNMEYİ TERCİH ETMEKTEDİR.

Irkçılığın modern yaşama uyum çabası olarak görülen "Marka Tutkusu" hayatı etkilemeye devam ediyor. Gazeteler, dergiler, televizyonlardaki özellikle reklâm kuşaklarından "marka nedir, marka nasıl olunur, marka olmanın ve kullanmanın avantajları" yansıyor. Peki, bu kadar önemli mi marka kavramı? Markasız bir yaşam mümkün değil mi? Kimilerine göre kalitenin sembolü olan, kimilerine göre de statü belirtisi olan marka, gençler arasında da bir tutku halini aldı. Ama bu tutku biraz pahalı bir tutku. Tablo 3'de ailelerin gelir durumları ile giysi alırken dikkat edilen özellikler araştırılmış, aylık geliri 500.YTL'den az olanlar giysi alırken %41,3 oranında kullanışlı olmasına, %28,6'sı kaliteli ve ucuz olmasına dikkat ederken %11,1'i markalı olmasını, %4,8'i de yabancı markalı olmasını, yalnızca %1,6'sı yerli markalı olmasını tercih ediyor. Modaya uygun olmasına dikkat edenlerin oranı ise %9,5. Üst gelir grubuna baktığımızda oranların marka lehine değiştiğini görüyoruz. %37,5 oranında Yabancı markalı olması tercih edilirken yerli markayı hiç kimse tercih etmiyor. %12,5'i Markalı olması yeterli derken, kullanışlı olması ile kalite ve ucuzluğu bir arada arayanların oranı %25 olarak karşımıza çıkıyor. Ekonomik durum çok iyi olsa da olmasa da Marka tutkunluğu yalnızca kent gençlerine özgü değil. Marka, kırsal kesimdeki gençlerinin de tutkusu. Pazarlaması büyük bir oranda medyadan yapılan marka konusunda gençlerin tutkusu ailenin aylık geliri arttıkça artış göstermektedir. Marka tutkusu, en alt gelir gruplarında dahi varlığını sürdürmektedir. Çünkü gençler arasında markalı giysi bir statü belirtisi, popülarite ve beğenilme arcıdır. Dikkat edilirse

SONUÇ

Ne kadar geleneksel ve tutucu olursa olsun her toplum ve her kültür sürekli değişim içindedir. Çünkü değişme, kültür ve toplumun yapısında vardır. Değişim hem manevi kültür öğelerinde hem de maddi kültür öğelerinde olabilmektedir. Maddi kültür öğelerindeki değişme hızı teknolojiye bağımlı bir olaydır. Teknolojik gelişmeden en büyük payı alan hiç kuşkusuz kitle iletişim araçları, özellikle de televizyondur. Teknolojik rüzgârı arkasına alan medya sınırları ortadan kaldırarak kültürleri bir araya getirir ve bireyler tarafından keşfedilen bu kültürlerin bir anda moda haline gelip popülerleşmesine öncülük etmektedir.(Konyar, s.217–226) Böylece ekranlardan yansıyan "Modern Toplum" olmanın koşulları, dilde, müzikte, edebiyatta, sanatta, giyimde ve beslenmede yeniden üretilen standartların benimsenmesinden geçmektedir. (Güneş, s.33) Bu etkileşim alanı içerisinde önemli fiziksel, ruhsal ve toplumsal değişiklik geçiren gençler, dış dünyanın bir parçası olmak, arkadaşlarından kabul görmek, beğenilmek için bireysel rekabetlerle ilgili kaygılar (Göka, s.4) nedeniyle popüler olan giyim tarzını, davranış kalıplarını benimsemekte, bu popüler etkileşime kendilerini kaptırmaktadır. Böylece bu dönüşüm giyim-kuşam alışkanlıkları, saç, sakal, bıyık gibi dış görünüş, konuşma tarzı, yeme ve içme alışkanlıkları gibi pek çok alanda etkisini göstermektedir.

VARSAYIM 1:

GENÇLERİN GİYİM TARZI BEĞENİLERİNDE (MEDYA) KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDAN TELEVİZYON ETKEN BİR ROLE SAHİPTİR.

Gençlerin giyim tarzlarıyla ilgili beğenileri ve medya ilişkisine yönelik bulgular aşağıda tabloda açıkça görülmektedir. Modayı her zaman takip ederim diyenlerin tamamı modern tarzdaki giysileri beğendiklerini, zaman zaman takip ederim diyenlerin %66,7'si modern tarzda, %33,3'ü de geleneksel tarzdaki giysileri beğendiklerini belirtmiştir. Modayı takip etmiyorum diyenler arasında ise modern tarzda giysileri beğenenlerin oranı %38,9'a gerilerken, geleneksel tarzdaki giysileri beğenenlerin oranı %61,1'e yükselmiştir. Modanın %84 oranında televizyondan takip edildiği yönündeki bulgu hatırlandığında televizyonun gençlerin giyim beğenileri üzerindeki etkisi varsayımımızı doğrulayıcı bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Moda, davranışlarımızı düzenleyici bir yaptırım gücü olarak kuralları ortaya koymakta ve bizden onlara uymamızı beklemektedir. Günümüzde çok sayıda insan kendini moda ile ifade etme yoluna gitmektedir. Bunun altında kendi benliğinin farkına varmak için insanların göze çarpmaya, ilgi çekmeye ve biricikliğe gereksinim duymaları yatmaktadır. (Sam, s.152)

Tablo 1: Modayı Takip Durumu * Giyim Tarzındaki Beğenisi İlişkisi

		Giyim Tarzındaki Beğenisi	
		Geleneksel	**Modern**
Modayı Takip Durumu	**Her zaman**	-	100
	Zaman Zaman	33,3	66,7
	Takip Etmiyorum	61,1	38,9

Aynı varsayımı gençlerin izleme açısından birinci öncelikli tercih ettikleri programlar ile giyim tarzı beğenisi ilişkisi açısından sorgularsak (Tablo 2); Televizyonda dizi izlemeyi öncelikli tercih olarak belirten gençlerin %65,2'si, sinemayı tercih edenlerin %62,5'i, Magazin ve eğlence programlarını tercih edenlerin %66,7'si ve Yarışma programlarını seyredenlerin %50'si ile spor programlarını seyredenlerin %64,7'si modern tarzda giysileri beğendiklerini belirtmişlerdir. Belirtilen programlardaki giyim- kuşam ve ekrana yansıtılan yaşam tarzı

Gençler ve Giyim Tarzı Beğenileri Üzerine Bulgular

Anketin uygulandığı gençler giyim tarzında geleneksel mi yoksa modern giysileri mi tercih ettikleri yönündeki soruya % 54,4 oranında modern giysileri beğendiklerini belirtmişlerdir. % 45,6'sı da geleneksel giysileri beğendiğini belirtmiştir. Modern giysileri tercih edenlere sebebi sorulduğunda ise % 57,1 oranında modern giysilerin günün şartlarına daha uygun olduğu düşüncesi ile tercih edildiği belirtilmiştir. Modern giysileri tercihte arkadaşlarından farklı görünmek istemediğini belirtenlerin oranı % 17,9, geleneksel giysileri beğenmeyenlerin oranı % 12,5, Şehirde yaşayanlar gibi görünmek isteyenlerin oranı ise 10,7'dir. (Ek2-Tablo 21 ve 22)

Gençler her gün izledikleri televizyonda gördükleri tarzda giysiler alıp almadıklarına ise % 52,9 oranında hayır, % 47,1 oranında evet cevabı vermişlerdir. Kırsal bir bölge olduğu ve ekonomik durumun oldukça düşük olduğu göz önüne alınırsa, aslında % 47,1 oranındaki televizyonda görülen tarzda giysi alımı önemli bir rakamdır. Evet yanıtını verenlerin niçin aldıkları sorulduğunda herhangidir nedeninin olmadığını belirtenler % 52, modern görünmek isteyenler % 24, insanların ilgisini çekmek için alanlar % 14 oranındadır. (Ek2-Tablo 23 ve 24) Medyada hayat bulan ve tüketim kültürünün yaşam alanı olan popüler kültür, kendisini bu cevaplarda ele vermektedir. Gençler ekranda gördükleri giysileri tercih sebebini herhangi bir nedene bağlayamamakta, ama giyim için tercih etmektedir. Ekrandan gençlere yansıyan iyi - güzel - çirkin, al - alma gibi sinyallerin sonucu sorgulamadan tüketme eğiliminin görüntüsüdür.

Gençlerin giyim konusunda en çok beğendikleri kişi yine popüler müziğin son dönem popüler ismi İsmail YK, % 27,5 oranla ilk sırada geliyor. Kim Şık –Kim Rüküş köşelerinin vazgeçilmez şık ismi olarak, yurtdışından giyimiyle ekranlarda boy gösteren Ebru Gündeş ve farklı bir giyim tarzı oluşturan Zara da %5 gibi bir oranla Dale don dale şarkısının yorumcusu Don Omar'la birlikte en beğenilenler arasında yer alıyor. Listenin diğer isimleri İlhan Mansız, Ferdi Tayfur, Kenan İmirzalıoğlu, Göksel ve Gülben Ergen.(Ek2-Tablo 25)

Gençlerin giysi alırken nelere dikkat ettikleri yönündeki sorumuza % 34,6 oranında kullanışlı olmasına cevabı aldık. % 27,9 ile kaliteli ve ucuz olması ikinci dikkat edilen özellik olarak belirtiliyor. Modaya uygun olmasına dikkat edenlerin oranı ise % 13,5. Giyside marka arayanlar % 8,7 oranında. Gençler % 8,7 ile yabancı markalı, % 2,9 oranında yerli markalı giysiyi tercih ediyor. (Ek2-Tablo 28) Ekonomik özgürlüğünü kazanmamış öğrencilerin çoğunlukta olması, ekonomik olarak ailelerin gelir düzeylerinin düşük olması giysi tercihinde öncelikli olarak ihtiyaçlara cevap verip veremediğine bakılıyor. Kalite her daim aranan bir şart ve kaliteli ve ucuz olması da tercihi artıran etken. Modaya uygunluğuna dikkat edenlerin sayısı da yerleşim yeri açısından değerlendirdiğimizde %8,7 oranı dikkate değer bir rakam. Ve marka tutkunluğu şehirdeki gençler kadar olmasa da buradaki gençlerde de var.

Giyim Tarzına İlişkin Genç- Ebeveyn Benzerliği ve Farklılığına İlişkin Bulgular

Gençlerin giyim tarzlarının anne/baba ile aynı olup olmadığı yönünde alınan cevaplar büyük oranda (%61,5) ile hiç benzemediği, %36,5 ile bazı yönlerinin benzediği yönünde. Tamamen aynı diyenlerin oranı %1,9. (Ek2-Tablo 26) Benzer noktaların olduğu ve tamamen aynı görüşlerinin çıkmasındaki neden erkeklerin sayısının kızlara oranla daha fazla olması ve erkeklerin kent giyimine daha önce uyum sağlamaları nedeniyle baba ile oğul arasında giyim alışkanlıkları yönünden büyük farklılıkların olmamasıdır. Çünkü gençlere büyük anne/büyük babaları ile giyim tarzının benzeyip benzemediğine ilişkin soruya verilen hiç benzemiyor yanıtının oranı %84,5 gibi yüksek seviyededir. (Ek2-Tablo 27)

olanakları sunduğu görülüyor. Dizilerin büyük çoğunluğu büyük şirketlerde, lüks evlerde, arabalarla ve günlük yaşamda göremediğimiz giyim tarzlarıyla sürüyor. Televizyon ekranlarında gençler, kendilerinin kabul etmediği ya da kendilerinin kabul edilmediğine inandıkları, kendi geleneksel yaşam biçiminden çok farklı olan yaşam tarzıyla karşı karşıya geliyor. Gençler, istemi dışında kendisine sunulan sanal yaşam biçiminin hayalini kurarken, bir yandan da onlara öykünmekte, kendi değerlerinden uzaklaşmaktadır.

Özel kanallara oranla kamu yararını gözeten yayın anlayışını sürdürmeye çalışan TRT'nin diğer kanalların karşısındaki bu kültür savaşını tek başına yürütmesi zor görünüyor. Bu nedenle yerel bazda yayın yapma izni verilen İletişim Fakültesi bulunan Üniversitelerin özellikle televizyon yayıncılığı açısından desteklenmesi, iletişim fakültesi olmayan ama altyapısı uygun olan üniversitelere yayın imkânı sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması oldukça önemlidir. Çünkü özel kanalların bıraktığı eğitim-kültür boşluğunu ancak Üniversiteler doldurabilir.

Geleneksel kültürün korunması ve doğal sürecinde gelecek kuşaklara aktarmanın mümkün olmaması nedeniyle ne yazık ki gezip görülebilecek bir görsel kültür olarak aktarılması yönünde "Giyim Müzesi" açılmalıdır. Giyim kültürü illerde açılacak sergi ve çeşitli organizasyonlar ile genç izleyicilere taşınabilir.

Teknolojik gelişmeleri arkasına alan iletişim sektörü karşı konulamaz bir hızla gelişiyor. Bugün uydular aracılığı ile ülkemizdeki küçük bir kasabada bile Türksat'tan 130, Avrupa'dan 815 ayrı kanala ulaşılabilmektedir ve bugün dil problemi nedeniyle izlenebilen kanal sayısı nispeten daha az sayıdadır. Gelecekteki teknolojik gelişmeler düşünüldüğünde kanal sayılarının artacağı, yabancı dil sorunun ortadan kalkacağı gibi öngörüler ile farklı ülkelere ait yayınların farklı kültürden insanlar tarafından rahatlıkla izlenebileceğini varsaydığımızda insanoğlu ortak bir kültür yaratma yolunda "Tek Kültürlülük"e doğru gidiş daha da hızlanacaktır.

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, Bilge. "Liseli Gençler ve Müzik Yarışma Programları", Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim – Popüler Kültür ve Gençlik Özel Sayısı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, S:57, Yıl:5, Kasım, 2004.

ARSLAN, Ali. "Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri", Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi, ISSN:1303–5134, www.insanbilimleri.com , Eylül, 2005.

BALIKÇI, Gülsen. "Yeni Dünya Düzeninde Gençliğimiz ve Değişen Değerler", VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Küreselleşme ve Geleneksel kültür Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

ÇETİNKAYA, Yalçın. "Bir Manipülasyon Aracı Olarak Medya- Medya ve Gençlik", Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim – Popüler Kültür ve Gençlik Özel Sayısı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, S:57, Yıl:5, Kasım 2004.

DAĞ, İhsan ve Çalışma Grubu. "Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin, müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri", RTÜK Özel Çalışma Grubu Raporu, Ağustos 2005.

DEMİR Gülsen- ÜNAL Serdar, Ege'de Bir Köy; Çomakdağ Kızılağaç üzerine Sosyal ve Kültürel bir Değerlendirme, Milas Kaymakamlığı Kültür Yayını, No:1, 2005.

DÜZGÜN, Meliha. "Popüler Kültür ve Ürünlerin Oluşumunda Medyanın Rolü", Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim – Popüler Kültür ve Gençlik Özel Sayısı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, S:57, Yıl:5, Kasım 2004.

ERDOĞAN, İrfan. "Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine", Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim – Popüler Kültür ve Gençlik Özel Sayısı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, S:57, Yıl:5, Kasım 2004.

GÖKA, Erol - TÜRKÇAPAR Hakan. "Gençlik ve Şiddet–2", http://www.saglik.tr.net/ruh_sagligi_genclik_siddet_2.shtml, Kasım 2005.

GÜNEŞ, Sadık. Medya ve Kültür-Sessiz Yığınların Kültürel İntiharı, Vadi Yay., 1. Basım, Ankara 1996.

KARABAŞA, Solmaz. "Gelenekler ve İletişim", 2004.

KAYA, Azat. "Balıkesir Örneğinde Televizyonun Gelenekler Üzerindeki Etkisine Gençliğin Bakışı", VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Medya ve Geleneksel Kültür Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

KONYAR, Hürriyet. "Küreselleşen Yerel Değerler ve Medyanın Rolü", VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi: Küreselleşme ve Genel Kültür Seksiyon Bilgileri, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 2002.

MUTLU, Erol. Televizyonu Anlamak, Ankara 1991.

SAM, Rıza. "Kitle İletişiminin Tüketim İdeolojisi ya da Üretilen Tiryakiliğin Büyüsü", Doğu-Batı Dergisi, Popüler Kültür Özel Sayısı, 2005.

ŞAHİN, Haluk. Yeni İletişim Ortamı ve Kimliğimiz, Varlık Dergisi, No: 1009, Ekim 1991.

TOPUZ, Hıfzı. Dünyada ve Türkiye'de Kültür Politikaları, Adam Yayınları, İst. 1998.

YENGİN, Hülya. Medyanın Dili- İletişime Kuramsal Bir Yaklaşım: Popüler Kültür Türlerinin Çözümlenmesi, Der Yayınları, İstanbul 1996.

YILDIZ, Sıtkı. "Televizyonlarda Yayınlanan Magazin, Eğlence ve Yarışma Türü Programların Toplumsal Kültür Üzerine Etkileri- Kırıkkale ve Ankara Örneği", Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim – Popüler Kültür ve Gençlik Özel Sayısı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, S:57, Yıl:5, Kasım 2004.

YILMAZ, Nurgül. "Gençlik Dönemi ve Sorunları", Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Merkezleri.

www.sagmer.hacettepe.edu.tr, Kasım 2005.

http://sutculer.ispartanet.com, Kasım 2005.

http://www.ispartacevreorman.gov.tr/SUTCULER.HTM, Kasım 2005.

EK 1:

KAYNAK KİŞİLER

- Şerife Eryiğit- 1982, Kesme doğumlu, lise mezunu
- Ummahan Eryiğit- 1981, Kesme doğumlu, ortaokul mezunu
- Ali Eryiğit- 1956, Kesme doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi.
- Fatma Eryiğit- 1956, kesme doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı.
- Mümine Uysal- 1985, Kesme doğumlu, ortaokul mezunu
- Menekşe Ünal- 1969, Kesme doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı.
- Ali Ünal- 1968, Kesme doğumlu, ortaokul mezunu, Kesme Belediyesi'nde memur.
- Zeynep Kılıç- 1966, Kesme doğumlu, ev hanımı.
- Mehmet Kılınç–1964, Kesme doğumlu, ilkokul mezunu, emekli.
- Gülsüm Kılınç- 1945, Kesme doğumlu, çiftçilikle uğraşıyor.
- İbrahim Koçaslan- 1950 Kesme doğumlu, ilkokul mezunu, hayvancılıkla uğraşıyor.
- Durmuş Erdeğer, 1944 Kesme doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçilik yapıyor.
- Hüseyin Erdeğer, 1963 Sütçüler doğumlu, İmam-Hatip Lisesi mezunu, İlköğretim Okulu'nda memurluk yapıyor.

EK 2- TABLOLAR

Tablo 1. Görüşülenlerin Cinsiyeti

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Erkek	67	64,4	64,4
Kadın	37	35,6	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 2. Görüşülenlerin Doğum Yeri

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Sütçüler	60	57,7	57,7
Kesme	25	24,0	81,7
Isparta	16	15,4	97,1
Diğer	3	2,9	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 3. Görüşülenlerin Yaşı

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
14-20	85	81,7	81,7
21-25	19	18,3	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 4. Görüşülenlerin Mevcut Durumu

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Öğrenci	72	69,2	69,2
Mezun	32	30,8	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 5. Öğrencilerin Öğrenim Gördüğü Okul

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İlköğretim	37	35,6	51,4	51,4
Lise	35	33,7	48,6	100,0
Toplam	72	69,2	100,0	
Mezun	32	30,8		
Toplam	104	100,0		

Tablo 6. Mezun Olunan Okul (Mezun Durumdakiler)

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İlkokul	6	5,8	19,4	19,4
Ortaokul	4	3,8	12,9	32,3
Lise ve Dengi	17	16,3	54,8	87,1
Diğer	4	3,8	12,9	100,0
Toplam	31	29,8	100,0	
Öğrenci	73	70,2		
Toplam	104	100,0		

Tablo 7. Annenin Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
İkokul	93	89,4	89,4
Ortaokul	5	4,8	94,2
Meslek Yüksekokulu	1	1,0	95,2
Fakülte	3	2,9	98,1
Diğer	2	1,9	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 8. Babanın Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
İkokul	60	57,7	57,7
Ortaokul	28	26,9	84,6
Lise ve Dengi	10	9,6	94,2
Meslek Yüksekokulu	3	2,9	97,1
Fakülte	3	2,9	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 9. Annenin Mesleği

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Ev Hanımı	101	97,1	97,1
Memur	2	1,9	99,0
Çiftçi	1	1,0	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 10. Babanın Mesleği

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Serbest Meslek	49	47,1	47,1
Memur	11	10,6	57,7
İşçi	18	17,3	75,0
Çiftçi	22	21,2	96,2
Diğer	4	3,8	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 11. Ailenin Aylık Geliri

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
500 YTL'den az	63	60,6	63,6	63,6
501-600 YTL	18	17,3	18,2	81,8
601-700 YTL	6	5,8	6,1	87,9
701-800 YTL	1	1,0	1,0	88,9
801-900 YTL	3	2,9	3,0	91,9
1000 YTL'den fazla	8	7,7	8,1	100,0
Toplam	99	95,2	100,0	
Cevapsız	5	4,8		
Toplam	104	100,0		

Tablo 12. Düzenli Olarak TV Seyretme Durumu

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	43	41,3	41,3
Hayır	61	58,7	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 13. Gün İçinde TV İzleme Durumu

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Sabah Saatleri	2	1,9	1,9
Öğleden Sonraları	1	1,0	2,9
Akşam Saatleri	66	63,5	66,3
Herhangi bir saati yok	35	33,7	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 14. En Çok Tercih Edilen Program(Öncelik Sırasına Göre- İlk Tercih)

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Haberler ve Haber Programları	23	22,1	22,1
Spor Programları	17	16,3	38,5
Diziler	23	22,1	60,6
Sinema	8	7,7	68,3
Magazin ve Eğlence	6	5,8	74,0
Belgeseller	8	7,7	81,7
Müzik Programları	8	7,7	89,4
Yarışma Programları	11	10,6	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 15. Modayı Takip Durumu

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Her zaman	7	6,7	6,7
Zaman Zaman	42	40,4	47,1
Takip Etmiyorum	55	52,9	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 16. Modanın Takip Edildiği Kanal

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Televizyon	68	65,4	84,0	84,0
Moda Dergileri	8	7,7	9,9	93,8
Gazetelerin Moda Sayfaları	3	2,9	3,7	97,5
Diğer	2	1,9	2,5	100,0
Toplam	81	77,9	100,0	
Cevapsız	23	22,1		
Toplam	104	100,0		

Tablo 17. Medyada Giyim Tarzı Örnek Alınan Kişi Olup Olmadığı

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	22	21,2	21,4	21,4
Hayır	81	77,9	78,6	100,0
Toplam	103	99,0	100,0	
Cevapsız	1	1,0		
Toplam	104	100,0		

Tablo 18. Giyim Tarzı Örnek Alınan Kişi (Örnek Alınan Kişi Var İse)

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Mustafa Yıldızdoğan	1	1,0	5,3	5,3
İsmail YK	6	5,8	31,6	36,8
Kenan İmirzalıoğlu	1	1,0	5,3	42,1
Onur AKın	1	1,0	5,3	47,4
Göksel	1	1,0	5,3	52,6
Recep Tayyip Erdoğan	1	1,0	5,3	57,9
Sibel Can	1	1,0	5,3	63,2
Gülben Ergen	1	1,0	5,3	68,4
Özcan Deniz	3	2,9	15,8	84,2
Mehmet Kalay	1	1,0	5,3	89,5
Seda Sayan	1	1,0	5,3	94,7
Mustafa Sandal	1	1,0	5,3	100,0
Toplam	19	18,3	100,0	
Cevapsız	85	81,7		
Toplam	104	100,0		

Tablo 19. Beğenilen Ünlülerin İlk Dikkat Çeken Özelliği

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzd	Kümülatif Yüzde
Modern ve Şık Olması	43	41,3	41,7	41,7
ModayıTakip Etmesi	4	3,8	3,9	45,6
Yurtdışından Giyinmesi	4	3,8	3,9	49,5
Bıyık ve Sakal Şekli	2	1,9	1,9	51,5
Saç Kesimi	23	22,1	22,3	73,8
Kendine Özgü Tarzı	25	24,0	24,3	98,1
Diğer	2	1,9	1,9	100,0
Toplam	103	99,0	100,0	
Cevapsız	1	1,0		
Toplam	104	100,0		

Tablo 20. Ünlülerin Giyim Tarzlarını Nasıl Buldukları

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çok Modern	17	16,3	16,3
Şık ve Modaya Uygun	25	24,0	40,4
Kültürümüze Uygun Değil	22	21,2	61,5
Gerçekçi Değil	16	15,4	76,9
Rüküş	23	22,1	99,0
Diğer	1	1,0	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 21. Giyim Tarzındaki Beğenisi

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geleneksel	47	45,2	45,6	45,6
Modern	56	53,8	54,4	100,0
Toplam	103	99,0	100,0	
Cevapsız	1	1,0		
Toplam	104	100,0		

Tablo 22. Modern Giysileri Tercih Sebebi

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Arkadaşlarımdan Farklı Görünmek İstemiyorum	10	9,6	17,9	17,9
Geleneksel Giysileri Beğenmiyorum	7	6,7	12,5	30,4
Günün Şartlarına Daha Uygunlar	32	30,8	57,1	87,5
Şehirde Yaşayanlar Gibi Görünmek İstiyorum	6	5,8	10,7	98,2
Diğer	1	1,0	1,8	100,0
Toplam	56	53,8	100,0	
Cevapsız	48	46,2		
Toplam	104	100,0		

Tablo 23. TV'de Gördüğü Tarzda Giysiler Alıp Almadığı

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	49	47,1	47,1
Hayır	55	52,9	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 24. Alıyorsa, En önemli Nedeni

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Modern görünmek istediğim için	12	11,5	24,0	24,0
İnsanların ilgisini çekmek için	7	6,7	14,0	38,0
Modayı takip ettiğim için	2	1,9	4,0	42,0
Arkadaşlarım aldığı için	3	2,9	6,0	48,0
Herhangibir nedeni yok	26	25,0	52,0	100,0
Toplam	50	48,1	100,0	
Cevapsız	54	51,9		
Toplam	104	100,0		

Tablo 25. Giyim Konusunda En Çok Beğenilen Sanatçı

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İsmail YK	22	21,2	27,5	27,5
Zara	4	3,8	5,0	32,5
Ferdi Tayfur	3	2,9	3,8	36,3
Ebru Gündeş	4	3,8	5,0	41,3
Gülben Ergen	2	1,9	2,5	43,8
İlhan Mansız	3	2,9	3,8	47,5
Kenan İmirzalıoğlu	3	2,9	3,8	51,3
Mustafa Yıldızdoğan	2	1,9	2,5	53,8
Göksel	3	2,9	3,8	57,5

Don Omar	4	3,8	5,0	62,5
Diğer	30	28,8	37,5	100,0
Toplam	80	76,9	100,0	
Cevapsız	24	23,1		
Toplam	104	100,0		

Tablo 26. Giyim Tarzının Anne-Baba İle Benzerliği

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hayır, hiç benzemiyor	64	61,5	61,5
Bazı yönleri benzeşiyor	38	36,5	98,1
Tamamen aynı	2	1,9	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 27. Giyim Tarzının Büyük Anne- Büyük Baba İle Benzerliği

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hayır, hiç benzemiyor	87	83,7	84,5	84,5
Bazı yönleri benzeşiyor	14	13,5	13,6	98,1
Tamamen aynı	2	1,9	1,9	100,0
Toplam	103	99,0	100,0	
Cevapsız	1	1,0		
Toplam	104	100,0		

Tablo 28. Giyisi Alırken Dikkat Edilen Özellikler

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yabancı Markalı Olması	9	8,7	8,7
Yerli Markalı Olması	3	2,9	11,5
Markalı olması yeterli	9	8,7	20,2
Marka önemli değil,ucuz olması	2	1,9	22,1
Modaya uygun olması	14	13,5	35,6
Kullanışlı olması	36	34,6	70,2
Kaliteli ve ucuz olması	29	27,9	98,1
Diğer	2	1,9	100,0
Toplam	104	100,0	

Tablo 29. Moda Nedir?

	Sayı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Güzel giyinmek	9	8,7	8,7
Ekranda gördüklerimiz	3	2,9	11,5
Sanatçıların giydikleri	1	1,0	12,5
Yeni çıkan şeyler	28	26,9	39,4
Marka	4	3,8	43,3
Kendine yakışan	15	14,4	57,7
Her yıl değişen Şeyler	23	22,1	79,8
Yaşam biçimi	4	3,8	83,7
Zamanın gerektirdiği şeyler	17	16,3	100,0
Toplam	104	100,0	

ANADOLU'DA ERGENLİK VE ERGİNLİK AŞAMALARINDA GİYİM – KUŞAM DEĞİŞİKLİKLERİ

Tahir BAKAL[49]

GİRİŞ

Giyim insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar önce doğanın etkilerinden korunmak için daha sonra kültür ve uygarlık düzeyinin gelişimiyle sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla giyim şekillerini geliştirmişlerdir.

Giyim şekilleri eski devirlerden günümüze kadar pek çok evreler geçirmiştir. İnsanlar, uygarlık düzeylerine göre giyim şekilleri yaratmış, kendi örf, adet inanç ve yaşam tarzlarına uygun olarak giyimlerini şekillendirmiştir.

Giyim; doğal çevrenin koşulları ile biçimlenmesine karşın toplumsal özelliklere (Boylara – Aşiretlere) göre değer kazanmıştır. Giysileri Coğrafi bölgeler içinde değerlendirmek gerekmektedir. Ulusal giysiler, yerel giysiler, boy (aşiret) giysileri olarak birbirinden ayırabiliriz. Birbirleri ile ortak yönleri olan toplumlarla işaretleşmek için bazı ortak simgeleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra soyu, aileyi, boy ve obaları belirten simgelerde yer almaktadır.

Giysi kullanımı korunmak amacıyla doğmuş olsa da giysi parçalar tesadüfî oluşmamıştır. Bir toplumda ki yerleşik ilkeler giyim eşyalarının veya şekillerinin kimler tarafından, hangi durumlarda giyileceği ve giyilmesinin zorunlu olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda cinsiyet, yaş, medeni hal hakkında bilgi vermektedir.

Geleneksel giysilerde ortak değerler ve özde birlik vardır. Farklılıklar ayrıntılardadır. Her kuşak geleneksel giyimi kendinden önceki kuşağı izleyerek öğrenir.

Türk kültürünün uzun geçmişi ve yayıldığı alanın genişliği, kültür ve inanç etkileşimleri daha da zengin bir hale gelmesine sebep olmuştur. Kadınlarda daha güzel görünme arzusuna bağlı olarak giyim eşyaları, erkeklere göre her devirde, her yerde daha zengin ve teferruatlı olmuştur. Kadınların daha içe dönük yaşamları ve daha duygusal olmaları, onların kendilerini daha çok giysileriyle ifade etmelerine sebep olmuştur.

Damal-Seyitören Köyü Kadın Giyimi - Ardahan

Seyitören köyünde bir kadının doğumundan ölümüne kadar genel olarak yaşam dönemlerine göre giyim kuşam şekilleri şunlardır.

Bebeklik Dönemi: Bebek doğduğunda, keten bezden torba şeklinde "höllük" yapılır ve içine ince bulgur tanesi gibi elenmiş toprak serilir. Bebek höllüğün içine sokularak kundak yapılır. Daha sonra midile (yorgan) sarılarak ağaç beşiğe yatırılır ve bebek bağı ile bağlanır. Bir yaşına kadar bu şekilde devam eder. Bu kullanımın sebebi yörenin çok yüksek ve dolayısıyla iklimin sert geçmesidir. Yöre yılın hemen hemen 10 ayı soğuk hava şartlarına sahiptir ve bunun çoğunluğu kar altında geçer. Bebeği soğuktan korumak için bu şekilde bir yaşam gelenek haline gelmiştir. Bebek höllük içinde iken karnının açlığını belirtmek için ağlar, ağlayan bebek höllükten çıkarılır ve altı açılır. Bebek meme emerken arkası dışa doğru ve ayakta pozisyonda

[49] ARMELİT Halkoyunları Kostüm Tasarım Şirketi - İSTANBUL

tutulur. Emme sırasında rahatlayan bebek bu şekilde tuvalet ihtiyacını görür. Bebek büyüyüp emeklemeye başladığında beşikten çıkarılır, çerkiz adı verilen uzun entari ve yün çorap giydirilir. Başına bir tür takkeye benzeyen terlik takılır ve üzerine göz boncuğu konur. Terlik, çocuğun başı fazla büyümesin ve sıcak tutsun amacıyla giydirilir. Bu kullanım günümüzde bazı toplumlarda hala varlığını sürdürmektedir.

Çocukluk Dönemi: Bebek yürümeye başladıktan sonra beşikten çıkarılıyor ve giysi ihtiyaçları dolayısıyla daha da artıyor. Aşağıdaki giysi parçaları çocuğa giydirilir.

Okul öncesi:
Yürümeye başladıktan sonra;
1- Terlik
2- Çerkiz (Zıbın gibi)
3- Kazak
4- Küpe
5- Kol Boncuğu
6- Kayış
7- Don
8- Yün Çorap
9- Çarık

Okul dönemi:
1- Başörtü
2- Tanko

Çocuk okula başladığında başından terlik çıkarılır ve başörtü takılır. Başörtü okula girildiğinde çıkarılır. Çerkiz yerinede “Tanko” denilen uzun entari giydirilir. Bunun rengide okulda kullanıldığı için siyahtır.

Okul sonrası: Okul sonrası giysi pek fazla değişmiyor. Fakat tankonun rengi değişiyor. Al, Sarı, Mavi, Yeşil, Mor gibi canlı renkler tercih ediliyor.

Genç Kızlık Dönemi: Çocuk ergenlik çağına girmeye başladıktan itibaren giysisi oldukça değişiyor. Artık bu dönemden itibaren yetişkin gibi giyinmeye başlar. Genç kızların başına çok fazla boncuk ve süsten oluşan terlik takılır. Başörtü ile kapatılmaz. Yağlık (puşi) denilen başörtüleri terliğin üst kısmına genelde 2 adet yeşil ve bordo renkler tercih edilerek kullanılır. Terliğin arka kısmına iplerden saç yerine örükler yapılır ve bunların ucuna fazla miktarda boncuk örgüler takılır. Gövde kısmına alta göynek, onun üzerine yelek kollara kolçak kullanılır. Kolçaklar turuncu tercih edilmek üzere canlı renklerden yapılır. İş sırasında, iş kolçağı olarak siyah renk tercih edilir. Bileklere kol boncuğu takılır. Göğse tor veya döşlük takılır. Amaç gelişen genç kızın göğüslerini korumaktır. Genç kız için en önemli giysi parçası döşlüktür. Bele boncuklu veya gümüş kemer takılır. Öne işlemeli ayaklı önlük, arkaya çerkiz ve üzerine süs amaçlı apırga takılır.

Genç Kız Giysi Parçaları:

1- Yağlık 2 Ad.
2- Terlik
3- Saç İpi
4- Kolçak
5- Kol Boncuğu
6- Tor veya Döşlük
7- Boncuk Gerdanlık
8- Kemer (Boncuklu veya Gümüş)
9- Yelek
10- Apırga
11- Çerkiz – Arkalık
12- Önlük – İşlemeli Ayaklı Önlük
13- Göynek
14- Don
15- Elma Dilimli Çorap
16- Çarık – Cizlavit

Gelin Kıyafeti: Genç kız nişanlanınca evlilik hazırlığı için 2 yıl bekletiliyor. Çeyizin çok detaylı ve ağır olması sebebiyle bu süre ancak yeterli oluyor. Genç kızın başına "Fadime Anamızın Duvağı" olduğuna inanılan çok süslü ve rengârenk yağlıklardan (puşi) oluşan bir duvak konulur. Duvağın üzerine çalgeçir denilen gümüş takı takılır. Uç kısma yakın yere ayna takılır. Gelinin istikbali aydınlık olması maksadıyla. Bedene üçetek veya yeşil elbise giydirilir. Gelin kıyafeti vücut hatlarını belli etmeyecek şekilde törendeki farklılığı göstermek amacıyla daha sade tercih edilir. Bütün gösteriş duvaktadır.

Ardahan Gelin Başı

Gelinin Giysi Parçaları:

1- Duvak (Fadime Ananın Duvağı)
2- Tor
3- Üçetek veya Yeşil entari
4- Kemer (Boncuklu veya Gümüş)
5- Göynek
6- Don
7- Örnekli Çorap
8- Çarık – Cizlavit

Düğün Sonrası Kadın Giyimi

Kadın Kıyafeti (Düğün Sonrası): Düğün sonrası kullanılan kadın kıyafeti oldukça zengin, canlı ve ağır kullanılmaktadır. Baş kısmı çok miktarda renkli boncuklardan oluşan parçalarla süslenir. Boncuklar adeta üst üste kullanılır. Saç bağı daha kalın boncuk örgülerden oluşur. Başın arka kısmına duluk bağı denilen kilim desenli boncuk takı takılır. Kadın başını gece yattığında genelde çözmüyor. Çünkü çok teferruatlı olduğundan temizlenme ihtiyacı

haricinde çıkarılmıyor ve yastığın arka tarafına salınarak yatılıyor. Üçetek ve alta giyilen al göynek önden kemerin altına katlanarak tutturuluyor. Üzerine genç kızınkinden farklı motifler taşıyan önlük bağlanır. Arkaya 2 adet olmak üzere genelde sarı ve yeşil renklerden oluşan ve önlük gibi katlanarak kemerin altına sokulan etekçelikler bağlanır. Bele kıvrımlı kuşak bağlanır. Ayağa renkli çorap giyilir.

Kadın Giysi Parçaları:
1- Dulluk Bağı
2- Yağlık 2 Ad.
3- Keten
4- Terlik
5- Muska veya Boncuk Gerdanlık
6- Kol Boncuğu
7- Kolçak
8- Tor
9- Saç Bağı
10- Bağ Yedek
11- Önlük
12- Kıvrımlı Kuşak
13- Etekcelik 2 Ad.
14- Yelek
15- Üçetek
16- Göynek
17- Göynek Eteği
18- Don
19- Örnekli Çorap
20- Çarık – Cizlavit

Yaşlı Kadın Giyimi

Yaşlı Kadın (Kaynana): Kadın belli bir yaşa geldiğinde özellikle gelin sahibi olduktan sonra giyimi daha sade ve koyu renklerden oluşur. Bu yaşlılık ve olgunluğun belirtisi olarak kabul ediliyor.

Başta kullanılan boncuk takılar çıkarılıyor ve daha az miktarda boncuktan olanlar kullanılıyor. Özellikle döşlük beyaz yerine siyah ağırlıklı kullanılıyor. Arkadaki etekcikler çıkarılıyor. Öne daha sade ve siyah işlemesi neredeyse olmayan bir önlük kullanılıyor. Doğumdan ölümüne kadar kadın kıyafeti bu şekilde kullanılıyor.

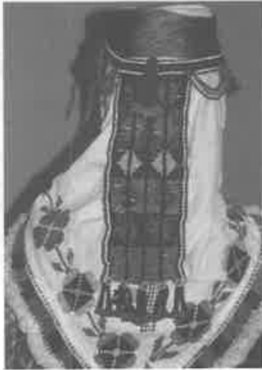

Yaşlı (Kaynana) Kadın:
1- Baş yeri
2- Yağlık 2 Ad.
3- Keten
4- Terlik
5- Tor (Siyah)
6- Kolçak (Siyah)
7- Yelek

8- Kemer (Boncuklu veya Gümüş)
9- Saç Bağı
10- Önlük (Siyah işlemesiz)
11- Kıvrımlı Kuşak
12- Üçetek
13- Göynek
14- Don
15- İşlemeli Çorap
16- Çarık – Cizlavit

Yaşlı Kadın Giyimi

Kaynak : Fidan Atmaca
İl : Ardahan
İlçe : Damal
Köy : Seyitören
Yaş : 60
Kökeni : Orta Asya – Oğuz Türkü – Alevi
Meslek : Damal H.E.M. Usta Öğretici. Damal Halk Eğitimi Merkezinde meşhur Damal bebeklerinin yapımı ile ilgili usta öğreticilik yapmakta ve ulusal alanda tanıtımı için sergi, seminer ve Televizyon programlarına katılmaktadır.

Yaşlı Kadın Giyimi

SON SÖZ

Sempozyum'un Ardından

Ergenlik, insanın ne çocuk ne yetişkin olduğu dönem. Yeniyetmelik, delikanlılık da deniyor. Bu dönem genelde bir "bunalım dönemi" olarak beliriyor ve bu bunalım fizyolojik, psikolojik ve cinsel etmenlere bağlı olarak az veya çok ortaya çıkıyor. Erişkinliğe giden süreçte nice olaylar yaşanıyor: Erinlik (puberte)'deki bedensel değişiklikler, beden imgesinin baş uğraşı alanını oluşturması, boy, şişmanlık, sivilceler, ikincil cinsel özelliklerin gelişmesi, biçimsel düşünme aşamasına geçiş, cinsel duyguların belirmesi, yoğun duygular, yoğun bağlılıklar, kişiliğin ayrı yönlerinin değişik hızlarla gelişmesi, kimlik arayışı, bağımsızlık isteği, sorgulamalar, kıyaslamalar, özdeşleşmelerin birbirini izlemesi ve sonuçta kendi kimliğini keşfetmesi.

Her insanın bir döneminde yaşadığı bu yoğun, çalkantılı, bunalımlı sürecin toplumlarda yerleşmiş gelenek ve uygulamalar açısından irdelenmesi 25-26 Kasım 2005'te yapılan ESOGÜ II.Halkbilim Sempozyumu'nun temasını oluşturdu. Geçen yılın teması "Çocuk" tan sonra bu yıl sıra bozulmadı.

Sözlü ve somut olmayan kültür miraslarına Unesco'nun bakışını öğrenmemiz gerçekten bu değerlerimizi yitirir miyiz? Tedirginliğini yaşadığımız sırada dünya halklarının sahipsiz olmadığını anımsattı ve mutlu etti bizleri. Ankara'nın Örencik Köyü Ergenler Örgütü'nden Kara Afrika animist toplumlarında topluma katılma törenlerine, Denizli İğdir Köyünde sağdıçlık, kardeşlik, yengelik'e; "Eğreti Gelin" olgusuna, 1950 öncesi Kilis'te evlenme adetlerine, dansın ergen ve ergin gelişimindeki rolüne, geleneksel ergen oyunlarına, erginleme töreni olarak düğün törenlerine, Anadolu'da çıraklık olgusuna, çeyiz geleneğinde el sanatlarına, Isparta Kesme Kasabası'nda ve Ardahan Seyitören Köyü'nde ergen ve ergin giyimlerine kadar pek çok ilginç konuyu değerli katılımcılar sundular. Konuşmaların sonunda ve çay aralarında sorulan sorular ve cevaplarıyla konular enine boyuna irdelendi.

Üniversitemizin Onursal Doktor (Doctora Honoris Causa) Belgesini alan değerli yazar Hıfzı Topuz sempozyumun onursal konuğu idi. "Kara Afrika Toplumlarında Ergenlerin Etnik Eğitimi" başlıklı sunumu büyük ilgi topladığı gibi, sunumu adeta katılımcılara bizzat rehberlik ettiği ESOGÜ Kütüphane Binası içindeki "Hıfzı Topuz-Kara Afrika Sanatı Koleksiyonu" gezisinde de devam etti.

Bu yılki Sempozyum her yönüyle mükemmel geçti. Tek eksiğimiz geçen Ağustos ayında yitirdiğimiz Tıp Fakültemiz öğretim üyelerinden ve HAMER (Halkbilim ve Araştırma Merkezi) Yönetim Kurulu Üyemiz Prof.Dr. Hasan ÇOLAK'tı. Bizler Hasan Hoca'yı, tıptan halkbilime her güzel toplantıda anacağız. Ruhu şad olsun.

Sempozyuma emek veren tüm personelimizi ve uzak illerden gelerek bizleri onurlandıran değerli konuşmacı ve bildiri sahiplerine teşekkür ediyorum. Bir teşekkürüm de sempozyum etkinliklerine destek veren firmalara.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde, Hakbilim'in tükenmez pınarından nice damlalarda buluşmak dileklerimle...

Prof.Dr.Atilla YILDIRIM

ESOGÜ Rektör Yardımcısı
II. Halkbilim Sempozyumu Başkanı

II. HALKBİLİM SEMPOZYUMU PROGRAMI
25 – 26 Kasım 2005
ESKİŞEHİR

Eğitim Fakültesi Konferans Salonu

25 Kasım 2005 Cuma (I. Gün)

9:30
- Açılış Töreni
- Saygı Duruşu
- İstiklal Marşı
- Açılış konuşmaları
- Barkovizyon Sunumu (HAMER)

10:00 Sergi Açılışı
(Eğitim Fakültesi Zemin Kat, 25 Kasım – 2 Aralık 2005)
- Tahir BAKAL
"Halk Oyunları Giysileri Sergisi"
- Hatice İŞCAN
"El Sanatları ve Takı Tasarımı Sergisi"
- Alpu İlçesi Belediye Başkanlığı
"Gümüş ve Lületaşı El Sanatları Sergisi"

10:30 **1. Özel Oturum:**
Prof. Dr. Hasan ÇOLAK ÖZEL OTURUMU
PANEL

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Atilla YILDIRIM
"Halkbilimi'ne Genel Bir Bakış"
Katılımcılar:

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ
"Halkbilimi ve Somut Olmayan Kültürel Miras"
Prof. Dr. Ali Rıza BALAMAN (Emekli Sosyal Antropolog)
"Kırsal Yaşamda Delikanlı (Ergen) Örgütü"
Prof. Dr. Gürbüz ERGİNER
"Kurban'la İlgili Antropolojik Kuramlar"

12:00 - 12:15 Tartışma
12.30 - 13:30 Yemek Arası

2. Oturum
Oturum Başkanı: Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ

13:30 - 14:00 Hıfzı TOPUZ
"Kara Afrika Toplumlarında Ergenlerin Etnik Eğitimi"
14:00 - 14:15 Tartışma

3. Oturum
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Gürbüz ERGİNER

14:15 - 14:30 Ayşegül KOYUNCU (Dokuz Eylül Üniversitesi)
"Ergenlikten Erginliğe Geçiş Aşamasında Sağdıçlık, Kardeşlik ve Yengelik (İğdir Köyü)"

14:30 - 14:45 Öğr. Gör. Gülşen YEĞEN (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
"Eğreti Gelinler Romanı ve Erginliğe Geçiş"

14:45 - 15:00 Okt. Ayça ÇETİNER (K. Maraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Alparslan ÜNVEREN (Gazi Üniversitesi)
"Kilis İli Evlenme Adetleri"

15:00 - 15:15 Doç. Dr. Gürbüz AKTAŞ (Ege Üniversitesi)
"Halkdanslarının Ergenlik ve Erginlik Dönemindeki Rolü"

15:15 - 15:30 Gaye KIRAY (Orhangazi İ.Ö.O.)
"Geleneksel Ergen Oyunlarının Eğitimsel Değeri"

15:30 - 15:45 Tartışma

15:45 - 16:00 Çay arası

4. Oturum
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yavuz KILIÇ

16:00 - 16:15 Yrd. Doç. Dr. Mustafa SEKMEN (Anadolu Üniversitesi)
"Erginleme Töreni Olarak Düğün Töreni'nin Gösteri Öğeleri ve Gösteri Giysileri"

16:15 - 16:30 Doç. Dr. Özer KANBUROĞLU (Kocaeli Üniversitesi)
"Anadolu'da Zanaatlar ve Çıraklık Olgusu"

16:30 - 16:45 Prof. Tevhide ÖZBAĞI (Gazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Pınar EYİOL (Gazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Bilge (GÜNCEOĞLU) KARAÖZ (Gazi Üniversitesi)
"Çeyiz Geleneğinde El Sanatlarının Yeri ve Önemi"

16:45 - 17:00 Tahir BAKAL
"Anadolu'da Ergenlik ve Erginlik Aşamalarında Giyim – K uşam Değişiklikleri"

17:00 - 17:15 Uzm. Hatice BAYSAL (Süleyman Demirel Üniversitesi)
"Ergen ve Ergin Giyiminde Gelenekselden Modernliğe Dönüşümde Medya'nın Rolü"

17:15 - 17:30 Tartışma

17:30 - 18:00 Hıfzı TOPUZ Koleksiyonu Gezisi:
"Kara Afrika Sanatı"
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Kütüphanesi

19:30 Akşam yemeği

26 Kasım 2005 Cumartesi (II. Gün)

10:00 Frigya Vadisi Gezisi

II. HALKBİLİM SEMPOZYUMU

25 – 26 Kasım 2005
ESKİŞEHİR

KATILIMCI LİSTESİ

Prof. Dr. Necat A. AKGÜN (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Atilla YILDIRIM (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Hıfzı TOPUZ (Gazeteci – Yazar)
Prof. Dr. Ali Rıza BALAMAN (Em. Sosyal Antropolog)
Prof. Dr. Gürbüz ERGİNER (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Yavuz KILIÇ (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Tevhide ÖZBAĞI (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Gürbüz AKTAŞ (Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. Özer KANBUROĞLU (Kocaeli Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YAMAÇ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa SEKMEN (Anadolu Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Çiğdem KARA (Anadolu Üniversitesi)
Öğr. Gör. Gülşen YEĞEN (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Okt. Ayça ÇETİNER (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Uzm. M. Tekin KOÇKAR (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Uzm. Hatice BAYSAL (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Alparslan ÜNVEREN (Elazığ Fırat Üniversitesi)
Arş. Gör. Pınar GİRMEN (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Erkan ERDEMİR (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Pınar EYİOL (Gazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Bilge GÜNCEOĞLU (KARAÖZ) (Gazi Üniversitesi)
Ayşegül KOYUNCU (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Gaye KIRAY (Eskişehir Orhangazi İlköğretim Okulu)
Tahir BAKAL (ARMELİT)
M. Akif SÜTÇÜ (Milli Eğitim Bakanlığı)
Rahime DEMİR (Milli Eğitim Bakanlığı)
Selma UYSAL (Milli Eğitim Bakanlığı)
Hatice İŞCAN (Eskişehir)
Mustafa GÖKÇE (Alpu Belediyesi)

ESOGÜ BASIMEVİ

ESOGÜ BASIMEVİ

ISBN 975-7936-44-8